josé sandoval — manuel azcárate

İSPANYA İÇ SAVAŞI 1936-1939

14

İSPANYA İÇ SAVAŞI

KÖPRÜ YAYINLARI

İSPANYA İÇ SAVAŞI

KÖPRÜ YAYINLARI: 14

DİZGİ: ASYA MATBAASI
BASKI: HAŞMET MATBAASI
ŞUBAT 1969 — İSTANBUL

JOSE SANDOVAL — MANUEL AZCARATE

İSPANYA İÇ SAVAŞI
1936 1939

çeviren:

mehmet harmancı

KÖPRÜ
YAYINLARI

KÖPRÜ YAYINLARI P. K. 836 — İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
GENEL GÖRÜNÜŞ 11
İLK SAVAŞLAR 24
DIŞ MÜDAHALE 46
MADRİD SAVAŞI 70
YENİ BİR DEMOKRASİ TİPİ . . 94
ANTİ-FAŞİST BİRLİK VE SAVAŞ 112
SON DÖNEM 135

ÖNSÖZ

Bill Alexander
Uluslararası Tugay, İngiliz Taburu kumandanı

İspanyada 1936 yılından 1939'a kadar süren çatışma İngilterede bütün bir kuşağı siyasal bilinçlenme ve eyleme sevketmiştir. Daha önceleri işçi sınıfı mücadelesine girmemiş olan binlerce insan, özellikle gençler ve profesyonel işçiler uyanmışlar ve faşizm karşısında İspanyol halkının yanında yer almışlardır.

Bugün, bazıları «İspanya günlerini» özlemle anarlar; bazıları tarihi yeni baştan yazmak ve kitabı kapatıp unutmak isteyenlerin vicdanlarını huzura kavuşturmak çabasındadırlar. Fakat İspanyol halkının mücadelesi ne lekelenebilir ne de öyle basitçe açıklanabilir. Madrid savunmasının heyecan ve başarısı; «İspanyaya Yardım!» için düzenlenen muazzam gösteriler ve üç yıl süren mücadelenin bütün olayları bugün dipdiri ve gerçektir - çünkü bunlar kadın ve erkeklerin birleşik irade ve kahramanlıklarından doğmuştur.

Tarihin bu sayfasını bilmek genç kuşağın hakkıdır. Bu, şanlı bir gerçektir ve içinde bugün için alınacak pek çok ders vardır. İki İspanyol tarihçisi tarafından yazılan bu kitap çok acil bir ihtiyacı karşılamakta olup, hem tarih olarak hem de geçirdikleri tecrübeleri tekrar yaşamak isteyenlerce okunmalıdır.

Faşist generaller İspanya Cumhuriyeti Hükümetine karşı başkaldırdıkları zaman, İspanyada tatilde bulunan bir iki İngiliz işçisi derhal davayı kavramış ve İspanyol

halkı safında silâhlanmışlardı. Bunun gibi anî bilinçlenme ve dayanışma hareketleri Uluslararası Tugayların ve dünya çapında bir İspanyaya Yardım kampanyasının örgütlenmesine yol açtı. İlk birkaç gönüllüye kısa bir süre içinde İngiltereden gittikçe artan sayıda kadın ve erkekler katıldı. Bunlar polis, pasaport, para ve kapalı sınırlar güçlüklerini aşa aşa geliyorlardı İspanyaya.

İngiliz Taburu ve Sağlık Hizmetlerinde çalışan gönüllüler tüm İngiliz halkının bir kesiti idi: bunlar büyük kentlerden, sanayi ve madencilik bölgelerinden, her türlü zanaat ve meslekten geliyorlardı. İngiliz Taburu'ndakilerin pek azının daha önce askerî eğitimden geçmesine rağmen Tabur mükemmel bir askeri birlik olmuştu. Cromwell bir zamanlar askerlerinin savaşçı niteliklerini «ne için savaştığını bilen ve bildiğini de seven» olarak belirtmişti. İngiliz Taburu da böyle idi işte.

Silâh ve malzeme eksikliğini cesaret ve kararlılık giderecekti. «Müdahale etmeme» siyasetinin sonucu olan bu eksikliğin karşılığı çok pahalı ödendi. Uluslararası Tugay'da İngiltereden 2000 kişi kadar vardı. Bunlardan yarasız döneni hiç denecek kadar azdı, 500'ü de hayatlarını verdiler.

Madrid yolunu kesmek için uğraşan Franko kuvvetlerini Jarama'da yenilgiye uğratırken, Teruel'de karlar altında, Ebro saldırısında ve diğer bir çok savaşta İngiliz Taburu İngilizlerin özgürlük ve demokrasi için millî gelenek halini almış çabasına taze kahramanlıklar ekledi. İngilterede, evlerde ve sokaklarda, muazzam bir dayanışma hareketi. «İspanyaya Yardım» hareketi başlamıştı. İspanyol halkına duyulan sempati yiyecek, süt, giyecek, ilâç ve para olarak maddeleşiyordu. «Yardım» ile yaşıyan aileler, emekliler, işçiler, aydınlar seve seve son kuruşlarına kadar çıkarıp veriyorlardı. «Barselona'ya yağan bombaları şimdi durdurursan - Londra ve Paris'i kurtarırsın» sloganın gerçekliğini bildiklerini gösteriyordu İngiliz halkı.

İşte bu kuvvetli destek sonunda, geç de olsa, İşçi Partisi liderliğini, Muhafazakârların «Müdahale etmeme» siyasetini tutmaktan vazgeçirtmiştir.

Coventry, Londra ve hattâ bütün dünya halkları Muhafazakârların faşizmi desteklemelerinin bedelini, faşizmin İspanya zaferi sonunda yeni bir dünya savaşı açması ile.

ödediler. İspanya'da Hitler ve Mussolini'nin askeri uzmanlarının yeni techizat ve tekniklerini denemelerini gören Uluslararası Tugay'ın pek çok üyesi aynı Nazi bombardıman uçaklarının Dunkirk ve Tobruk'ta İngiliz Ordularına saldırışına tanık oldular.

Fakat İspanya'nın kahramanca mücadelesi, faşizme karşı çıkıp da savaşa başladığımız zaman, faydalı olan pek çok ders verdi bize. Faşizmin kötü karakteri - savaş hırsı, işçi sınıfına ve özgürlüğe olan düşmanlığı, zalimliği ve kana susamışlığı - öğrenilip anlaşılmıştı. Chamberlain ve diğer Muhafazakâr faşizm taraftarları açığa çıktılar. Halk geleceği için çarpışırken «İspanya günleri» geniş bir anlayış getirdi ve birliğin ne denli kudretli olduğunu ortaya koydu. Tarih, İspanyol halkının ve onların mücadelesinin Hitler ve Mussolini'nin yenilgisinde ne büyük bir rol oynadığını göstermiştir.

Fakat ne utançverici bir şeydir ki biz şükran borcumuzu ödemedik ve 1945'te faşizmi yeryüzünden silmedik. Franko'nun Amerika Birleşik Devletlerindeki ve İşçi Hükümetindeki dostları onu korudular ve diktatörlüğünü devamını sağladılar.

Franko rejiminin yaşadığı her gün bütün dünyada barışa ve özgürlüğe bir tehdit demektir. Buna aldırmazlıktan gelinemez ve bu unutulamaz.

Franko, askeri başarısından sonra durumunu vahşi ve kanlı bir baskı rejimi ile sağlamlaştırmaya çalıştı; demokrasiye inanan herkesi öldürdü veya hapsetti. Fakat buna rağmen İspanyol halkının ruhu ezilmemiştir. Her gün yeni bir tutuklama, işkence ve yargılama haberi alınmaktadır çeşitli siyasi görüşe sahip gençler, öğrenciler, köylüler işçiler İspanya'nın ilerici, özgür bir millet olması için mücadelelerine devam ederken. İspanya'nın gerçek yüzü budur: halk değişmemiştir.

Biz de değişmemeliyiz İngiltere'de, Franko'nun faşist yönetiminin yaptığı her kötülüğü protesto etmek İspanyada özgürlük için çalışan kuvvetlerin gelişmesine yardım etmektir. Geçmişte hallkarımızı bir araya getiren savaş ve faşizm tehlikesi sona ermiş değildir. Barış ve demokrasinin geleceği için ortak yarar bizden birlikte mücadele etmemizi istemektedir.

GENEL GÖRÜNÜŞ

Aradan geçen yıllar İspanya'daki iç savaşın yaktığı dayanışma alevini söndürememiştir. İspanyol halkının faşizme karşı silâhlı çatışmalarında karşılaştıkları karmaşık sorunların pek çoğu halen günümüzün önemli sorunları arasındadır. Bizi bu sayfaları yazmaya zorlayan bu olmuştur.

İspanya iç savaşının tam bir tarihçesi elbette ki bu kalınlıkta bir kitaba sığdırılamazdı; zaten biz de buna kalkışmadık. Biz, savaşın olaylar zincirine en çok etkide bulunan belirli an ve görünüşlerini ele aldık. İspanyol halkının millî devrimci savaşlarının epik mücadelesine nasıl kalkıştıklarını ve üç yıllık direnmeden sonra neden yenildiklerini bu olaylar çevresinde açıklamaya çalışacağız.

⊙

Savaş konusuna girmeden önce okurlarımıza isyan başlamadan önceki İspanya'nın durumunu kısaca belirtmek isteriz. Böylece bu isyanı başlattıran nedenler daha iyi anlaşılacaktır.

1923 ilâ 1929 arasında İspanya, General Primo de Rivera'nın askeri diktatörlüğü altında yaşayan bir ülke idi.

Mussolini ile yakın ilişkileri bulunan Primo de Rivera, Kral XIII Alfonso'nun da rızası ile, Mussolini'nin faşist düzenini İspanya'ya yerleştirmek istemiş ve bu amaçla krallık anayasasını bir kenara atmış, Parlamento'yu kapatmış, İtalyan örneği üzere bir «Korporatif Devlet» kurmaya kalkmıştı.

«Vatanseverler Birliği» adında faşist bir parti kurmak çabası tam bir fiyasko ile sonuçlanmıştı. Primo de Rivera İspanyol Sosyalist Partisinin (**Partido Szocialista Öbero Espanol**) liderliğinin bir kesiminin desteğini ele geçirdi ise de, bu bile onu kurtarmaya yetmedi. Bütün ülke onun diktatörlüğüne karşı gösterilerde bulunuyordu.

Kral, diktatörü ortadan kaldırarak monarşiyi kurtarmaya çalıştı, fakat bunun için bile çok geçti artık.

Monarşinin son hükümeti, siyasal durumu temizlemek amacı ile belediye seçimleri yaptı. Halk bu seçimleri monarşi aleyhine bir plebisit haline getirdi. Seçim zaferinden cesaret alan halk sokağa döküldü ve 14 Nisan 1931'de Cumhuriyeti ilân etti. Kral ve ailesi İspanyadan ayrılmak zorunda kaldılar.

⊙

1931 devrimi, iktidarı, yarım yüzyıldır İspanyada hakimiyette olan toprak sahibi aristokrasinin ve büyük burjuvazimin elinden almıştı.

Bu, büyük fırsatların kaçırıldığı bir zamandı. Halkın o heyecanlı anlarında Cumhuriyet yöneticileri reaksyonerlerin iktisadi yetkilerine kolaylıkla

el atabilir, onları devlet mekanizmasında ve orduda bulundukları kilit noktalardan alabilirlerdi. Fakat bunu yapmadılar.

Azana gibi Cumhuriyetçi liderler Robespierre'den, Danton'dan, Saint-Just'ten söz ediyorlar, fakat sözden başka bir şey de yapmıyorlardı. İş eyleme gelince birer Jacobin olmaktan, 1931 İspanyasında burjuva-demokratik devrime önderlik etmekten çok uzaktılar. Meydanı, kuvvetli ve enerjik bir Gironde'la, her an Cumhuriyete başkaldırmaya hazır bir Vendee'ye (1) açık bıraktılar.

Hükümette Sosyalist liderlerle Cumhuriyetçiler işbirliği yapıyorlardı. Bunlar devrime işçi sınıfı önderliğini sağlayacak yerde burjuvazinin peşine takılmış gidiyorlardı.

Bu reformcu politikaya tepki gösteren devrimci görüşlü pek çok İspanyol işçisi Anarşistlerin önderliğine girdiler ve işçi sınıfının enerjisini, reaksiyonerlerin kârlı çıktığı darbelere ve sorumsuz eylemlere harcadılar.

1931'den 1933'e kadar Cumhuriyetçi - -Sosyalist hükümet devresi boyunca demokratik devrimin tek bir önemli sorunu bile çözümlenememişti.

Toprak reformu yapılamadı; Avrupada ekilebilir toprağın büyük kısmının toprak sahibi aristokrasinin tekelinde olduğu tek ülke İspanya idi.

Medinaceli Dükü'nün 97, 147, Penaranda Dükü'nün 51, 016, Villahermosa Dükü'nün 47, 203, Alba Dükü'nün 34, 445, La Romana Marki'sinin 29, 095, Comillas Marki'sinin 23, 720 hektar toprağı vardı ve bu liste böyle uzar giderdi.

---

(1) Fransız ihtilâli sırasında toprak sahipleri, rahipler ve Girondist'lerin Vendee ayaklanması.

Milyonlarca işçi ve köylü bu adamların hakimiyeti altında yarı feodal bir hayat sürmekte idiler.

Fas, İspanyol sömürge hakimiyetinde idi. Katalonya, Euzkadi (Basque Ülkesi) ve Galiçya'ya self - determination hakkı verilmemişti. Monarşi devrinin devlet makanizmasına hemen hemen hiç el sürülmemiş gibiydi.

1933'de Hitler'in Almanyadaki zaferi İspanyol reaksiyonunun saldırganlık eğilimlerini cesaretlendirdi. Hitlerin korku rejimi ve naziliğin kanlı yöntemleri İspanyol reaksiyoner kastlarının zalimliğine ve vahşetine tam bir uyum gösteriyordu.

Primo de Rivera'nın Falanj'ın kurucusu da olan oğlu, kısa bir süre sonra İspanyada uygulanacak olan Nazi örgütlenme düzeni ve şiddet yöntemlerini incelemek üzere Almanyaya gitti. Taraftarlarına verdiği slogan şu idi: «Bizim anladığımız tek dil silâh dilidir.» Ve pek çok Komünist, Sosyalist, ılımlı Cumhuriyetçi, işçi ve yargıç, asker ve gazeteci faşist kurşunları ile öldü bundan sonra.

Fakat ne demagoji ne de şiddet Falanj'ı bir kütle partisi haline getiremedi. Bütün aklı başında insanlar bunu reddettiler.

İspanyol reaksiyonunun ana kuvvetleri başka yollarla, güya meşru yollarla, iktidarı ele geçirmeye çalışıyorlardı. Bunun için de, avukat Gil Robles'in lideri olduğu dinî-faşist bir parti olan **Confederacion Espanola de Derechas Autonomas** (CEDA) partisine bel bağlamışlardı.

1933'ün sonuna doğru Sosyalistler ve Sol Cumhuriyetçiler hükümetten azledildiler; ve Cumhuriyetin en bozulmuş bölümü olan Radikal Parti geçici bir hükümet kurdu. Bu hükümetin görevi Cum-

hüriyetin liderliğinin reaksiyon tarafından açıkça ele geçirilmesini hazırlamaktı. Bu olay, İspanyada faşist - örnekli bir diktatörlüğün kuruluşuna giden ilk adımdır.

Halkın buna cevabı gelmekte gecikmedi.

1931'den bu yana işçi sınıfının nitelik ve niceliğinde değişiklikler olmakta idi. Gelişmesini engelleyen bazı bölücü eğilimlerin üstesinden gelen Komünist Parti bu yolda önemli bir rol oynuyor, işçi sınıfını ve faşist tehlikesi karşısında halkı birleştirici gayretleri partiye halk kütleleri ve hatta Sosyalist Parti içinde bile taraftar kazandırıyordu.

Sosyalist Parti ciddi bir bunalım geçirmekte idi; üye sayısı azalıyor, parlâmento'da temsili yarı yarıya düşüyordu. Faşist reaksiyonla anlaşmayı öngören Besteiro'nun açık reformcu eğilimleri yenilgiye uğramıştı. Halktan gelen baskıya dayanamıyarak Largo Caballero ile Sosyalist liderlerin çoğunluğu faşizme karşı militan bir tutum takındılar. Bu da, 1934'te iki işçi sınıfı partisinin bir anlaşmaya varmasını sağladı. Bu anlaşma hâlâ tetikle olmasına rağmen, İspanyayı tehdit eden faşizm selinin durdurulması yolundaki birliğin ilk adımı sayılabilirdi.

1934 Şubatında Avusturyalı işçilerin kahramanca mücadeleleri, Fransız halkının faşizm tehlikesine karşı mücadeleleri ve Halk Cephesi'nin Fransadaki başarıları İspanyol işçi ve demokratlarına bir örnek ve kuvvetli bir destek olmuştu.

1934 Ekiminde reaksiyonerler İspanyada faşizmi yerleştirmeye çalıştıkları zaman, işçiler Sosyalist ve Komünist Partiler önderliğinde ayaklanarak, Asturias'ta silâhlı isyan halini alan bir greve başladılar. Asturias'taki işçiler iktidarı ele geçirdi-

ler, kendilerini bastırmak için Fas'tan getirtilen Araplara ve Yabancı Lejyon askerlerine karşı iki hafta kadar dayandılar. Bu cezalandırıcı harekâtı Savaş Bakanlığından General Franko yönetmekte idi.

Örgütlenme ve koordinasyon yoksunluğu nedeni ile yenilgiye uğrayan bu Asturias başkaldırması, reaksiyonerlerin plânlarının başarı ile uygulanmasını engelledi ve Halk Cephesi hareketinin temelini hazırlamış oldu.

1934 Ekimindeki çatışmalar işçilere, işçi sınıfı birliğinin kesin etkili bir unsur olduğunu öğretti ve onlara faşizme karşı çıkışta bütün demokratik kuvvetlerin işçi sınıfı çevresinde toplanmaları gerekliliğini gösterdi.

Bu olaylar, Cumhuriyetin Fas'taki sömürge politikasının İspanya demokrasisi için önemli sonuçlarını açıkça gözler önüne sermişti. Cumhuriyetçi - Sosyalist hükümetler Fas'a bağımsızlık vermeyi reddetmekle ültra - reaksiyoner bir şok kuvvetinin kurulmasını kolaylaştırmıştı. Franko, Valera, Mola ve Sanjurjo gibi «Afrikalı» generaller kumandasında olan bu kuvvetler, Fas vatanseverleri ile yaptıkları günlük çarpışmalarda kendilerini hem morâl hem de uygulama bakımından, ileride İspanyol halkına karşı yapacakları mücadeleye hazırlıyorlardı. Sömürge politikasının yarattığı bu vurucu kuvveti İspanyol reaksiyonerleri 1934'de halk hareketini bastırmakta kullandılar ve sonraları da bu kuvvet 1936 askeri - faşist isyanın baş aracı haline geldi.

⊙

Asturias'daki savaşın sona ermesinden iki ay sonra İspanya Komünist Partisinin öncülüğü ile iki

işçi sınıfı partisi liderlikleri arasında bir koordinasyon komitesi kuruldu.

En büyük amacı 1934 Ekimindeki olaylardan sonra tutuklanan 30.000 siyasi tutukluya af sağlamak olan işçi sınıfı ve demokratik birlik önemli ilerlemeler kaydetmişti.

Dünya komünist hareketinde büyük bir dönüm noktası olan Yedinci Komünist Enternasyonali Kongresinde Halk Cephesi ve birleşik cephe politikasının kurulmasında İspanya ve Fransa denemesinin büyük önemi olmuştur.

İlk Halk Cephesi kurulması teklifi 1935 Mayısında Komünist Parti tarafından ileri sürülmüştü. Bu teklifin, Sosyalist Parti ve ileri gelen Cumhuriyetçi partiler tarafından reddedilmesi Halk Cephesi'nin millî ölçüde kurulmasına engel oldu. Buna rağmen, bu devrede bile, İspanya'nın pek çok yerinde bölgesel Halk Cepheleri komiteleri ve diğer birleşik gruplar kurulmuştu.

Birliklerin gelişmesi işçilerin gücünü arttırdı; kütle baskısı reaksiyoner hükümeti istifaya zorlayarak yeni bir genel seçime gidilmesini sağladı. Bu olay demokratik kuvvetlerin birleşmesini zorunlu bir ihtiyaç haline getirerek Halk Cephesi'nin kurulmasını hızlandırdı.

15 Ocak 1936'da Sosyalist Parti, Komünist Parti, Cumhuriyetçi Sol (Azana'nın liderliğinde), Cumhuriyetçi Birlik, Sosyalist Gençlik, UGT (Genel İşçi Birliği) ve diğer birtakım siyasal gruplar arasında Halk Cephesi Anlaşması imzalandı.

16 Şubatta yapılan genel seçimde Halk Cephesi ezici bir zafer kazanmıştı. Sağ ve Orta Partiler Sol kanat koalisyonuna 148 sandalye kaptırdılar. Halk Cephesi partileri yeni **Cortez**'de (Parlâmento)

480 üyelikten 269'unu almışlardı.

Bu safhada, İspanyol işçi sınıfı birlik alanında büyük başarılar elde etti. 1935 Aralık ayında komünist etkisi altındaki işçi sendikaları UGT ile birleştiler. 1936 Nisanında Sosyalist ve Komünist gençlik kuruluşları Birleşik Sosyalist Gençlik (JSU) Partisinde toplandılar. Aynı yılın Temmuzunda Katalonya'daki dört işçi partisi birleşerek işçi sınıfının birleşik partisi olan Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi'ni (PSUC) kurdular.

⊙

Halk Cephesi'nin zaferi İspanya Cumhuriyetinin barışçı ve parlamenter yollarla demokratik gelişmesine fırsat vermişti.

İspanya tarihinin çarklarını geriye çevirmek isteyen reaksiyonerler bu geleceği kabul etmediler. Kendi hedeflerine varmak için her silâhı kullanmaya hazırdılar; bu, iç savaş ve ülkelerinin kapısını yabancı askeri müdahaleye açmak olsa bile.

Bundan sonra, para ve toprak sahibi oligarşi, seçimlerdeki yenilgisi nedeni ile CEDA'yı bir yana atıp Cumhuriyete karşı komplolarında kullanmak üzere «Afrikalı» generaller grubu ile anlaştı.

Halk Cephesi zaferinden sonra, Sosyalist ve Komünistlerin katılmadığı, yalnızca Cumhuriyetçilerden meydana gelen bir hükümet kuruldu. Azana ve Casares Quiroga gibi Cumhuriyetçi liderlerin körlüğü, o sıralarda komplo halinde bulunan bazı faşist generallerin ordunun kilit noktalarında bırakılmalarına sebep oldu. Franko, Fas'a çok yakın olan Kanarya Adaları askeri kumandanlığına atan-

dı; Mola Carlist'lerin (1) kalesi olan Pamplona'nın, Goded ise Balear Adaları'nın kumandanı oldu.

Falanj ve **Renovacion Espanola** (ki bunun başkanı bir zamanlar diktatör Prima de Rivera ile işbirliği yapan Calvo Sotelo idi) gibi faşist siyasal gruplarla ilişkileri olan bu generaller isyan için gerekli hazırlıklarını hızlandırdılar.

Kısa bir Cumhuriyet denemesi, para ve toprak sahibi oligarşi ile «Afrikalı» generallerin kendi başlarına İspanyol demokrasisini kaldıramıyacaklarını ortaya koymuştu. Millî düzeyde demokrasi, reaksiyon ve faşizmden daha kuvvetli idi.

Fakat İspanyol reaksiyonu yalnız başına hareket etmiyordu: Mussolini ve Hitler ile yakın bağlar kurulmuştu. Daha 1934'te Roma'da imzalanan ilk anlaşma ile Mussolini aşırı İspanyol Sağcı kuvvetlerine silâh ve para yardımı yapmayı kabul etmişti. Bu devrede de faşist ve reaksiyoner liderlerin Berlin ve Roma ziyaretleri sıklaştı.

1936 Mart'ında, Halk Cephesinin zaferinden sonra General Sanjurjo ile Falanj lideri Jose Antonio Primo de Rivera, Cumhuriyete karşı yabancı silâhlı müdahalenin ayrıntılarını görüşmek üzere Berline gittiler.

Avrupa ve Akdenizde genişleme siyasetine girmiş olan Hitler ve Mussolini'nin İspanyada kendi arzularına boyun eğecek bir hükümetin kurulmasında elde edecekleri faydalar çoktu.

İspanya kıyı ve adalarından İngiltere ile Fransayı sömürgelerine bağlayan deniz ulaşım yollarını tehdit etmek ve kesmek mümkün olabilecekti. Pire-

(1) Navarre'ın geri kalmış tarımsal bölgelerinde tutunan, koyu Katolik, mutlak monarşi taraftarları.

ne'lerde yerleşecek olan bir Almanya Fransayı arkadan vurabilecek ve karadan hemen hemen tamamen çevirmiş bulunacaktı.

İktisadi alanda ise Hitler'in silâh sanayiinin eksiklerini giderebilmesi için İspanyanın madenlerine ihtiyacı vardı.

Bundan başka da, İspanyada Halk Cephesi'nin zafer kazanması büyük uluslar arası yansımalara sebep olmuştu. Üç ay kadar sonra Halk Cephesi Fransada da zafere ulaştı. İspanya ve Fransa, faşizm tehdidi altındaki bütün ülkelere pırıl pırıl birer örnek oldular.

Eğer Halk Cephesi Fransa ve İspanya'da gerçekten sağlam durumda ise, bu, Güneybatı Avrupada sağlam bir barış ve demokrasi duvarı meydana getirecek ve Avrupa kuvvet dengesi barış ve demokrasi lehine bozulacaktı.

Hitler ile Mussolini neye malolursa olsun bunu önlemek istiyorlardı. Üstelik faşist komploculara yardım edenler yalnızca bu ikisi değildi.

Amerikan, İngiliz ve Fransız emperyalistleri de faşist saldırısının Sovyetler Birliğini hedef tutacağı ümidi ile Hitler'in savaşçı plânlarını teşvik ediyorlardı.

Böyle, Alman ve İtalyan emperyalistleri ile aralarındaki bütün karşıtlıklara rağmen Amerikan, İngiliz ve Fransız emperyalistleri Hitler ve Mussolini'nın önderliğinde İspanya Cumhuriyetine karşı silâha sarılmaya hazırlananlara yardım ediyorlardı.

İngiliz petrol kralı Sir Henry Deterding'in Franko'nun emrine büyük paralar verdiği söyleniyordu. **Telefonica**'nın (Amerikan sermayesi ile kurulmuş ve tekelini Amerika'nın elinde tuttuğu Milli Telefon Şirketi) Amerikalı müdürü Albay Sosthenes T.

Behn'in 1934 yılındanberi Franko ile ilişkisi vardı ve daha o zamanlardan Cumhuriyet'e karşı hazırlanacak bir komplo için kendisine para yardımı teklif etmişti. Amerikan petrol şirketleri de geleceğin isyancıları ile yakın ilişkiler kurmuşlardı.

Sosyalist Leon Blum'un liderliğinde Halk Cephesi kurulduğu zaman işçilere büyük tavizler tanımak zorunda kalan büyük Fransız burjuvazisi, İspanya Cumhuriyetine karşı bir askeri faşist ayaklanması, Fransız Halk Cephesini yıkmak ve iktidarı ele geçirmek yolu olarak görüyorlardı.

Bu nedene dayanarak Fransa'nın büyük iş çevreleri de İspanyadaki komploculara büyük malî yardımlar yaptılar ve her türlü desteği kendilerinden esirgemediler.

Şu halde İspanya Cumhuriyeti'ne karşı hazırlanan askeri faşist komplo yalnızca bir İspanyol işi değildi. Bu, diğer milletlerle savaşmaya hazırlanan Alman ve İtalyan plânının gerekli bir bölümü idi. Ve bu aynı zamanda milletlerarası emperyalizmin Fransa ve İspanyadaki Halk Cephesi'ne, bütün demokratik eyleme ve barışa karşı bir hareketi idi.

⊙

1936 Halk Cephesi zaferinden sonra acaba iç savaşın başlamasını önleme imkânı varmı idi? Evet, böyle bir imkân vardı ve hatta komünist parti de, politikasını bu yola yöneltmiş, iç savaşa engel olmak, demokrasinin barışçı gelişmesini sağlamak istemişti. Ancak bu, Halk Cephesi programının enerjik bir politika ile, ısrarla uygulanmasına, demokratik devrimin devam ettirilmesine, reaksiyona iktisadî temelinde saldırılmasına ve onun devlet me-

kanizmasındaki ve ordudaki mevkilerinden atılmasına, kollarını bütün İspanya'ya yayan askeri faşist komplunun dağıtılmasına bağlı idi.

Komünistler her gün yaptıkları toplantılarda, basında, parlâmentoda ve hatta Cumhuriyetçi yetkililere doğrudan doğruya başvurarak komplocu generalleri, Franko ile başlayıp, adlandırıyorlar ve bunların bulundukları yerlerden alınmalarını ve faşist kuruluşların yasaklanmasını istiyorlardı. Fakat hükümet bu uyarmaları gözönüne almıyordu, para ve toprak sahibi oligarşi ve «Afrikalı» generaller iç savaşı - ki tarihin sonradan gösterdiği gibi bu İkinci Dünya Savaşının birinci perdesi idi - istedikleri gibi hazırlamakta serbest bırakılıyorlardı.

Komünist Parti yalnız komploculari açıklamakla kalmayıp, demokrasi ve Cumhuriyeti savunmak için siyasal açıklamalarda bulunuyor, kütle toplantıları yapıyor, işçi sınıfını ve antifaşist birliğini kuvvetlendiriyordu.

Halk Cephesi'ne basit bir seçim anlaşması gözü ile bakan ve artık seçimlerin sona ermiş olması nedeni ile tasfiye edilmesi gerektiğini ileri süren Sosyalist ve Cumhuriyetçi liderlere karşı da çıkan Komünist Partisi, Halk Cephesi'nin, en geniş bir halk kütlesi içinde kudretli ve etkin bir birlik hareketi ve kuruluşu olmasını istiyordu.

«Halk Cephesi olmayan tek köy kalmamalı!» sloganını halk benimsemeye ve gerçekleştirmeye başlamıştı. Komünist Partisinin bu politikası gittikçe genişleyen kesimlerde kabul ve destek görüyordu.

Parti, İspanyol Solu'nun en kuvvetli siyasal partisi haline gelmişti. 1936 şubatında 30 bin üyesi

varken, bu rakam Temmuzda 107 bine yükselmişti. Sosyalist Parti ise o sıralarda 59,800 üyeye sahipti. İspanyol halkının kuvvetli bir birlik, cesaret ve azim duvarı ile faşist isyanına karşı koyabilmesi ancak kuvvetli bir parti ile geniş bir Halk Cephesi hareketinin varlığına bağlı idi.

Aylardanberi devam eden faşist isyanı hazırlıkları 1936 Temmuz ayı ortalarında tamamlanmıştı.

«Afrikalı» generaller rollerini paylaşmışlardı. Sanjurjo, Mola, Franko, Goded, Fanjul, Cabanellas, Quiepo de Llano ve Albay Aranda isyanın önderleri olarak belirmişlerdi.

Fas ordusunun hazırlık manevraları 12 Temönderler ve subaylar Fas'ın İspanyol bölgesindeki gizli toplantılar yapıyorlardı.
muzda bitmişti. Bu manevralar henüz devam ederken, Llano Amarillo'daki kampta, komplo ile ilgili isyanın son ayrıntılarını görüşmek üzere birtakım

16 Temmuzda Mola, diğer komplocu liderlere hareketin bir kaç safha halinde 18, 19 ve 20 Temmuzda başlayacağını bildirdi.

Melilla karargâhındaki bazı subaylar komplonun öğrenildiği sanısına kapılarak zamanından önce harekete geçtiler ve 17 Temmuzda öğleden sonra askerlerini sokağa çıkardılar. İsyan başlamıştı.

İsyancıların öne sürdükleri ilk birlikler çoğun-

luğunu İspanyol olmayanların meydana getirdiği birliklerdi. Bunların içinde Yabancı Lejyon'un bölgenin çeşitli yerlerinde mevzilenmiş altı bandera (1) ücretli sömürge askeri, yerlilerin meydana getirdiği beş tabors (2) Fas askeri, Fiff, Gomera ve Larache'den mahalla'lar (3) ve bazı Fas atlı birlikleri bulunuyordu.

İsyancılar, Fas'taki askeri darbe, karşı - ihtilâl ve savaşı İspanya topraklarına sıçratmak için bu birlikleri vurucu kuvvet olarak kullanıyorlardı.

İsyancılar bu birliklerin yardımı ile Mellila'da kontrolu ellerine aldılar, Ceuta, Tetuan ve Larache'yi işgâl ederek Cadiz'e saldırdılar, bir yandan da Seville'de Quiepo de Llano'nun ayaklanmasını desteklediler.

İsyana karşı koymak isteyen işçiler, Mellila, Ceuta ve Tetuan'da genel grev ilân ettiler; fakat tecrit edilmiş olan direnme merkezleri vahşi bir şekilde ezildi. Cumhuriyete sadık kalan subaylar ve liderler öldürüldüler. Korkunç bir insan avı başladı: sendikacılar, işçi liderleri, ileri gelen demokratlar ve Cumhuriyetçiler tutuklanarak kurşuna dizildiler. «Kurtuluş Hareketi» daha ilk başladığı andan itibaren çirkin bir cinayet ve vatana hiyanet haline dönüştü.

Fas'ın İspanyol kesimindeki ilk direnme hareketi bastırılınca Franko, Kanarya Adalarına geçti. 11 Temmuzda bir İngiliz havacısı olan Yüzbaşı Bebb ve Scotland Yard «silâh uzmanı» Albay Hugh C. B.

---

(1) bandera: bir makinalı tüfek bölüğü ile üç piyade bölüğünden meydana gelen 600 kişilik tabur.

(2) tabors: karışık kadrolu 225 kişilik Fas birlikleri.

(3) mahalla: 1000 askerlik birlikler.

Pollard'la birlikte bir İngiliz uçağı ile Croydon'dan havalanmıştı. (1) Franko bu iki adamı daha sonraları bu hizmetleri için mükâfatlandırmıştır.

İsyan hareketinin Fas'ta başarı kazanması üzerine generaller İspanyadaki arkadaşlarına önceden tayin ettikleri askeri isyan şifresini gönderdiler: **«En toda Espana el cielo esta despejado»** (Bütün İspanya üzerinde gökler açık).

Ve İspanya gökleri derhal kara bulutlarla doldu birden. Üç yıl sürecek olan ve ülkenin her yanını yakıp yıkacak ve ölüme bulayacak olan kan ve ateş fırtınası başladı.

Körlük ve Hıyanet

Hükümeti meydana getiren Cumhuriyetçiler son dakikaya kadar generallerin Cumhuriyete karşı ayaklanacaklarına inanmıyorlardı.

Başbakan Casares Quiroga ile Başkan Manuel Azana, Franko, Mola, Cabanella ve yardakçılarının yalancı sadakat gösterilerine, Komünist Parti ile Halk Cephesinin hazırlanan komplo konusundaki uyarmalarından çok önem veriyorlardı.

Komünist Parti önderliğinde bir heyet Başbakana çıkıp da, Mola'nın Navarre'daki yeraltı faaliyetlerinin kesin delilini götürdükleri zaman, Casares Quiroga'nın cevabı komünistlerin «her yerde Faşist gördükleri» idi.

M.D. Benavides, Başbakanın, kendisine yaklaşan tehlikeye karşı uyaranlara, «Ordu isyan etme-

(1) Yüzbaşı Bebb, bu uçuşu 7 Kasım 1936 da News Chronicle gazetesinde anlatmıştır.

dikçe, karışmak için nedenim yok,» dediğini yazmıştır.

«Afrikalı» generaller Cumhuriyetçi liderlerin bu siyasal budalalıklarından faydalanarak ikiyüzlülüğü son sınırına kadar götürdüler.

1936 Mayısında Manuel Azana Cumhurbaşkanlığına seçildiği zaman kendisi ilk tebrik eden ve desteklediklerini bildirenler Franko, Goded, Cabanellas, Quiepo de Llano, Albay Aranda ve diğer komploya dahil olan kimselerdi.

İsyandan birkaç gün önce Franko'nun Savunma Bakanına gönderdiği mektup bir ikiyüzlülük örneğidir: «Ordunun Cumhuriyete karşı olduğunu söyleyenler yalan söylemektedirler. Kendi kirli ihtirasları yüzünden komplolar icat edenler sizi kandırmaktadırlar. Subayların endişe, şeref ve vatanseverliklerini komplo ve vefasızlık belirtileri olarak gösterenler ülkemize çok kötü bir hizmette bulunmaktadırlar.»

Bunu yazdığı sırada Franko, komploya dahil diğer generallerle sürekli haberleşme durumunda bulunuyor, onlara talimatlar gönderiyordu; boğazına kadar komploya batmıştı.

Diğer askeri liderlerlerin de ondan aşağı kalır yerleri yoktu. General Mola, bir asker olarak şeref duygusunu gözler önüne seriyor ve Lo que yu supe (Bildiklerim) adlı kitabında, «mahiyeti ne olursa olsun meşru otoriteye körükörüne itaat eden askeri kişilerin sadakatini» değerlendiremediği için Cumhuriyet'e çatıyordu. General Mola, 16 Temmuzda General Batet'e isyan etmiyeceğine dair **şeref sözü** vermişti. Bundan iki gün sonra da «meşru otorite'ye karşı isyan ederek Batet'i tutukladı.

18 Temmuzda General Copaz ve Cabanellas Baş-

bakanı desteklemek yolundaki sözlerini ciddiyetle yenilediler - ve bundan hemen sonra da isyana katıldılar.

Oviedo'da Albay Aranda, Gijon'da Pinilla, Corunna'da Alonso ve daha birçok yerlerde pek çok subay ayni yolu izlediler. Bunlar «şeref söz»lerini Cumhuriyete ihanetlerini saklamak için bir incir yaprağı olarak kullandılar.

«Afrikalı» generallerin sadakat yeminlerine güvenen Cumhuriyetçi yöneticiler daldıkları derin uykudan ancak isyancılar sokağa döküldüğü zaman kopan kıymette uyandılar.

Bunlar, o zaman bile bu isyanı ciddiye almadılar ve bunun birkaç telefon konuşması ile halledilebilecek bir iş olduğunu sandılar.

Feci yanılmalarını anlamaları için uzun zaman geçti. 17 Temmuz 1936'da başlayan olaylar tipik bir İspanyol oluşumu değildi. Para ve topraksahibi oligarşi ve Afrikalı generaller tarafından hazırlanan ve iki faşist devlet - Almanya ve İtalya - ve uluslararası tekelci sermaye ile desteklenen askeri bir isyanın başlangıcı idi bu.

Askeri isyan Cumhuriyeti sakat ve savunmasız bırakmıştı. Ordunun büyük bir kısmının isyan halinde olması, her birliğin hükümet için bir bilinmeyen olması demekti. Hükümet, bir de yetki, şeref ve kumanda verdiği generallerin dönekliği karşısında şaşakalmıştı.

Halk için Silâh

Cumhuriyetçi yapının bu korkunç yıkılışı karşısında tek bir kurtuluş yolu vardı - halkı silâhlandırmak.

Sokaklarda demokratlar ve faşistler, hükümete sadık olanlar ve hiyanet edenler arasında meydana gelen çatışmalar kadar ciddi ve çetin bir siyasal mücadele başladı bu silâhlandırma konusunda.

Kendileri kanunu çiğneyen ve yeminlerini bozan faşist generaller İkinci Cumhuriyetin meşruiyet sabit fikrinin halkın silâhlandırılmasına engel olacağına emindiler. Cesares Quiroga en son dakikaya kadar, çok daha yüksek bir dâvâya yakışacak bir gayretkeşlikle, o anda Cumhuriyetçi kuruluşların tek savunucusu olabilecek olan halka silâh dağıtmayı reddediyordu.

Neyse ki, işçi sınıfı hükümetin kendisini zorladığı toptan intiharı kabul etmedi Fas'taki ayaklanma haberi Madrid'e gelince sokaklarda büyük gösteriler yapıldı, halkın hükümete bağlılığı belirtilerek silâh istendi. Ayni gün bir Komünist Parti heyeti Casares Quiroga'ya çıkarak bu isteği tekrarladı. Ertesi gün - 18 Temmuzda - Halk Cephesini temsil eden bir heyet de Başbakana başvurarak halkın silâhlandırılmasını istedi. Fakat artık Hükümetin aldığı bütün tedbirler boşa çıkmış, isyan alev gibi İspanya'ya yayılmış, kanunları, kuruluşları, hayatları ve kentleri yakıp yıkıp götürüyordu. Casares Quiroga sonunda boyun eğdi:

«Beyler, elimizdeki silâhların dağıtılması için emir vereceğim. Fakat ben istifa ediyorum.»

Biraz sonra İçişleri Bakanlığı kulesindeki saat onikiyi çalarken, Dolores İbarruri, Madrid radyosundan şu cesaret verici ve harekete çağıran bildiriyi okuyordu:

«İşçiler! Hükümet savunma için gerekli silâhları elimize vermiştir. Harekete hazır olun. Her fa-

şist aleyhtarı, her işçi kendisini silâh altında bir asker saymalıdır. Mücadeledeki yerinizi alınız. Faşizm geçemiyecektir!»

Fakat Cumhurbaşkanı Azana halkın silâhlanmasına engel olmak için son bir müdahelede daha bulunacaktı.

Azana sabahın saat üçünde, isyancılarla bir anlaşma zemini bulmak amacı ile, Cumhuriyetçi Birliğin lideri ve Cumhuriyetçi hareketin en ılımlı kesimlerinden birinin temsilcisi olan Martinez Barrio'ya kabineyi kurmak görevini verdi.

Komünist ve Sosyalistler tarafından düzenlenen kütle gösterileri halkın herhangi bir teslim plânına kesin muhalefetini ispat ediyordu. Onların savaşçı ruhları sayesinde bu hükümet doğmadan ölmüştü.

20 Temmuzda Jose Gual'ın başkanlığında yeni hükümet işbaşına geçti. Mahalli idareler en sonunda halkı silahlandırma iznini aldılar. Bu sonuç üç gün önce alınabilseydi İspanya ne kadar kan dökülmesinden kurtulacaktı!

Bu, acı fakat öğrenilmesi gereken bir dersti. Her dakikanın değerli olduğu o üç günde hükümetin gösterdiği korkaklık faşist kuvvetlerin yirmi üç şehri ele geçirmelerine sebep olmuştu. Bunlardan en az onunda kanlı çarpışmalar olmuş; bu da işçi sınıfının, köylülerin ve halkın savaşmadan teslim olmayacaklarını ispatlamıştı.

Fakat sendika merkezlerinde toplanan, askeri kışlalar önünde gösteri yürüyüşleri yapan işçilerin silâh istekleri hep boşuna idi. Köylülerin ve tarım işçilerinin hayatlarını Cumhuriyete feda etmek için kentlere akınları boşuna idi. Yetkililer silâhları vermeye çekiniyorlar, ya da vermek zorunda kaldıkları

zaman yetersiz derecede az veriyorlardı. Corrunna'da ileri gelen bir kent büyüğünün isyancılar kent meclisini sarmışken şöyle dediği söyleniyordu: «Eğer biz şimdi halkı silâhlandırırsak, sonra onları kim tutacaktır? Silâhlandırmazsak Cumhuriyet'in sonu ne olacak?» (1)

Kendi sınıf sınırlarının örsle çekici arasında sıkışmış, kendi yarattıkları Şekspirvarî muammayı çözmekten aciz olan Cumhuriyetçi yöneticiler çok değerli zamanları harcıyorlardı. Halk ise bunu kanı ile pek pahalıya ödedi sonunda.

Giral'ın silâhların dağıtılması hakkındaki kararı çok yerde pek geç kalmıştı. Corunna, El Ferrol ve Vigo'da şerefli bir direnmenin son kıvılcımları da faşistler tarafından söndürülmüştü; Cadiz ve Seville'de eşit olmayan bir savaşın son savaşları Caracoa cephaneliği ile Triana ve La Macarena işçi mahallerinin yıkıntıları arasında can veriyorlardı.

İşçi sınıfı kuruluşlarının Azana ile Casares Quiroga'nın tereddütlerini beklemeden silâhları ele geçirdikleri yerlerde ise durum bambaşka idi.

İşçiler Barselona'da «Uruguay» ve »Marques de Comillas» şileplerinde bir kaç yüz tüfek bulmuşlardı.

Madrid'deki işçi kuruluşları bazı vatansever subaylardan değer biçilmez yardımlar gördüler. Bunlar yüzlerce silâhı işçilere devrettiler.

Bunlarla ve silâhçı dükkânlarını basarak elde ettikleri silâhlarla Madrid, Barselona ve diğer şehirlerdeki işçiler, askeri komplo bütün İspanyaya veba gibi yayılırken, Temmuzun ilk günlerinde is-

(1) Loque han hecho en Galicia (Galiçya'da ne yaptılar?) Havana baskısı, 1938.

yancılarla ilk çarpışmalara başladılar.

Halkın Cevabı

Madrid'deki en büyük faşist tehlikesi Montana Kışlası'nda idi.

19 Temmuz Pazar günü kışladaki askerler, kışlalarının yabancılarla dolduğunu endişe ile gördüler. Genç sivil faşistlere silâh ve üniforma veriliyordu. Öğle zamanı da sivil elbise giyinmiş olan faşist generali Fanjul kışlaya geldi.

İşçi grupları, komünist ve soyalist parti üyeleri, Sosyalist parti üyeleri, Sosyalist **Gençlik üyeleri**, İşçi ve Köylü Anti - Faşist Milisi üyeleri köşe diplerine, ağaç arkalarına, CNT (Confederacion Nacional de Trabazo, anarşist eğilimli bir sendika federasyonu) üyeleri duvar kenarlarına saklanmışlardı. Kışla muhasara altında idi. Bu hiddetli kalabalığın varlığı Fanjul'u isyanı kışlanın içinde tutmaya zorunlu kıldı. Eski bir askeri deyimi unutmuş görünüyordu: **«Plaza sitiada, plaza tomada»** (Muhasara altındaki kale düşmüş bir kaledir).

Bu sırada halk saldırıya geçmişti. Silâhlı siviller, Hücum Muhafızları, Sivil Muhafızlar ve sadık birlikler Getafe, Campamento ve Vicalvaro kışlalarını üstün bir kahramanlıkla ele geçiriyorlardı.

Ertesi gün şafakla birlikte Montana kışlasına saldırdılar. İki sahra topunun, peşinde hevesli bir gençlik, meraklı bir kalabalık olarak ortaya çıkışı saldıran kuvvetlerin gücünü arttırdı, hele göklerde iki tane hükümete sadık uçak belirince bu şevk son sınırına vardı. Öğle olmadan faşist kalesinin kapıları kırılmış, Madrid, Bastille'ini ele geçirmişti.

Aynı gün öğle zamanı Barselona halkı da Kata-

lan'daki son isyancı kalesi olan Atarazanas kışlasını ele geçirmişti.

İsyancı askeri birlikler 19 Temmuz sabahı şafak sökerken Barselona sokaklarına dökülmüşlerdi. Bunlar, Pedralbez kışlasında, Plaza Espana, Plaza de le Üniversidad ve Plaza de Catalona'da ve Telefon İdaresi, Hotel Colon ve diğer bazı binalarda mevzilenmişlerdi.

İsyancılara ilk ateş açanlar, tıpkı Madrid'de olduğu gibi, Hücum Muhafızları ve Sivil Muhafızlardı. Son darbeyi de işçiler indirmiş ve isyanı kökünden kazımışlardı.

Akşam çökerken isyancı birlikler bütün umutlarını kaybetmişlerdi artık. Barselona halkı o sabah ele geçirdikleri bütün mevzilerden atmışlardı kendilerini. İsyanın liderleri olan General Goded ve Burriel, Komünistlerin ve Birleşmiş Sosyalist Gençlik üyelerinin zaptettiği Capitania'da teslim olmuşlardı. Ertesi günün sabahı Atarazanas ve Maestranza'nın ele geçirilmesi ile bu büyük Akdeniz limanındaki başkaldırma hareketi sona ermişti.

İspanya'nın diğer bölgelerinde iç savaş bütün şiddeti ile devam ediyordu. İşçiler, Asturias'ta Simancas ve Gijon'da El Coto kışlalarını sarmışlardı. Maden işçileri Oviedo'yu muhasara altına almışlardı.

Basque bölgesi işçileri Bilbao'da Bascuto kışlasında başlayan isyan hareketini ezip, San Sebastian'daki isyanı bastırdıktan sonra Citoria'ya hareket ettiler.

Galiçya'da işçiler, köylüler ve balıkçılar, silâhsız ve savunmasız, aman vermeyen bir düşmana karşı umutsuz bir mücadele veriyorlardı.

Madrid'de yeni kurulmuş olan Halk Milis'i, Al-

cola de Henares'e yürüyerek, Aragon bölgesi sınırında mevzilendiler. Diğer birlikler de Moscardo'nun Toledo'daki askerlerini Alcazar'a sığınmaya zorladılar.

Guadarrama'nın kayalık tepelerinde savaş devam ediyordu. Mola kuvvetleri Madrid yolunu açmak için boşyere uğraşıyorlardı. Palencia ve Logrono, Huesca ve Teruel'de, Valladolid'de, Zaramora ve Salamanca'da yalnızca cesaretleri ile silâhlanmış olan demiryolcular, fırıncılar, duvarcılar bütün işçi derneklerini birer kale haline sokmuşlar, çetin savaşlar vererek demokrasi uğrunda ölüyorlardı.

Halk birlikleri Aragon tarlalarında ilerlerken, Cadiz ve Seville'de işçiler ve Cumhuriyetçi askerler bir ölüm kalım savaşı içindeydiler.

Cartagena deniz üssünde isyan bastırılmış ve donanma Cumhuriyetçilerin elinde kalmıştı. Malaga'da, günü halk kazanmış ve birliklerini La Linea'ya doğru yola çıkarmıştı. Tüfeklerini kapan Endülüs'lü tarım işçileri Guadix'i kurtarmışlar, Granada duvarlarına kadar gelmişlerdi.

Halkın bu kararlığı karşısında faşist hareket altüst olmuştu. Halkın görülmemiş bir genişlikte ayaklanması faşistlere en büyük bir cevaptı. Günlük işlerini bırakan kadın ve erkekler talihlerinin veya cesaretlerinin ellerine verdiği silâhla mücadeleye katılıyorlardı. Bir kışla baskınında ele geçirdikleri bir tüfek, bir av tüfeği, bir faşistin elinden kapılan bir tabanca, hatta eski bir koleksiyondan alınan bir arkebüz - işte o saatta halkın silâhları bunlardı.

Köylüler ve tarım işçileri taşrada halkın mal ve can emniyetini savunmayı üzerlerine almışlardı. Bunlar yollara devriyeler çıkartıyorlar, her köyün girişine, her köprünün başına nöbetçiler dikiliyor-

lardı. Bütün çalışan İspanya adsız bir «Mostoles» belediye başkanları kovanı haline gelmişti. (1)

Bu, İspanya İç Savaşı'nın romantik devresi idi. Halk, ölüm tehlikesinde olan Cumhuriyeti, silâh azlığına ve askeri eğitim eksikliğine rağmen, kan ve cesareti ile kurtarmış, yetkililerin korku ve tereddütlerinin yarattığı boşluğu kahramanlığı ile doldurmuştu.

Anti - Faşist Savaşta Birlik

Komünistler, Sosyalistler, CNT üyeleri, Cumhuriyetçiler, Katalan Milliyetçileri, Basque Katolikleri ve siyasal kişilikleri olmayan fakat içlerinde yanan anti-faşizm alevi bulunan binlerce İspanyol birleşmişler ve Cumhuriyeti kurtarmak için kanlarını dökmüşlerdi.

O ilk günlerde, herşeyin damgasını taşıdığı birdenbirelikte, birbirleri ile ilişkisi yokmuş gibi görünen hareketlerin karmaşıklığının altında, yalnız ve yalnız Halk Cephesi kuruluşlarının eseri olabilecek şaşırtıcı bir irade ve ülkü birliğinin varolduğu görülüyordu.

Büyük halk kütlelerinin bu fikrî durumuna büyük bir katkıda bulunmuş olan İspanya Komünist Partisinin eylemlerinin bazı noktalarını incelemek

(1) 2 Mayıs 1808'de Fransız askerleri Madrid'i işgal ettikleri zaman, silâhsız ve öndersiz olan halk, kendiliğinden işgalcilere karşı ayaklanmışlardı. Akşama doğru şehrin eteklerinde küçük bir belediye olan Mostoles'in belediye başkanı komşu belediye başkanına bir haber uçurarak ülkenin tehlikede olduğunu bildirmiş ve bütün İspanyolları Madrid'e yardıma çağırmıştı.

değerli olacaktır.

Halkı, reaksiyonerlerin kapalı kapılar ardında hazırlandıkları hıyanete karşı uyarmakta büyük heyecan, enerji ve sebat gösteren İspanya Komünist Partisi idi. Ne yazık ki bu uyarmalara karşı umursuzca davrananlar yalnız Cumhuriyetçi yöneticiler değildi; Anarşist liderler de reaksiyonerlerin istediği gergin ortamı yaratacak bir grev salgını içindeydiler. Anarşist'lerin ne hazırlanan isyana ne de bunu nasıl karşılayacakları konusunda bir düşünceye yer vermedikleri belli idi.

İndalecio Prieto ve birkaç kişi dışında Sosyalist liderlerin de bunlardan daha fazla bir anlayış ve uyanıklık gösterdikleri söylenemez. Buna kanıt olarak o zamanın başlıca Sosyalist Parti organı olan gazetenin editörü Julian Zugazagoitia'ya kulak vermek yeter. İspanya İç Savaşı Tarihi'nde şöyle demektedir: «Prieto, önlerinde beliren tehlikeye karşı sosyalist arkadaşlarını kamu önünde ciddi olarak uyardığı zaman, sözleri, hiç unutulmayacak olan bir cümle ile kesilmişti: Palavra! Kocakarı masalı»

Komünist Partisi'nin çabaları ile isyan öncesi devresindeki bu umursamazlık, halkın Cumhuriyetçi kuruluşları savunmak üzere uyanık ve bekler bir duruma gelmesine ve çabuk olarak silâhlanmasına dönüşmüştü.

Bu kütle silâhlanmasının, daha ilk anlardan başlayarak, az veya çok derecede bir silâhlı çatışmaya hazır birlikler haline gelmesi İşçi ve Köylü Anti - Faşist Milisi'ne bağlı idi. İspanyada faşizm tehlikesinin belirdiği 1933 yılından itibaren diğer işçi sınıfı ve demokratik örgütlerin umursamazlık, alay ve itham ları karşısında Komünist Partisi halkın bir faşist saldırısına karşı bir milis kuvveti kurması ihti-

yacını belirtmiş ve bunun öncülüğünü eline almıştı. Sonraları Sosyalist Gençlik de bu örneği izlemiştir.

İsyanın başladığı anlarda İşçi ve köylü Anti - Faşist Milisi ile Sosyalist Milis kuvvetleri halkın silâhlı bir çatışmaya örgütlenmesinde kesin bir rol oynamışlardır.

Komünist Partisinin faaliyetinin bir başka cephesi de silâhlı kuvvetler üyeleri arasındaki siyasal çalışması ve ordu konusunda sürekli olarak gösterdiği ısrarlı dikkatti.

Bu çalışmanın semeresi Anti - Faşist Cumhuriyetçi Askeri Birliğin kurulması ile alınmış, bu birliklerde kumandanlar ve diğer subaylar örgütlenebilmişti. Kışlalarda da diğer rütbede olanlar arasında gruplar ve komiteler kurulmuştu. Bu örgütler bazı birliklerde faşist başkaldırmanın hemen bastırılmasını sağlamıştı.

Fakat Komünist Partisinin çalışmalarının en kesin etki alanı faşist saldırısı karşısındaki birlik olmuştur.

Bu kadar çeşitli sınıf ve uluslardan meydana gelen ortak cephe, Halk Cephesi politikası olmadan varolabilir miydi? Komünist Partisinin işçi sınıfı birliği için gösterdiği uzun çaba olmasa idi, Komünistler, Sosyalistler ve Anarşistler arasında bir birleşme düşünülebilir miydi?

İsyanın başladığı zaman halkın ve işçi liderlerinin çoğunluğunun tutumu, birlik tohumlarının ekildiği uzun yılların zengin bir harmanı idi. Tehlike çanı çaldığı zaman, birliğe engel olabilecek herşey bir kenera itilmişti.

İsyanın kaçınılmaz bir hal alması üzerine Komünist Parti, Sosyalist Parti, Birleşik Sosyalist Parti ve

UGT liderleri 13 Haziran 1936'da, halkı uyarmak ve rejim düşmanlarına karşı hükümete yardım teklif etmek amacı ile, Madrid'de toplanmışlardı.

18 Temmuzda Fas'taki askeri ayaklanma haberi gelirgelmez Komünist ve Sosyalist partilerin öncü komiteleri bütün üyelerini harekete geçiren birleşik bir bildiri yayınladılar:

«Yaklaşan savaşa katılmak için her an çağırılabileceğinizden bütün cesaretinizi toplayınız. Emir alınca bir çığ gibi ileri atılacaksınız.»

UGT, 19 Temmuzda faşistlerin savaş durumu ilân ettikleri her bölgede genel grev için çağrıda bulundu. CNT'nin millî komitesi de geleneksel «siyaset yok» tutumunu bırakarak bütün bölgesel komitelerini «görevlerini yapmaya» çağırdı.

Komünistlerle Sosyalistlerin bu birleşik hareketleri generallerin umut ettikleri sürpriz unsurunu ortadan kaldırdı ve halkın askeri faşist darbeye cevabı olan volkanik bir hiddet ve kahramanlık patlamasında bilinç, örgütlenme ve disiplin unsurlarını ortaya çıkardı.

İsyanı hazırlayanlar halka karşı süratli bir zafer kazanacaklarını mı umuyorlardı?

Sömürge birliklerinin kullanılması, destek aramak için devamlı dış seyahatler, askerî malzeme almak için Almanya ve İtalya ile yaptıkları gizli anlaşmalar «Afrikalı» generallerin mücadelenin uzun ve şiddetli olması ihtimalini gözden silmediklerini gösteriyordu.

Buna rağmen bunların hiçbirinin her yanda karşılaştıkları şiddetli, inatçı ve birlikçi direnmeyi beklemediklerini belirten belgeler vardır.

Halktan tamamen kopmuş olan« Afrikalı» generaller, 1808'de Napolyon'un, halkın direnecek ne iradeleri ne de ruhları olmadığına inandığı İspanyayı işgal ettiği zaman düştüğü yanlışlığa düştüler. Büyük Korsikalı'da kabul edilebilecek bu yanlışlık İspanyol askeri yöneticilerinde akıl almaz bir şeydi. Fakat nasıl Daltonizm adı verilen bir renk körlüğü varsa, isyancılar arasında da, onların halkın gerçek büyüklüğünü ve demokratik inançlarının derinliğini görmelerini engelleyen bir sınıf - Daltonizm'i vardı.

18 Temmuz 1936'da İspanyanın büyük bir çoğunluğunun «Halk Cephesi karışıklığına» karşı ayaklandığını bildiren Franko tarihçileri yalan söylemektedirler. Tarihsel gerçek, Navarre'daki Carlist'ler ve her şehirde çok önceden belirmiş olan bir avuç faşist dışında, başlangıçta kimsenin askeri isyancılarla birleşmediğidir. Aksine, isyancılar her yanda halkın sarsılmaz bir düşmanlığı ile karşılaşmışlardır.

İsyanın başladığı sırada durumu açıklayan Hitler'in İspanya Sefiri 23 Temmuz 1936'da şöyle yazıyordu:

> «Hem daha geniş bir alana hitap eden toplumsal bir program ve hem de gerçek bir liderin yokluğu ile bağlantılı olarak Monarşizm ve Faşizm arasındaki yakın ilişki, Faşizmin millî bir hareket olarak gelişmesini engellemiştir. (**Alman Dış Politika Belgeleri**, Seri D. Cilt III, s. 5).

Kanlı Yol

Şu halde faşistler düzenlerini nasıl zorladılar? Faşist birlikleri tarafından işgâl edilen köy ve

şehirler, ister demokrat ister liberal olsun, çeşitli düşüncelere sahip onbinlerce İspanyolun kurban edildikleri kan denizlerine, kütle öldürmelerine sahne olmuşlardı.

İsyanın başarı kazandığı yerlerde süren dehşet hükümranlığı feci bir manzara arzediyordu. Sevil-le'de öldürülenlerin 12 bin (1) kişi, Navarre'dakilerin 14 bin (2) kişi oldukları ve diğer şehir ve bölgelerdeki rakamların da bunlara ulaştığı tahmin edilmektedir.

Cumhuriyetçilere «hiç acıma göstermemeleri» ve «anılarını dahi yeryüzünden silmeleri» için Faşistlere yapılan çağrı, cinayet için devamlı olarak yapılan bir teşvikti.

Falanjist Gimenez Caballero'nun deyimi ile, «Tanrının önderlik ettiği Kurtarıcı birlikler» Badajoz arenasında düzenledikleri büyük Cumhuriyetçi katliamına bu korkunç gösteriyi seyretmeleri için «şehrin seçilmiş insanlarını» çağırmışlardı. Teruel'-de ve diğer şehirlerde de buna benzer cinayetler işleniyordu.

Kurşuna dizilmeler öylesine çoğalmıştı ki, isyana muhalefet etmeyen Burgos gibi bölgelerde dahi sağlık yetkilileri 18 Ağustos 1937'de - **yani isyandan bir yıl sonra** - köy belediyelerine genelgeler göndererek, tarlalarda terkedilmiş cesetlerin halkın sağlığını tehdit ettiği gerekçesi ile gömülmelerini istemişlerdi.

Fransız katolik yazarı Georges Bernanos, **Les Grands Cimetiers sous la Lune** (Ay Altındaki büyük

---

2) **Yo he creido en Franco** (Franko'ya İnandım) Franko Gonzales Ruiz Barselona, 1938

2) **En Espana sale el sol** (İspanyada Güneş Doğuyor) Pedro Basaluda, Buenos Aires, 1946

Mezarlıklar) adlı kitabında bu görüntüleri dile getirmiştir. Bu yazar Majorka'da gördüğü sahneleri anlatmakta ve aylar boyunca katil gruplarının, bu maksat için el koydukları kamyonlarla köy köy dolaşıp, herkese ibret olmak üzere, binlerce insanı soğukkanlılıkla öldürdüklerini anlatmaktadır. Kurbanları, bölgesel askeri mahkemelerin aleyhlerinde meşru bir sebep bulamadığı, fakat faşistlerce «şüpheli» damgasını yemiş kimselerdi.

Hiç bir çarpışma olmayan Navarre'de faşistler korku saltanatını şiddetlendirmek için özel metodlar kullanıyorlardı. Cephede bir Requete (Carlist askeri) öldüğü zaman cesedi gömülmek üzere köyüne götürülüyor ve orada korkunç bir misilleme yapılıyordu. Buna bir örnek vermek gerekirse, Tafalla'da bölge hapisanesi basılmış ve tutuklu bulunan 51 Basque köylüsü kurşuna dizilmişti. Bu elli bir kişinin bir teki bile değil ölüme mahkûm olmak, yargılanmamışlardı bile.

Amerikalı tarihçi Robert Colodny, **Struggle for Madrid** (New York 1958) adlı kitabında, Portekiz basınında çıkan raporlara dayanarak yaptığı tahminde savaşın ilk oniki ayında faşistlerin 200 bin kişi öldürdüklerini yazmaktadır.

Faşist katillerinin ilk kurbanları İspanyol sanat ve kültür hayatının en tanınmış kişileri idi - şair Federico Garcia Lorca, üniversite profesörleri Leopoldo Atlas ve Juan Peset, Katalan Katolik aydını Carrasco Formiguera ve siyasal faaliyete karışmamış olan pek çok insan.

Falanjistler, Faslı Araplar ve Lejyonerler faşistlerin işgal bölgelerindeki halkı soyuyorlardı. İsyancılara karşıt düşünceler beslendiğinden şüphe edilenlerin evlerine, çiftliklerine, işyerlerine el ko-

nuyordu. Cumhuriyetçiler kamu önünde küçültücü durumlara sokuluyor, bunlara zorla hintyağı içiriliyor, vücutlarına bal sürülüyor, üzelerinde hararet dolu sözler yazılı kâğıt elbiseler giydirilip sokaklarda faşist sloganları haykırarak yürümeğe zorlanıyorlardı. Kadınların saçları traş ediliyordu.

Kilise buna engel olmaya çalışsaydı veya etkisini kullanarak bu korku rejimini kısıtlamaya kalksa idi, faşist cinayetleri çok azalacaktı. Fakat Kilise pek çok yerde hiyerarşik baskıyı destekliyor, en adi cinayetlerin üstüne bir sessizlik perdesi geriyor ve hatta bunları haklı gösterecek nedenler bularak isyancı general ve İspanyol reaksiyonerlerinin sorumluluğunu paylaşıyordu.

Franko'nun teşviki ile İspanyol Piskoposlarının bütün dünya piskoposlarına Ortak Mektubu (ki Karrinal Goma 7 Temmuz 1937'de bunun bu şekilde yazıldığını kabul etmiştir) isyancı generallerin İspanya halkına karşı haksız savaşını ve Alman - İtalyan müdahelesini Tanrı haklarını iade etmek için bir «Kutsal savaş» ve «dinî bir haçlı seferi» olarak niteliyordu.

Piskoposların bu savaşı «dinî bir haçlı seferi» olarak nitelemeleri Franko'nun 460 Basque papazını öldürtmesine, tutuklatmasına veya sürgüne göndermesine engel olamamıştı.

Bölünmüş Bir Ordu

18 Temmuz isyanının «bütün ordu kuvvetlerinin hep birlikte başkaldırması» olarak nitelenmesi Franko propaganda makinesinin diğer bir yalanıdır.

Gerçek olan, kumandan ve subaylarının ancak bir bölümünün bir isyanla ilişkileri olduğudur. Faşistler bütün birlikleri peşlerinde sürükleyememişlerdir. Bir çok kumandan ve subay Cumhuriyete sadık kalmış ve yine bir çoğu ellerindeki silâhlarla hainlere karşı koymuşlardır.

İspanyol şehirlerinin bir çoğunda ordu isyana hiç katılmamıştır - Santander, Valencia, Murcia, Castellon, Bilbao, Cartagena, Malaga, Tarragona, Alicante, Huelve, İrun bunlardan bazılarıdır.

Logrono, Palencia, Valladolid ve hepsinden üstün Cadiz ve El Ferrol'da isyancılarla sadık kuvvetler arasında ciddi çatışmalar olmuştur.

Tetuan, Melilla, Pollensa ve Leon hava üstlerinde havacılar isyancılara karşı koymuşlar ve Cumhuriyeti savunma uğruna hayatlarını pahalıya satmışlardır.

İsyancıların halkı kendi taraflarına çekebildikleri yerlerde bunu halkı kandırarak, maksatlarını saklayarak yaptıklarını belirtmek de yerinde olacaktır. Sokaklara, ağızlarında «Yaşasın Cumhuriyet!» sloganları ile dökülmüşler, meşru hükümete karşı ayaklanmak istemeyen subay, assubay ve erler arasında şaşkınlık ve karışıklık yaratmışlardı.

İsyancılar askerlere öylesine güveniyorlardı ki, imkan buldukları her yerde, önceden silâhlandırdıkları bölge faşistlerini kışlalara sokmuşlardı. Örneğin Aviedo'da Albay Aranda 960 sivili bu şekilde askeri birliklerin arasına karıştırmıştı. Barselona'da 4.cü Ordu Karargâhında 1800 faşist bu yolla silâhlanmış ve üniforma giymişti. Gijon ve diğer şehirlerde de bu böyle olmuştu.

İsyancılar yalnız sadakat yemini ettikleri rejime değil, orduya ve kendi silah arkadaşlarına da

ihanet etmişlerdi. Faşistlerin başarılı oldukları yerlerde rejime bağlılık yeminlerini bozmayı reddeden subaylar öldürülmüşlerdi. General Villabrille, Pita Caridad, Salceda, Batet, Gomez Morato, Romerales, Nonez del Prado ve Molero ile Amiral Arazola ve diğer yüzlerce subay bu nedenle öldürülmüşlerdir.

Uygun Denge

1936 Ağustosunda çatışmanın genel görünüşü Cumhuriyetin lehinde idi. Faşistlerin ele geçirdikleri başlıca yerler, önemli işçi sınıfı olmayan bazı tarımsal bölgeler veya yoksul çiftlik bölgeleri idi. İspanyanın en kalabalık kentleri, Madrid, Barselona, Valencia ve Bilbao ile Katalonya'nın bütünü Cumhuriyetçilerin elinde idi. Asturias, Santander ve biri (Alava) dışında bütün Basque bölgesi ve Levante'nin zengin eyaletleri hep Cumhuriyetçi kalmıştı. Yeni Castille ve Estremadura, Portekiz sınırına kadar uzanan geniş bir köprü meydana getiriyor ve isyancıların işgalinde bulunan toprakları ikiye ayırıyordu. Andalusia'da Malaga Jaen ve Almeria kentleri ile Huelva maden yatakları Cumhuriyetçilerin elinde idi.

Cumhuriyet Hükümeti, Akdeniz ve Cantabrian kıyılarındaki önemli ticaret limanlarını, başlıca sanayi ve madencilik merkezleri ile en zengin tarım bölgelerini elinde tutuyordu.

İsyandan sonraki ilk ondört gün içinde asi generaller başka tek bir önemli kenti zaptedemediler, hatta ilk girdikleri bazı yerlerden atıldılar bile. Cumhuriyetçi kuvvetler 24 Temmuzda Tolosa ve Villanueva de Cordoba'yı aldılar. Huesca ile Granada he-

men hemen tamamen sarılmıştı, Saragossa ile Cordoba kapılarında çetin savaşlar oluyordu. Halk Milis kuvvetlerinin baskısı artıyor, asilerin durumu gün geçtikçe güçleşiyordu. Quiepo de Llano, Seville'de kıstırılmıştı; Aranda, Oviedo'da savunmaya geçmişti, Franko ise - her zamanki sakınganlığı ile - hâlâ Afrikada bulunuyor, Cebelitarık'ı geçmeye cesaret edemiyordu. Mola'nın karargâhında şimdiden bir «Numantian kurtuluşu» (1) düşünülmekte idi.

Yarımadada isyan son demlerini yaşıyordu.

İspanyol halkı Cumhuriyeti kurtarmıştı. Bu büyük çatışmada İspanyol demokrasi kuvvetlerinin isyancılardan daha güçlü olduğu ortaya çıkmıştı.

İşte bundan sonra İspanyol asillerinin yedekte sakladıkları büyük bir cinayet işlendi: güya demokratik kuvvetlerin «Müdahale etmeme» politikasının desteklediği Hitler ve Mussolini'nin açık ve utanmaz müdahalesi!

(1) İspanyanın çok eski bir kenti olan Numantia, M.Ö. 134 yılında Romalılar tarafından kuşatılmıştı. Şehri savunanlar, şehirlerini ateşe verdikten sonra karıları ile çocuklarını ateşe attılar ve teslim olmaktansa dövüşerek ölümü seçtiler.

DIŞ MÜDAHALE

Yabancı faşist kuvvetlerin müdahalesi İspanya Savaşının karakterine köklü bir değişiklik getirdi. Bu artık İspanyol isyancıları ile demokrasi arasındaki bir çatışma değildi. Şimdi bu, millî bağımsızlığı ve egemenliği koruma savaşı idi; İspanya'nın bağımsızlığını ve halkının demokratik, anti - faşist kazançlarını sağlama almak hedefini güden millî - devrimci bir savaştı.

Savaşın başlangıcından tam bir ay sonra, 18 Ağustos 1936'da İspanya Komünist Partisi şu bildiriyi yayınladı:

> «Bir yanda ülkemizin askeri ve reaksiyoner kuvvetleri, diğer yanda demokrat ve ilerici bir İspanya isteyenler arasında bir mücadele olarak başlayan savaş, kısa zamanda bir bağımsızlık savaşına dönüşmüştür. Ülkemizin zorba yabancıların kanlı çizmeleri altında çiğnenmesine engel olmak için bütün milletimiz ayağa kalkmalıdır.»

Alman ve İtalyan Saldırısı

Hitler'in yenilgisinden sonra ele geçen Wilhelmstrasse gizli belgelerinin büyük bir kısmı şimdi çeşitli ülkelerde yayınlanmış bulunmaktadır. Resmî Alman belgeleri Franko'nun, Hitler ve Mussolini'nin müdahalesi olmadan savaşı kazanamıyacağını ve iktidarı ele geçiremiyeceğini karşı konulmaz kanıtlarla ortaya koymaktadırlar.

Yabancı süngüsü - işte Franko'nun devletinin temelindeki «meşruluk»!

«Alman ve İtalyan askerî yardımı olmasa idi, Franko bugün var olamazdı.» Hitler bunu 28 Eylül 1940'da Ciano ile konuşurken söylemiş ve Ciano da bu sözü **Günlüğüne** geçirmiştir.

Franko'nun Kanarya Adalarından çıkıp Tetuan'a gittiği zaman ilk yaptığı iş, o zaman Fas'ta oturan iki Alman gizli ajanı Berhardt ve Langenheim ile ilişki kurmak ve bunları uçakla Hitler'e özel bir mektup göndermek için kullanmak olmuştur.

Altı gün sonra ilk Alman uçakları İspanyol Fas'ın gelmeye başlamışlardı. İlk İtalyan uçaklarının gelişi de bu günlere rastlar.

Cebelitarık boğazında bir «Hava Köprüsü» kuran ve bölgedeki Cumhuriyetçi savaş gemilerini bombalayan bu uçaklar sayesinde Franko, Yabancı Lejyon ve Fas birliklerini deniz ve hava yolu ile Yarımada'ya nakletmiştir.

Savaşın bu ilk döneminde gayet kesin olan Alman ve İtalyan müdahalesi, gün geçtikçe artmaya başlamıştır.

Ciano, 1940'da şöyle yazıyordu: «Franko, oniki nakliye ve bombardıman uçağı aldığı takdirde, savaşı bir iki gün içinde bitireceğini bildirmişti. Oysa

bu oniki uçak 1000 uçak, 6000 ölü ve milyarlarca lire oldu...»

Madrid savunucuları 1936 Kasımında Franko'nun seçme birliklerini darmadağın edince Alman ve İtalyan askerî müdahalesi de arttırıldı.

Amerikanın Paris Sefiri William Bullitt, 1936 Kasım ayı sonlarında Fransız Bakanı Yvon Delbos'a, «Siz de benim gibi biliyor olmalısınız ki,» demişti, «Franko öyle bir insan yokluğu çekmektedir ki, eğer Almanya ve İtalyadan derhal ve çok geniş bir yardım alamazsa harekatı bastırılacaktır...» (**Birleşik Devletlerin Dış İlişkileri, Dış İşleri Bakanlığı Belgeleri**, Washington, cilt II).

Franko'nun macerasının başarısızlıkla sona ereceğinden korkan Mussolini, derhal tam teçhizatlı birkaç tümen İtalyan askeri gönderdi. Bu birliklerin subaylarının çoğu daha önce Habeş cephesinde çarpışmışlardı. Sonunda İspanya Savaşında rol alan İtalyan asker sayısı 150 bini bulmuştur.

İspanya'ya ayrılan hava kuvvetleri 86,420 uçuş (Habeş savaşında 3979 uçuş) ve 5318 bombardıman uçuşu yapmışlar ve İspanyol halkı üzerine 11,585 ton bomba atmışlardır.

İtalyan donanmasının büyük bir bölümü de savaşta görev almış - özellikle İtalyan denizaltıları Akdenizde İspanyol gemilerinden başka Rus, İngiliz, Norveç ve diğer ülkelerin gemilerini de batırmışlardır.

Almanya 1936 Ekiminde İspanya Cumhuriyetine savaşmak üzere General Sperrle (sonraları General Richthofen ve Volkmann) kumandasında özel bir hava birliği kurmuştu. Bu birliğin adı Kondor Lejyonu idi. Önceleri 5000 kişi ile kurulmuş olan bu Lejyon'a sonradan önemli artışlar yapılmıştır.

Almanya, Franko ordusunu eğitmek ve örgütlemek için binlerce subay ve ayrıca tank, topçu ve muhabere birlikleri de göndermişti.

Hitler'in, İspanya Savaşında gösterdikleri liyâkat'tan dolayı 26,113 Alman askerî personeline madalya vermesi, Wehrmacht'in Franko lehine müdahalesinin genişliği hakkında bir fikir vermektedir.

İspanya Savaşında rol alan Alman subay ve uzmanlarının 50 bin kişiyi bulduğu bildirilmektedir.

Almanya ve Franko

Askerî - faşist isyan başladığı andan itibaren lidersiz kalmıştı. General Sanjurjo, 20 Temmuz 1936'da İspanya'ya isyanın başına geçmeye giderken bindiği uçağın Lizbon yakınlarında esrarengiz bir şekilde düşmesi ile ölmüştü.

Başsız kalan isyan hareketinin diğer liderleri Mola, Cabanellas, Saliquet, Davila ve Albay Montaner ile Moreno Calderon, 24 Temmuzda Burgos Cunta'sını kurdular Carlist'lerin emrine verdiği Requete kuvvetleri ile İspanya'nın kuzeyindeki bütün isyancı birliklerin kumandanı olan Mola, bu Cunta'da baş rolü oynuyordu.

Emrindeki ücretli askerler ve aldığı Alman yardımı ile Franko son hızla Talavera ve Toledo'ya ilerliyerek General Mola'dan önce oraya varıp, isyanın başına geçmek istiyordu.

İşte, **Caudillo** (Başkan) olmak isteyen isyançı generaller arasındaki önderlik mücadelesinin başlangıcı budur. Bazan açık bazan gizli devam eden bu mücadele Hitler Almanyasının kararı ile Franko

lehine sonuçlandı. Alman casusluk örgütünün başı Amiral Canaris, Birinci Dünya Savaşındanberi 'Fas'-taki Alman Gizli Servisinin de başı olduğundan, Franko ile yakın bir ilişki kurmuştu.

Franko'nun bu mücadeleden galip çıkması için Göring'in denetimi altında Hitler hükümeti uçak, silâh ve askeri personel yardımını doğrudan doğruya Franko'nun kumandası altında bulunan bölgeye gönderdi. Bu arada Mola ise, çok acele ihtiyacı olan malzemeyi alamadığı için Almanlara acı acı yakınıyordu.

Bu Alman yardımı Franko emrindeki Fas ve Yabancı Lejyon Birliklerinin Talavera'yı ve arkasından da 27 Eylülde Toledo'yu zaptetmesine imkân verdi. Bu ilerleyiş faşist kampta dengeyi Franko lehine bozmuştu.

Bu sırada Amiral Canaris de, Franko'nun Caceres'deki karargâhına gelmişti. Canaris, Roma'dan geçerken İtalyan haberalma şefi General Roatta da kendisine katılmıştı. Hitler, Mussolini'yi, Franko'yu İspanyanın gelecekteği faşist diktatörü olarak tanımaya zorluyordu.

Birkaç gün sonra, 1936 Eylülünün sonlarına doğru isyancı generallerden Cabanellas, Quiepo de Llano, Orgaz, Gil Yuste, Franko, Mola, Saliquet, Davila ve Kindelan ve Albay Montaner ile Moreno Calderon, Samanca yakınlarında San Fernando hava alanında isyan hareketinin liderini seçmek üzere buluşmuşlardı. Şiddetli tartışmalardan sonra, Cabanellas ve Mola'nın muhalefetine rağmen seçimi Hitler Almanyasının adayı General Franko kazandı.

Bu anlaşmaya uygun olarak Burgos Cuntası'nın 30 Eylüldeki resmî bülteninde Franko'nun «İs-

üzere «Devlet Teknik Konseyi'ni kurdu, kendisini panya Devletinin ve milliyetçi orduların başı» olarak adı geçiyordu. Ertesi gün, 1 Eylülde, Franko gerçek bir hükümet darbesi yaparak Burgos Cuntası'nın tasfiye etti ve isyancı bölgeleri yönetmek «İspanya Devleti Başkanı» olarak ilân etti. Böylece, generaller toplantısında varılan kararları kabaca çiğneyerek kendisini «Tanrının izni ile İspanya Başkanı (Caudillo)» yaptı ve devlet, hükümet ve ordunun yönetimini eline aldı.

Franko'nun mutlak iktidara yükselmesinin son dönemi 1 Temmuz 1937'de General Mola'nın esrarengiz bir uçak kazası sonunda ölmesi ile tamamlandı. Bu durumda tanrısal kader'in varlığının derecesini bilmek pek kolay değilse de, pek çok tanık, Mola'nın ölüm haberini Franko'nun memnunlukla düzenlemişlerdi.

Franko'ya Yapılan Diğer Yardımlar

İspanyadaki yabancı müdahelesinin bir başka önemli yanı da, Franko ordusuna onbinlerce Arabın alınması idi. Fas Sultanı'nın protestosuna rağmen - ki, Sultan bu durumu Fransız Yüksek Komiserine de bir mektupla bildirmişti - yalnız İspanyol Bölgesinde değil, Fransız sömürge yöneticilerinin hiç olmazsa pasif onayları ile Fransız Fası'nda ve Cezayirde de Arapların askere alınması işlemi yapılmıştı.

Fas halkının ilerici kesimleri, Arapların Franko ordusuna alınmasını çeşitli yollardan protesto etmişler, hatta Fransız yönetimine karşı ayaklanmalar düzenlemişlerdi .

Fas'ın ileri gelen milliyetçi liderleri Fransız Başbakanı Leon Blum'e başvurarak Riff'te Franko'ya karşı büyük bir ayaklanma örgütlenmesini istediler. Blum, Fas'taki Fransız sömürge hakimiyeti için kötü sonuçlar doğurabileceği endişesi ile bu teklifi reddetti.

Blum'un, İngiliz biografisti Geoffrey Fraser ile 1940'dan sonra yaptığı bir konuşmada, Fas milliyetçilerinin 1936'daki teklifini reddetmesinin «siyasal hayatının en büyük yanlışlığı» olarak nitelediği bildirilmektedir.

İspanya Cumhuriyeti'ne karşı Hristiyan Haçlı Seferi diye anılan bu harekette rol alan Kuzey Afrikalı ücretli askerlerin yekünü 100 bin kişi idi ve bunların büyük bir çoğunluğu Fas'ın İspanyol bölgesi dışından toplanmıştı.

Salazar'ın diktötörlüğünün de faşist ayaklanmasına büyük yardımı olmuştu. İsyancılara gönderilen Alman silâh yardımının büyük bir kısmı Portekizden geçiyordu. Portekiz toprakları, hava alanları, ulaşım ve radyosu, hatta ordu ve polisi bile Salazar tarafından Franko'nun emrine verilmişti. Franko birlikleri Portekiz topraklarında serbestçe dolaşıyorlar, Portekiz hava alanlarından kalkan Alman uçakları Badajoz ve diğer İspanyol şehirlerini bombalıyorlardı. Portekize sığınan İspanyol Cumhuriyetçileri yakalanıyor, özellikle Estremaduro'da Franko yönetimine teslim ediliyor ve bunlar hemen kurşuna diziliyorlardı. Franko ordusunda çarpışan yabancı birlikler arasında 15 bin kişilik bir Portekiz birliği de vardı.

Bu rakamlardan çıkan sonuç İtalyan, Alman, Arap, ve Portekizli olarak 300 binden fazla yabancı

subay ve askerin faşistler lehine İspanya Savaşına müdahale ettikleridir.

Amerika Birleşik Devletleri Franko tarafına geçiyor

Uçakları, topçusu, tankları ve denizaltıları ile İtalyan ve Alman müdahalesi ne kadar kesinse de, çağdaş savaşta vazgeçilmeyen ve o olmadan ne uçakların, ne tankların ne de orduların hareket edemiyeceğini bir unsur vardır - petrol. Ve işte ne Almanya ne de İtalya Franko'ya bunu verecek durumda değildi.

Fakat Franko savaş boyunca sınırsız bir petrol kaynağına sahipti ve hiçbir zaman bunun sıkıntısını çekmemişti. Çünkü Amerika Birleşik Devletlerinin desteği altında büyük ABD tekelleri, özellikle Standard Oil, bu petrolu devamlı olarak kendisine sağlamaktaydılar.

Amerikalı gazeteci Charles Folz'un yazdığına göre, «Guernica'yı bombalayan Alman uçakları ve yollarda sürünen mülteci kütlelerini bombalayan İtalyan uçakları... hep Birleşik Devletler petrolunu kullanıyorlardı.»

Franko'nun o zamanki Dışişleri Bakanı yardımcısı Jose Maria Doussiangue, 1945 yılında ayni yazara, «Amerikan petrolü, Amerikan kredisi ve Amerikan kamyonları olmasa idi savaşı kazanamazdık,» demiştir.

Amerika Birleşik Devletleri İspanya Savaşında «tarafsızlığını» resmen ilân etmiş ve her iki tarafa da gönderilen silâhlara «ambargo» koymuştu. Uluslararası hukukun çiğnenmesi demek olan bu hareketin Cumhuriyet'e büyük zararı olmuş ve bu fa-

şist isyancılara gerçekten de çok yönlü ve geniş bir yardım haline gelmişti.

İsyanın başladığı sıralarda Standard Oil'in bir kolu olan Texas Petrol Şirketi'nin açık denizde İspanya'ya doğru yolalan beş tankeri vardı. Şirket başkanı Kaptan T. Rieber bu tankerlere yollarını değiştirmeleri ve isyancıların işgalinde bulunan bir limana gitmeleri emrini verdi. Alman ve İtalyan uçak ve tanklarının gelişi ile Franko'ya Amerikan petrolü ve uçak yakıt ikmali de arttırıldı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Madrid'deki Amerikan Elçiliği iktisadî danışmanı H. Feiss'a göre Franko'nun Texaco'dan aldığı petrol yardımının dökümü şöyledir:

1936	344.000 ton
1937	420.000 ton
1938	478.000 ton
1939	624.000 ton

Bütün bu sevkiyat kredi ile yapılmış, yani Franko'nun isyanı milyonlarca dolarlık bir kredi ile finanse edilmişti.

Silâh sevkiyatına gelince, Amerikan ambargo'su ancak Franko'ya yardım için bir kılıftan başka bir şey değildi.

Amerikan Hükümeti, Meksika'nın İspanya Cumhuriyeti'ne göndermek üzere Amerikadan silâh temin etme çabasına kesin olarak karşı çıkmıştı. Fakat isyancılar Amerikan malı silâh ve cephaneyi Almanya ve İtalya yolu ile alabiliyorlardı. Bu durumu Başkan Roosevelt dahi kabul etmiştir. Cumhuriyetçi bölgede olan Barselona'nın ve diğer şehirlerin şiddetli bir bombardımana tutulmasından sonra 21

Nisan 1938'de yaptığı basın toplantısında Roosevelt. «Franko uçaklarının Barselona'ya Amerikan yapısı bombalar attığını duyduk. Bunlar Alman hükümetine veya bir Alman şirketine satılmış ve oradan tekrar ihraç edilmiş olabilir,» demiştir.

Amerikan kamyonlarının da isyancılar bakımından askerî değeri çok fazla idi. Savaş boyunca Franko'ya yapılan kamyon yardımının dökümü şöyledir.

Almanya'dan 1200

İtalya'dan 1800

Amerika Birleşik Devletler'nden 12.800 adet (Ford, Studebaker, General Motors)

İspanyol Savaşı sona erip de, Hitler'in saldırganlığını Batı'ya yönelttiğini ve ABD'nin emperyalist çıkarlarını tehdit ettiği görünce ambargo politikasını destekleyenler, tutukları yolun yanlışlığını görmüşlerdir.

Amerikan Dışişleri Bakan yardımcısı Sumner Welles bunu, «Roosevelt devresinde Amerikan dış politikasının en büyük yanlışlığı» olarak nitelemiştir. S. Welles'in yazdığına göre, başka bir politika ile Amerikan, Fransız ve İngiliz tutumu değişebilir ve bunun sonucunda da Alman İtalyan politikasının saldırgan yönü engellenebilirdi.

Amerikalı tarihçi F. J. Taylor, Amerika, Fransa ve İngiltere'yi kastederek, demokrat ülkelerin İspanyol halkının demokrasisini yoketme savaşında «Mihver devletleri ile işbirlikçi» olduklarını ve böylece «çağdaş zamanların özgürlüğe karşı enağır cürmünü» işlediklerini yazmaktadır. (**The United States and the Spanish Civil War,** New York 1956).

«Müdahale - etmeme» Tipi Müdahale

İspanya'da faşist isyanı başladığı zaman, ulus-

lararası hukuka göre, bütün yabancı hükümetlerin en başta gelen görevleri, meşru İspanyol Hükümetine, silâh da içinde olmak üzere, her çeşit mal satımını serbest bırakmaktı. Evrensel kabul gören bu kuralı bozmaya çalışmak, birkaç generalin isyan etmiş olması nedeni ile İspanya hükümetini cezalandırmak demekti. Gerçekte ise bu, meşru rejime karşı silâha sarılmış olan generaller tarafında olarak İspanya'nın içişlerine müdahale idi.

İspanya Hükümetinin ihtiyacı olan silâhların bedelini ödeyecek parası vardı. Eğer uluslararası hukuka saygı gösterilmiş olsa idi, Cumhuriyet hükümeti, isyancıların İtalya ve Almanya'dan aldıkları yardıma rağmen, bu faşist isyanı çok kısa bir süre içinde bastırabilirdi.

Ne Alman - İtalyan askeri yardımı ne de Amerikanın kamyon petrol ve bomba ikmali, Cumhuriyetçilerin ölene kadar savaşmaya hazır halkının cesaretinin verdiği üstünlüğü altedemedi. Cumhuriyeti boğabilmek için gerekli olan tek şey, bu yardım ve ikmale ek olarak bunların şiddetle ihtiyaçları olan silâhları elde etmelerine engel olmaktı.

Cumhuriyeti boğarak Franko'nun kazanmasına yardım biçiminde beliren bu yabancı müdahale tam aksine «Müdahale - etmeme» diye adlandırılmakta idi. Bunun baş mimarları ise, İkinci Enternasyonal'in gözyumması ve onayı ile, İngiltere ve Fransa idi.

Fransa ile İspanya Cumhuriyeti arasındaki ilişkilere gelince, uluslararası hukuk kurallarından ayrı olarak, iki ülke arasında 1935'in Aralık ayında imzalanan bir Ticaret Anlaşması'na göre İspanya bütün silâhlarını Fransa'dan satın alma zorunlu-

luğunu yüklenmişti. İspanya için silâh imâl ettirmek ve sevketmek için Fransada kontratlar hazırlanıyordu. Ve hepsinin üstünde de, Fransada da, İspanyada da Halk Cephesinin seçimleri kazanmış olması ve her iki ülkede de Halk Cephesinin desteklediği hükümetlerin iktidarda olduğu gerçeği vardı. Şu hale göre, İspanya Cumhuriyet Hükümetinin çok acele ihtiyacı olan uçak, top ve diğer silâhlar için ilk olarak Fransa'ya başvurması en mantıklı bir hareketti.

Londra'da Muhafazakârlar, yani büyük kapitalist tekellerin doğrudan doğruya temsilcileri iktidardaydılar. Bir çok Bakan'ın İspanya madenlerinde hisseleri vardı. İspanya'nın özgürlüğüne ve büyüklüğüne katkıda bulunabilecek herşeye karşı duydukları genel bir nefretten başka, sosyal kalkınma siyasetinin muazzam kârlarına bir tehdit olarak göründüğü Halk Cephesini ortadan yoketmek istiyorlardı bu Rio Tinto sömürücüleri. İngiliz siyasetini etkileyen en büyük etken bu olmuştur.

Cumhuriyetin silâh temin etmesini engellemek için İngiltere bu Müdahale - etmeme siyasetini ortaya attı.

İngiliz siyasetinin amacı İspanyol Halk cephesinin yıkılmasına katkıda bulunmaktı. Londra'nın hesabına göre bu yıkım iki şekilde meydana gelebilirdi: ya her iki taraf da bitkin düşer ve İngiltere «arabulucu» olarak araya girerek İberya yarımadasındaki durumu kuvvetlendirirdi; ya da savaşı Franko kazanırdı ki, o zaman da City ve Wall Street'ten borç almak zorunda kalırdı. Bu da, bir dereceye kadar, Almanya, İtalya ve Amerika ile paylaşmak anlamına gelse bile, İngiltere'nin İspanya'daki ge-

leneksel yerini ve etkisini devam ettirmeye yeterdi.

Savaştan önce ve sonra büyük İngiliz tekelleri Franko'ya muazzam para yardımlarında bulundular. City en son sınırına kadar Franko'yu destekledi. İspanya'nın kuzey kesimleri Franko'nun eline düştükten çok az sonra İngiliz Hükümeti onunla resmi ilişkilere girdi, Burgos'a bir temsilci gönderdi ve faşist isyancılarla malî ve ticari alışverişini arttırdı.

Hepsi de Cumhuriyet'in düşmanı olan bu emperyalist kuvvetler arasında bir çeşit bir iş bölümü vardı: Almanya ve İtalya Franko'ya yardım ediyorlardı; peşinde Fransa olduğu halde İngiltere, Cumhuriyet'i boğmak görevini yüklenmişti; Amerika Birleşik Devletleri ise bunların her ikisini de yapıyordu.

Leon Blum'ün Rolü

«Müdahale etmeme» siyaseti yalnız Muhafazakârlar tarafından kamuoyuna sunulmuş olsaydı bunun çok sınırlı bir etkisi olacaktı. İspanya Cumhuriyeti'nin bütün dostları buna itiraz eder, Komünistler, Sosyalistler, demokratlar buna karşı ortak bir cephe alırlardı.

Londra istediğini elde etmek için daha dolambaçlı yollara başvurdu. 23 Temmuz 1936'da Blum ile Dışişleri Bakanı Yvon Delbos Londra'ya gittiler. Muhafazakâr Hükümet onlara baskı yaparak İspanya Cumhuriyetine silâh vermemelerini ve Fransız Halk Cephesi adına bütün dünyaya «Müdahale etmeme» siyasetini açıklama görevini yüklenmelerini sağladı.

İspanyadaki Halk Cephesi'nin ortadan kalkmasını isteyen büyük Fransız burjuvazisi - ki, bu yolla kendi ülkelerindeki Halk Cephesi'nde de bir çatlama olacağını sanıyorlardı - bütün kuvvetini toplayarak Blum hükümetinin İspanya'ya silâh göndermesini engellemeye çalıştı.

Blum Hükümetini etkilemek için bu büyük siyasi çabada Londra ve Paris'teki ajanları ile Franko da aktif bir rol oynamıştı. Alman konsolosu ile 24 Temmuz 1936'da Tetuan'da yaptığı bir konuşmada İspanyol Cumhuriyetine Fransız silâhlarının teslimi konusunda dolaşan haberleri kastederek, «O teslimatı önleyecek görüşmeler yapılıyor,» demişti.

Blum Hükümeti baskılara en utanç verici bir şekilde boyun eğerek, Giral Hükümetinin 25 Temmuzda yaptığı silâh talebini reddetti. 1 Ağustosta başlıca Avrupa devletlerine başvurarak İspanyadaki savaşa ilişkin toplu bir «Müdahale etmeme» siyasetinin uygulanmasını istedi. 8 Ağustosta bundan bir adım daha ileri giderek, diğer Avrupa devletlerinin ayni sözü vermelerini beklemeden Fransız hükümetinin İspanya'ya silâh satışını **tek taraflı** olarak yasakladığını açıkladı.

Bütün «Müdahale etmeme» siyasetinin ruhu olan bu tek taraflı tutumun amacı Cumhuriyet'e silâh gönderilmesini engellemek ve Almanya ile İtalyanın isyancılara verdiği muazzam uçak, silâh ve askerî yardımlarını örtmekti.

İkinci Enternasyonal'in önde gelen liderlerinden olan Leon Blum tarafından ortaya atılan bu «müdahale etmeme» siyaseti İspanya Cumhuriyetine sempati duyanların saflarında çatlaklar yarattı.

Sosyalist işçilerin İspanyol halkının mücadelesi-

ne duydukları derin bağlılığa rağmen, sosyalist partiler ve İkinci Enternasyonal, ya «Müdahale etmeme» siyasetini destekleyerek ya da ona karşı bir mücadele açmaktan kaçınarak İspanya Cumhuriyetinin boğulmasına katkıda bulundular.

Savaşın ilk günlerinden başlayarak «Müdahale etmeme» siyasetini hükümsüz kılmak mücadelesi İspanyol demokrasisi için bir ölüm kalım sorunu haline geldi. Bu, boğulmaya karşı bir mücadele, İspanya Cumhuriyeti savaşçılarına silâh ve cephane sağlanması yolunda bir mücadele idi. Bu mücadelenin en önemli savaş alanı Paris'ti.

Cumhuriyet Hükümeti, Dolores İbarruri'nin de içinde olduğu bir parlâmento heyetini Fransız Başkentine, demokrat Fransız halkına Pirenelerin öteki yanında süregelen savaşı ve İspanyanın durumunu anlatmak için gönderdi.

3 Eylül 1936'da Velodrome d'Hiver'deki önemli mitingte Dolores İbarruri 40,000 kişilik bir kalabalığın yüreğini dalgalandırdı, onlara İspanya sorununun gerçekte bir Fransa sorunu olduğunu anlattı.

«İş kahramanlığa kalsa halkımızın kahramanlığı yeter de artar bile,» diyordu. «Fakat kahramanlık yeterli değil. Faşist silâhlarına karşılık verebilmek için topa, tüfeğe, uçağa ihtiyacımız var. Biz özgürlük ve barış davasını savunuyoruz. Mücadelemiz için bize uçak ve silâh gerek!»

«İspanya için uçak, silâh ve cephane!» Bu çığlık salonun muazzam tavanından taştı ve hemen bütün Paris sokak ve fabrikalarına yayıldı.

Ertesi gün toplanan büyük bir insan seli Fransız başkenti sokaklarında gösteri yürüyüşleri yapıyor, Cumhuriyet meydanını saatlarca işgal ediyor,

«İspanya'ya silâh ve uçak» diye haykırıyordu.

Paris işçi sınıfı öncüleri olan teknolojik işçiler İspanya Cumhuriyetine karşı konulan ambargonun kaldırılması amacı ile greve başladılar. Bu istek, daha sonraları Fransız direnişinin kahramanlarından ve şehitlerinden biri olacak olan Jean - Pierre Timbault tarafından doğrudan doğruya Leon Blum'a iletildi.

Dolores İbarruri'nin söylev ve demeçleri Fransız Sosyalist Partisi içinde derin yankılar uyandırdı. Başbakan Leon Blum, onun sözlerine cevap vermek için 6 Eylülde Luna Parktaki bir toplantıda parti üyelerinin önüne çıktı. Kendisi, «İspanya'ya uçak ve silâh» sesleri ile karşılandı. Sosyalist işçiler önünde siyasetini savunmak için «Müdahale etmeme'nin» barışı emniyete almanın tek yolu olduğunu ileri sürdü.

Blum'un yaptığı gibi bu siyaseti savaşın karşıtı olarak ileri sürmek çok yanlıştı. Tarihin kesin olarak ispatladığı üzere, batılı kuvvetlerin ve sosyal - demokrat liderlerin teslim politikası nedeni iledir ki Naziler İspanya'ya müdahale edebilmişler, saldırılarını Orta Avrupaya yöneltmişler ve sonra da dünya savaşına girişmişlerdir.

«Müdahale etmeme» siyaseti ve Fransız Halkı

Blum hükümeti 1936'da sağlam bir tutuma sahip olsa idi, Hitler İspanyadan çekilmek zorunda kalacaktı. Zaten kendi askerî liderleri de bunu istiyorlardı. O zaman İspanya Cumhuriyeti kurtulmuş olacaktı.

Hitler'in saldırgan plânının uygulanmasını ko-

laylaştıran ve İkinci Dünya Savaşını başlatan «Müdahale etmeme» siyaseti idi. Bunun ilk ve başlıca kurbanı İspanyol halkı olmuş, Fransız halkı da daha sonraları bunun bedelini Nazi işgalinin kara gecesinde en iyi oğullarının kanları ile ödemiştir.

Bu siyasetin Fransa için görünen ilk sonuçlarından biri, Birinci Dünya Savaşındanberi Fransız politikasının üzerinde kurulmuş olduğu bütün anlaşmalar sisteminin yıkılması olmuştur.

Bunun nedenini görmek çok güç değildir. Madrid'de Fransanın düşmanı ve Hitlerin uşağı bir hükümetin kurulması için Almanların askerlerini Fransa sınırının hemen yanıbaşında üslenmesine izin veren bir Fransız hükümetinin sözüne, Fransadan yüzlerce kilometre uzakta olan Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri nasıl güvenebilirlerdi? Ve hele Fransız hükümetinin buna yalnız göz yummakla kalmayıp, İspanya hükümetini haincesine boğazlayarak Almanların ve bunların İspanyadaki faşist yetiştirmelerinin başarılarına katkıda bulunduğunu gördükleri zaman?

Fransa hükümeti «Müdahale etmeme» siyasetini uyguladığı zaman Fransa'nın prestiji bozuldu ve eski müttefikleri kendisinden yüz çevirmeye başladılar. 30 Ağustos 1936'da Romanya'da bir «saray darbesi» oldu. Fransanın eski dostu ve ortak güvenlik taraftarı Titulesco hükümetten atıldı, yerine Berlin'le daha yakın ilişki kurulmasını isteyen Antonesco getirildi. Yunanistan'da Metaksas'ın vahşi diktatörlüğü başladı. Sosyalist Bakan Spaak'ın desteği ile Belçika Kralı, Ekim ayında, Belçika'nın Fransa ile olan bütün siyasi ve askerî anlaşmalarını iptal ettiğini bildirdi. 1937 Martında Fransa ile geleneksel bağlarını koparan Yugoslavya, İtalya ile bir dost-

luk anlaşması imzaladı. Polonya hükümeti Hitler ile bir anlaşma düzeyine doğru kaymaya başladı.

«Müdahale etmeme» siyaseti Fransayı zayıflattığı gibi, faşist devletlerin saldırganlık eğilimlerini kuvvetlendirdi ve birliklerini sağlamlaştırdı. 24 Ağustos 1936'da Hitler, Versay Anlaşması'nı bir kere daha bozarak, Almanları iki yıl süre ile silâh altına almaya başladı. 1936 Ekiminde «Roma - Berlin Mihveri» resmen kuruldu. Bunun başlıca ilkelerinden biri İspanya Cumhuriyetine karşı ortak askerî müdahale idi. 1936 Kasımında Almanya ile Japonya arasında Anti - Komintern Pakt imzalandı; İtalya da bir yıl sonra bu pakta girince saldırgan devletlerin üçlü anlaşması tamamlanmıştı.

Maurice Thorez, 11 Ekim 1936 da Fransız halkına Müdahale etmeme siyasetine muhalefet etmeleri için çağrıda bulunarak şöyle diyordu: «Biz, yalnızca İspanyol Cumhuriyetçilerinin savundukları ortak demokrasi davasını desteklemekte olduğumuzdan değil, fakat gayet meşru olarak İspanyol işçilerine duyduğumuz proleter dayanışma duygularımızdan dolayı harekete geçiyoruz. Ülkelerinin bütünlüğünün ve güvenliğinin tehlikeye atılmasını istemeyen Fransızlar olarak harekete geçiyoruz... İspanyadaki iç savaş Fransaya karşı bir hareket olup, Hitler'in Fransa'yı tecrit etme çabasıdır.»

Bu siyasetin bir başka sonucu da, Fransız Halk Cephesi'nin zayıflaması ve çökmesi olmuştur. İspanya Cumhuriyeti ile birlikte uygulanacak etkili bir dayanışma siyaseti Blum hükümetinin prestijini arttırabilirdi. Fransız komünistleri ile sosyalistleri arasındaki birlik sıklaşırdı. Fransız işçi sınıfı ülkenin hayatında daha çok ağırlık sahibi olurdu. Kuvvetli bir Halk Cephesi hareketi ile Fransa, komşusu

İspanya Cumhuriyeti ile birlikte faşizme galebe çalar ve Batı Avrupada güçlü bir barış, demokrasi ve toplumsal ilerleme kalesi olurdu.

Fakat bu yolu açacak yerde, Blum ile başlayarak, İkinci Enternasyonal liderleri faşizmin zaferini kolaylaştırmayı seçtiler ve İngiliz reaksiyonerlerinin her sözüne gözü kapalı boyun eğdiler. «Müdahale etmeme», Fransız dış siyasetinin bağımsızlığının bütünü ile yok olması anlamına geliyordu. Quai d'Orsay, Downing Street'in bir şubesi haline gelmişti.

Maurice Thorez Fransız Parlâmentosunda şöyle demişti: «Müdahale etmeme» İspanya Cumhuriyetine müdahale anlamına gelmektedir. Meşru bir hükümete silâh satınayı reddetmek, ona karşı müeyyide uygulamaktadır.

Fransız komünistleri uluslararası hukukun uygulanması ve İspanya Cumhuriyetinin silâh ve uçak satın alma hakkının geri verilmesi için ısrarla ve güçle savaştılar.

Blum, kendi halkının (kendi Sosyalist Parti işçileri de dahil olmak üzere) isteklerine rağmen İspanya Cumhuriyetini ablukaya almaya karar verdiği zaman Fransız Halk Cephesi'nin birliğini sarsmış ve çözülmesini kolaylaştırmış oldu. Blum, «Müdahale etmeme» siyasetini ortaya atmasından on ay sonra istifa etmek zorunda kaldı. İktidar dizginleri, açıkça Hitler'le işbirliği yapan Georges Bonnet ve onun gibi burjuva politikacıların eline geçti.

Lordra Komitesi

Resmi görüş açısı bakımından «Müdahale etmeme» siyaseti yirmiyedi Avrupa Devletinin doğru-

dan doğruya veya dolaylı olarak İspanya'ya silâh göndermemek konusunda tek tek birbirlerine eş deklârasyonları idi. Birbirleri ile haberleşmek ve bu anlaşmanın uygulanması hakkında görüşmek üzere merkezi Londra'da olan bir «Müdahale etmeme» Komitesi kuruldu.

Bütün «Müdahale etmeme» sistemi şu temeller üzerine kurulmuştu:

Birincisi, faşist diktatörler en başta söz vermeye kararlı idiler fakat bu sözlerini tutmakta hiç de niyetleri yoktu. 28 Ağustos 1936'da hükümetine çektiği bir telgrafta Roma'daki Alman Maslahatgüzarı, «İtalya'nın deklarasyona saygı göstermeye kesin olarak niyeti yok.» diyordu.

İkinci olarak, İngiliz ve Fransız liderleri Almanya ve İtalya'yı anlaşmayı yerine getirmeye zorlamak için hiçbir şey yapmamaya ve aynı zamanda İspanya Cumhuriyetine silâh satışını kesin olarak durdurmaya kararlı idiler.

Açık seçik bir ikiyüzlülüktü bu.

Paris'ten sürekli olarak destek gören Londra'nın siyasetinin gerçek ruhu İngiltere ve İtalya arasında 2 Temmuz 1937 de bir «gentlemen's agreement»in imzalanması ile açık olarak ortaya çıkmıştı.

Bu anlaşma İtalya'nın Malaga ve Guadalajara savaşlarına hazırlık olarak İspanya'ya silâh ve asker yığınağı yaptığı sıralarda imzalanmıştı. Bu yardımın Cumhuriyeti yıkmak için kullanıldığı sürece İngiltere buna göz yumuyordu. Fakat ayni zamanda İtalyanın Balear Adalarında veya Akdenizin herhangi bir yerinde sürekli bir üs elde etmesinden korkuyordu. Bu anlaşma ile İngiltere İtalya'ya Franko lehine askeri müdahalede bulunmak üze-

re açık kart veriyor, İtalya da Akdenizdeki statüko'yu değiştirmemeyi ve İspanyol toprakları üzerinde sürekli bir askerî işgalde bulunmamayı taahhüt ediyordu.

Londra Komitesi'nin denetim sistemi faşist kuvvetlere muazzam faydalar sağlanmıştı. Komite; Alman ve İtalyan donanmasının Cumhuriyet kıyılarında devriye gezmesini ve vahşi saldırılarda bulunmasını haklı kılıyordu. Örneğin 1937 Mayısında Alman donanması gayet olumsuz bir gerekçe ile açık liman olan Almeria'yı ağır bir bombardımana tutmuş, halkın büyük bir kısmının ölümüne yol açmıştı.

«Müdahale etmeme» sisteminin Alman ve İtalyan saldırganlarına bir başka faydası da Milletler Cemiyeti'nden İspanya sorununun kaldırılması idi. Eğer bu Komite olmasa idi, İspanya Savaşı'nın uluslararası durumu Milletler Cemiyeti Anlaşması'na göre uzlaştırılacaktı. Bu da saldırganları suçlamayı veya hiç olmazsa saldırıyı örtenlerin maskelerini düşürmeyi kolaylaştıracaktı.

Fakat İspanya Cumhuriyetçi Hükümeti, Alman ve İtayan saldırısını ilân etmek için Milletler Cemiyetine her başvurduğunda, İngiliz ve Fransız baskısı ile Cemiyet bunun Londra Komitesi'nin kapsamına girdiğini bildirerek bir yargıya varmaktan kaçınmıştır.

Fransa ile İngiltere'nin İspanya sorunu karşısında tutumları yalnızca haksız değil, ayni zamanda kör ve budalaca idi de. İngiltere, Mussolini'nin küstahça blâflerine taviz verecek İtalya ile Almanya arasında ikilik yaratacağını umuyordu. Oysa olan bunun tam aksi idi. İtalya gittikçe daha çok Hitler'in savaşçı maceracılığına bağlanmıştı.

Amerikan, İngiliz ve Fransız emperyalistleri, faşizmin Fransa ve İspanyada Halk Cephesini yıkmalarına yardım ederlerse, daha sonraki faşist saldırısını Sovyetler Birliğine çevirmenin kolay olacağını düşünüyorlardı.

Acı bir şekilde yanıldılar bunda. Batı Avrupadaki anti - faşist kuvvetlerin zayıflaması ve egemen çevrelerin bozguncu davranışları Hitler'e, en az direniş göreceğini umduğu yere vurmaya cesaret verdi.

«Müdahale etmeme» siyaseti ile Paris ve Londra, Fransa'nın yenilgisine, Petain'in 1940'daki utanç verici teslimine, Dunkirk faciasına ve Londra'nın bombalanmasına yol açmış oldular.

İspanyol halkının savunmasında Alman ve İtalyan müdahalesine ve emperyalist «Müdahale etmeme» komedisine ısrarla karşı çıkan tek ülke Sovyetler Birliği idi.

İspanya Cumhuriyetindeki Sovyet aleyhtarı çevreler, Halk Cephesi'nin zaferinden sonra bile Sovyetlerle normal diplomatik ilişkilere girmemişlerdi.

Fransız hükümeti, diğer Avrupa kuvvetlerine «Müdahale etmeme» teklifini yaptığı zaman Sovyetler Birliği prensipte buna rıza göstermiş, fakat bir grup isyancı generalin İspanyanın meşru hükümeti ile bir tutulamıyacağını belirtmişti. Bu dönemde Sovyetlerin red cevabı, faşist kuvvetlerin müdahalelerini arttırmaları için bir neden teşkil edebilirdi.

Sovyetler Birliğinin İspanya'ya yapılacak bir müdahalede bir çıkarı olmadığı gibi böyle bir niyeti de yoktu. Eğer bu siyaset ilgili bütün ülkeler tarafından gerçek ve etkili bir şekilde uygulansay-

dı İspanya Cumhuriyeti isyanı bastırabilecekti. İsyanın ancak Alman ve İtalyan müdahalesi ile devam edebildiğine daha önce değinmiştik.

İşte bu nedenledir ki, 6 Ağustos 1936'da Fransız «Müdahale etmeme» siyasetine cevap veren Sovyetler Birliği şu vazgeçilmez şartı ileri sürmüştür: «Meşru İspanya Hükümetine karşı isyan edenlere belirli bazı ülkeler yaptıkları yardımı derhal kesmelidirler.»

Fakat kısa bir zaman içinde bu yardımın kesileceği yerde arttırıldığı görüldü.

Sovyetler Birliği, İngiltere ile Fransa'yı kendi tarafına çekip, Almanya ile İtalyanın «Müdahale Etmeme» anlaşmalarını çiğnedikleri gerekçesi ile, bu anlaşmaların iptalini ve İspanya Cumhuriyet diğer ülkelerden silâh satın alma hakkının tanınmasına çalışıyordu.

Fakat bu teklifleri olumsuzca karşılanınca Sovyetler Birliği İspanyol halkının savunmasına yalnız başına katılmaya karar verdi.

7 Ekim'de Londra Komitesine şu notayı gönderdi:

«Her ne pahasına olursa olsun, Sovyet Hükümeti «Müdahale Etmeme» anlaşmasının belirli bazı taraflarca meşru İspanya hükümetine karşı başkaldıran isyancılara yapılan askeri yardıma bir paravan olarak kullanılmasına rıza gösteremez.

«Bunun sonucu olarak da, bu ihtilâller sona ermediği takdirde, Sovyet Hükümeti «Müdahale etmeme» Anlaşmasından doğan yükümlülüklerinden kendini kurtulmuş sayacaktır.»

23 Ekim 1936'da Londra Komitesine gönderdiği bir mektupta Sovyetler Birliği tek çözüm yolunun İspanya Hükümetine dışarıdan silâh bulabilmesi

için gereken bütün kolaylıkları sağlamak olduğunu belirtiyordu. Bu nota'da «Sovyet Hükümeti'nin, diğer ülkelerden daha çok olarak, kendini Müdahale Etmeme anlaşmasına bağlı tutamıyacağı» belirtiliyordu.

Bu karar sözde kalmamıştı ve faşist saldırısını önleyen Cumhuriyetçi savaşçıların eline geçen silâhlar şeklinde maddeleşmişti.

Bütün İspanya Savaşı boyunca Sovyetler Birliği «Müdahale Etmeme» komedisine karşı ardı arkası kesilmeyen bir diplomatik ve siyasi savaşı sürdürmüştür.

MADRİD SAVAŞI

Faşistler, coğrafi durumu, siyasal etkisi ve dış dünyadaki tepkisi bakımından İspanya başkenti Madrid'i ele geçirmek için acele ediyorlardı.

Madrid Savaşı, 1936 Temmuzundan, faşistlerin Guadalajara'da yenildikleri 1937 Martına kadar devam etmiştir.

Arap birliklerinin, Yabancı Lejyonerlerin, İtalyan ve Alman askerlerinin işbirliği ile faşist kuvvetler Cumhuriyetçi başkente dört önemli saldırıda bulundular.

Bunlardan en büyüğü 1936 Kasımındaki idi. Kuzey - batı kesiminde Majadahonda'dan sızmak hareketi olan ikincisi ise 1937 Ocağında başlamıştı. Jarama'dan yaptıkları üçüncü büyük saldırıda kahraman başkenti güney - batıdan düşürmek istiyorlardı. Martta da dördüncü ve son saldırı başladı. Bu, Halk Orduları'nın, Mussolini'nin faşist lejyonlarına ağır bir darbe indirdiği Guadalajara Savaşı idi.

Faşistler Madrid'i alamadılar. Dolores İbarruri'nin deyimi ile «dizleri üstünde yaşamaktansa ayakta ölmeyi seçen» bir milleti ezemediler.

Kendi özgürlük ve bağımsızlıklarını savunmak ve faşizmin Avrupadaki ilerlemesini durdurmak için savaşan İspanyol milleti bütün dünyayı şaşkına çevirmişti.

Gerek askeri uzmanların gerekse de uluslarası siyaset uzmanlarının önceden yaptıkları bütün tahminler, kendileri ne general ne de devlet adamı olan Cumhuriyet savunucuları tarafından paramparça edilmişti. Bu savuncular halktı: işçisi, köylüsü, genç kızı, delikanlısı, ilerici aydınları ve demokrat vatandaşları ile kahraman İspanyol halkı. Sevdikleri her şeyin ve ülkelerinin savunmasının kendi ellerine alınması gerektiği kanısının yüreklerini ateşlediği halk meydana akınca bütün klâsik ve «evrensel» diye adlandırılan askeri kanunlar işlemez olur.

1936 Kasımının ilk günlerinde bütün gözler İspanya Cumhuriyetinin başkenti Madrid'e çevrilmişti. Bütün büyük Avrupa gazeteleri Madrid'in «son saatları»ndan söz ediyorlardı.

4 Kasım günü öğleden sonra Getafe'deki karargâhında toplanan yabancı bir gazeteci grubuna General Varela, «Dünya'ya Madrid'in bu hafta düşeceğini ilân edebilirsiniz,» diyordu.

Daily Telegraph muhabiri Henry Buckley, 7 Kasım gecesi gazetesine telefon edip de Madrid halkı arasında hüküm süren sakinliği anlatınca, yazı işleri müdürü onun sözünü kesip nereden telefon ettiğini sormuştu - Franko'nun başkentin merkezinde çarpıştığı haberleri çoktan gelmişti Londra'ya.

Madrid'in düşeceğinden şüpheleri olmayan İtalyan ve Alman Dışişleri Bakanları Ciano ile von Neurath daha 21 Ekimde, Madrid düşer düşmez Franko'yu tanımaya karar vermişlerdi.

London Times gazetesi, İngilterenin, Franko hükümetini tanımakta çok tereddüt etmeyeceği ümidine dile getirmekte idi. New Statesman gazetesi ise, bir mucize olmadıkça Madrid'in faşistlerin eline düşeceğini bildiriyordu.

Bir mucize oldu. Bu, sağlam ve yetenekli bir önderlikte, bir halkın kahramanca zaferi idi.

Faşist ayaklanmasının ilk günü yükselen **«No pasaran!»** (geçemiyecekler!) sloganı Kasım ayında bütün İspanyol anti - faşistlerinin savaş nârası olmuştu.

İtalyan Sosyalist Lideri Pietro Nenni, **Spagna** adlı kitabında şöyle demektedir: «Madrid direnişinin safhalarına tanık olmamış bir insan, büyük bir idealin esinlediği insanların neler yapmaya yetenekli olduğunu anlayamaz.»

Hükümet Değişikliği

Madrit direnişi, Halk Cephesi örgütlerinin sürekli ve inatçı bir çalışmasının meyvası idi. Bu, halka kendi kuvvetlerine ve Cumhuriyeti kurtaracak yeteneklerine güvenmeyi öğreten bir hazırlık ve örgütlenmenin sonucu idi.

Giral'in Eylül başında istifa etmesinden sonra yeni kabine kuruldu. Bu kabinenin başbakanı ayni zamanda Savaş bakanı da olan Largo Caballero idi. Kabine beş Sosyalist, üç Cumhuriyetçi, bir Katalan Milliyetçi, bir Basque Milliyetçi, ve iki Komünist Bakandan kurulu idi.

Komünist Parti böylece Cumhuriyet Hükümetinde ilk defa görev alıyordu. Caballero'nun çağrısını kabul eden Komünistler «savaşın kazanılması-

na, demokratik devrimin sorunlarının çözümlenmesine ve bütün halk kuvvetlerinin birliğinin kuvvetlenmesine» bir katkıda bulunmak için hükümette görev aldıklarını açıklıyorlardı.

Bunlar ayni zamanda hükümet içinde uygulanmaya çalışacakları bir program da getirmişlerdi. Bu porgramın başlıca noktaları şunlardı: çeşitli partilerin ve kuruluşların milis'lerinin birleştirilmesi ve bir Halk Ordusu kurulması, gerçek bir tarım reformu, çalışan insanların hayat standardlarının yükseltilmesi, inanç özgürlüğüne saygı, Basque Ülkesi ve Galiçya'ya otonom yönetim (Katalonya bu sıralarda Statü'süne kavuşmuştu).

Bu program, Cumhuriyetin demokratik ve halkçı niteliğine ve savaş ihtiyaçlarına uyum göstermekte idi.

İnanılmayacak bir şeymiş gibi görünmesine rağmen, hükümetin karşılaştığı sorunlardan çözümlenmesi en güç olanı, isyan nedeni ile dağılmış bulunan orduyu örgütlemekti.

Oysa yaşamsal önemi olan bu durum, Başbakan ve Savaş Bakanı Sosyalist Largo Caballero'nun siyasal ve askerî düşünceleri ile daha da karmaşık bir hal alıyordu. Caballero, bütün mantık kurallarına aykırı olarak, Cumhuriyet'in orduya ihtiyacı olmadığını ileri sürüyordu. Ona göre gereken tek şey, Napolyon'a karşı savaşta varolan tipte gerilla savaşı yapan bir milis savunması idi. Ne Yüksek Kumanda Heyetine, ne karargâh kurmaylarına, ne disipline, ne de örgütlenmeye ihtiyaç vardı - ve bütün bunları da, Cumhuriyet, faşist kuvvetlerin donattığı çağdaş ve disiplinli bir ordu ile savaşırken söylüyordu.

Anarşistler, Savaş Bakanını destekliyorlar, as-

kerî harekâtı örgütlemek ve merkezileştirmek çabalarına inatla karşı koyuyorlardı.

Eylül başlarında Talavera'nın düşmesinden sonra Komünist Parti, Madrid çevresinde siperler kazılması ve kentin kapılarını koruyacak tahkimat yapılması için Savaş Bakanını iknaya çalıştı. Savaş Bakanı ise, aksine, siperlerin gereksiz olduğunu, halkın tahkimat yapmak üzere çağırıldığı zaman paniğe kapılacağını düşünüyordu. Oysa, onbinlerce kadın, erkek ve hatta çocuk, kürek ve kazmalarını kaptıkları gibi Parti'nin çağrısına koştular ve Savaş Bakanının istediğine rağmen başkentin çevresine üç savunma hattı kurdular. Halkın birlik için kesin isteği karşısında diğer siyasi kuvvetler, savaşın başarı ile yürütülmesi konusunda birçok düşünceyi, ağır da olsa, sonunda kabul ettiler.

Caballero hükümetinin kurulmasından iki ay sonra CNT de hükümetle birleşmeye karar verdi. Siyasete karışmaya karar veren Anarşist'ler dokuz bakanlık istiyorlardı. Uzun ve yorucu tartışmalardan sonra dört bakanlığa razı oldular. Bu kabine değişikliği Cumhuriyetçi hükümetin otoritesini arttırdı. Artık İspanyol anti - faşist düşüncesinin tümü kabinede temsil edilmekte idi.

Beşinci Alay

İspanya Komünist Partisi, çatışmanın ihtiyaçlarının gerektirdiği gerçekçi bir görüşle, isyanın başındanberi halk kütlelerini, saldırıya karşı direnmek üzere örgütlemeye başlamıştı. Daha Temmuz ayı başlarında, bir Madrid manastırının avlusunda Beşinci Alay kurulmuştu. Bu, geleceğin Cumhuriyetçi

Halk Ordusunun başı ve temel taşı idi. Başkentte dört tane alay bulunduğu için bu yeni kurulan birliğe de Beşinci Alay adı verilmişti.

Beşinci Alayı meydana getiren unsurlar yalnızca komünistler değildi. Bu, anti - faşist bir birlikti. Safları çarpışmak isteyen bütün çalışan insanlara açıktı. Zaten bu yönü, Alay'ın siyasal ve toplumsal bileşiminden de bellidir. Üyelerinin yarısı Komünist veya Birleşik Sosyalist Gençlik'ten, dörtte biri Sosyalist'lerden, yüzde onbeşi Cumhuriyetçilerden ve gerisi de siyasal bağlılıkları olmayan anti - faşistlerden meydana gelmişti.

Askerlerin çoğu köylerden geliyordu. Bunlardan sonra en büyük çoğunluğu sanayi işçileri getiriyor, onlardan sonra da kara - ceketli işçiler işçiler ve aydınlar geliyordu.

Beşinci Alay'ın çekirdeği ünlü **Companios de Acero** («Çelik Bölükleri») idi. «Vüvutça kuvvetli, ruhça cesur» ve anti - faşist kuruluşların teminatı altındaki gönüllüler yaratmıştı bu çekirdeği. Yılmaz cesaretleri kendilerine kısa zamanda bütün Cumhuriyet İspanyasının sevgi ve hayranlığını kazandırmıştı. Halk onlara şarkılar düzmeye başlamıştı:

En el crisol del Acero
se funden en un afen,
el campesino, el obrero,
el arisco guerrillero
y en invicto capitan. (1)

(Luis de Tapia)

(1) «Çelik» protasında, tek bir tutkuya tutulmuş, köylü, işçi ateşli gerilla savaşçısı ve korkusuz yüzbaşı vardır.

Halk, Beşinci Alay'ın kuruluşunu sevinçle karşılamıştı. Herkes kışlaya koşuyor, savaşçılar arasında yer almaya çalışıyordu. 1937 yılının ilk aylarında Halk Milisi'nin Beşinci Alay'ında tam 70 bin savaşçı asker vardı.

Bu askeri birliğin böylece desteklenmesi bir rastlantı değildi Milis'ler hayatlarını vermeye hazırdılar, fakat yetenekli ve sorumlu bir önderlik, örgütlenme ve disiplin istiyorlardı. Beşinci Alay da bunların hepsini onlara sağlıyordu.

İşçiler ilk günlerin acele ile alınmış tedbirlerinin ıslâhını istiyorlardı. Bunun için kendilerine nasıl savaşılacağını öğretenlere, kendi günlük çabaları ile çeşitli siyasal partilere ve kuruluşlara ait olan dağınık milis birliklerini birleştirmeye çalışanlara yöneldiler.

Elde hiçbir şey olmadığı için Beşinci Alay herşeyi yeni baştan yaratıyordu. Kendi ulaştırma ve haberleşme birliklerini, sağlık ve ikmal kollarını kurdu. Hastaneler, dinlenme evleri, sanatoryomlar, savaş yetimleri için özel yurtlar, dikimevleri, bilgisizliği ortadan kaldırmak için askeri eğitim kurumları ve okullar açtı.

Temmuzdan önce ellerine ancak tarım araçları almış olan genç köylüler, Beşinci Alay'ın eğitim okullarından pilot, tankçı, topçu olarak çıkıyorlardı Beşinci Alay saflarında Lister, Modesto ve diğerleri gibi, sonradan Halk Ordusu'nun önder kadrosunu meydana getirecek olan ilk halk önderleri yetiştirmiştir. Cumhuriyete sadık kalan ve Beşinci Alay'da görev alan birkaç eski asker de bunların yanında kahramanca çarpışıyorlardı.

Daha ilk kurulduğu andan beri Beşinci Alay'ın bütün birliklerinde siyasi komiserler bulunuyordu.

Bunlar kurulmakta olan ordunun demokratik ve devrimci niteliğini belirliyorlardı.

Halk Cephesi temsilcileri olan komiserler savaşçıların anti - faşizm eğitimlerini üzerlerine almışlardı. Bunlar kumandanların otoritelerini destekliyorlar, askerlerin silâhlanmalarını, beslenmelerini ve giyimlerini denetliyorlardı.

Komiser askerin dostu ve danışmanı oluyordu; herkes soğukkanlılığını kaybettiği zaman düzeni sağlayan, «en önde giden ve en sonra çekilen» o idi.

Beşinci Alay'da köylü ve işçilerin yanısıra çalışan ve çarpışan pek çok aydın da vardı. Cumhuriyetin en önde gelen yazar ve şairleri yeteneklerini halk davasına adamışlardı. Beşinci Alay'ın kendi yayınları da vardı; her birlik bir gazete çıkarıyordu. **Günlük Halk Milisi** tam 75 bin sayı basılıyordu.

Bunların dışında Cumhuriyete sadık Faslılardan kurulu bir Arap Taburu da Beşinci Alay birlikleri arasında bulunuyordu.

Faşizm, Ekim ayında başkent çevresindeki ateş çemberlerini daraltırken, Beşinci Alay da, Madrid'i savunmak üzere Vurucu Taburlar kurdu. Kasım ayında başkent halkı şarkılar söylüyordu:

Con los cuatro battalones
que a Madrid estan defendiedo,
va toda la flor de Espana
la flor mas roja del pueblo. (1)

Bu taburlar, uluslararası işçi sınıfının büyük destanlarından esinlenmiş, İspanyol halkının müca-

(1) Madrid'i savunan dört taburla, İspanya'nın çiçeği gidiyor, halkın en kırmızı çiçeği.

delesinin evrensel niteliğini belirten adlar almışlardı - «Paris Komünü», «Leningrad», «Kronstadt», «Madrid».

Ekim ayında hükümet bütün milis kuvvetlerinin bundan böyle asker sayılacağını ilân ederek, 20 ilâ 40 yaşları arasındaki erkekleri silâh altına çağırdı. Her birliğin parti komiteleri lâğvedildi ve siyasal liderliği komiserler aldılar. Sosyalist lider Alvarez del Vayo'nun başkanlığında bir Genel Savaş Komiserliği kuruldu. Komünist, sosyalist, Birleşik Sosyalist Gençlik ve sendika kesimlerinden yüzlerce komiser, birliklere katıldılar.

Madrid'in ateş altında savunulması sırasında da ilk Karışık Taburlar kuruldu. Bu, yeni Halk Ordusu'nun nizami birlikleri idi. Bunların temeli bütün birlik, kumandan ve geri hizmetleri ile Beşinci Alay'dı.

Beşinci Alay'ın ektiği kahramanlık tohumları, yeni doğan Cumhuriyet Halk Ordusunda derin kökler salmıştı.

Kahraman Gençlik

Milis kuvvetlerinin ve Halk Ordusunun büyük bir kısmı genç işçi ve köylülerden meydana gelmişti. İsyanın ilk günlerinden başlayarak işçi ve köylülerin genç kuşakları ile öğrenciler faşizme dur demek için istekle, acele ile toplanmışlardı.

Birleşik Sosyalist Gençlik örgütünün aşıladığı birlik ruhu çalışan gençliğin kuvvetini arttırmıştı. Bu örgüt bütün genç kuşağın başına geçmiş ve onları çatışmaya hazırlamıştır.

Gençlerin saflarından üstün havacılar, denizci-

ler, tankçılar, tanksavarcılar yetişmişti. Halk Ordusunda kumanda görevi alan subay ve komiserlerin çoğu yirmi yaşını henüz aşmış gençlerdi.

Bu genç insanların eylemleri, aralarındaki kız ve erkek kahramanların adları bütün İspanya'da yankı buluyordu. Lina Odena adındaki Katalonyalı işçi kız Luna da Granada'da çarpışırken can vermişti; Oropesa'da ölen Pasionara Taburu kumandanı Andres Martin, Guadarrama dağlarında kalan Antonia Portera, genç Sosyalist Komiser Belmonte ve sayılamayacak kadar çok olan diğerleri...

Savaşın başladığı sıralarda Birleşik Sosyalist Gençlik örgütünün ülkenin dört bir yanında yaptıkları bölgesel toplantılarda gündemlerinde tek bir madde vardı - «Cepheye Gitmek». Ve bu toplantılardan sonra bu derneklerin hemen hemen hepsi kapanıyordu, çünkü üyeler hep birden milis kuvvetlerine katılıyorlardı.

O savaş yıllarında İspanya Cumhuriyeti gençleri birlik'te, siyasal eylemde, Halk Ordusu saflarında çarpışırken su verilmiş, çelikleşmişlerdi.

Madrid Hava Hücumu Altında

Kondor Lejyonuna kumanda eden Alman Generali Sperrle, **Die Wehrmacht** gazetesinde yazdığı bir yazıda şöyle diyordu: «Bombardıman uçaklarımız, Madris yollarını açmak ve Franko birliklerinin girmesi için kent halkının moralini bozmak görevini yüklendiler. Fakat bu birlikleri gösterdiğimiz yollara sokmak olanağı yoktu.»

27 Ekimde Madrid halkı korkunç bir bombardımana tutuldu. Junker, Henkel ve Caproni uçakla-

rı başkentin her yanında ölüm yağdırdılar. En kalabalık mahalleler olan Embajadores, Tetuan de las Victorias, Atohe ve Cuatro Caminos en çok isabet alan bölgelerdi. Hastaneler, okullar, müzeler, kitaplıklar ve sanat değeri olan anıtlar hep Nazi pilotlarının sevdikleri hedeflerdi.

17 Kasımda saat 21'den gece 2'ye kadar süren bir hava akınında Karmen Pazarı tamamen yerle bir olmuştu.

Yalnız Kasım ayında Madrid'deki hava akınları kurbanlarının sayısın 1000 kadar olduğu tahmin ediliyordu. Sokaklar, caddeler hep evlerinden kurtarabildikleri öteberiyi yüklenmiş evsiz barksız ailelerle dolmuştu.

İçinde bulunduğu yolcu uçağı bir Alman savaş uçağı tarafından bombalanarak Madrid'e düşürülen Fransız gazetecisi Louis Delapre şunları yazmıştır: «Hazreti İsa «Tanrım, onları afet çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar» demişti. Fakat bu adamlar hiç affedilmeyecekler çünkü ne yaptıklarını gayet iyi biliyorlar.»

Beşinci Alay milisleri Prado Müzesini, Alba Dükünün sarayını, Milli Kitaplığı, San Fermando Akademisini, Çağdaş Sanat Müzesini ve diğer özel ve kamu koleksiyonlarını korumak için çaba harcıyorlardı. Beşinci Alay Madrid'in sanat ve bilim hazinelerini faşist bombalarından korumuş, kurtarmış ve saklamıştır.

Aralarında ünlü fizikçi Duperier, Kanser Enstitüsü Başkanı Pio de Rio Ortega, şair Antonio Machado, Enrique Moles, Antonio Madinaveitia, Jose Moreno Villa ve Miguel Prados Such gibi Madrid'in ileri gelen bilim ve sanat adamları Beşinci Alay'a ortak bir mektup yazmışlardı: «Yabancı uçakların

kültür kuruluşlarımıza attıkları yangın bombalarından sanat ve bilim eserlerimizi kurtarmak için İspanya uğruna canlarını tehlikeye atan milis kuvvetlerimizi grödükçe, bugün herzamankinden daha çok İspanyolluğumuzdan gurur duymaktayız.»

No Pasaràn!

6 Kasım 1936'da akşama doğru Madrid Savaşının kesin safhası başladı.

Büyük taaruz General Varela'nın kumandasındaki Tagus Ordusuna verilmişti. 27 Eylülde Toledo'yu ele geçiren bu ordu, toparlanmış ve başkente saldırmaya hazır duruma geçmişti.

Düşmanın bu kadar yaklaşmış olması işçilerin savaşçı yeteneklerine güveni olmayan insanlarda moral çöküntüsü yaratmış ve bunlar teslim olma fikrine yanaşmaya başlamışlardı. Başkan Azana daha haftalar önce Oriente Sarayını terketmiş ve Barselona'ya yerleşmişti. Bakanlardan biri, sonradan geri alınmak üzere Madrid'in boşaltılıp teslim edilmesini sâlık veriyordu. Bu aykırı teklif kabul edilmediği halde hükümet, ne olursa olsun, Valencia'ya çekilmeye karar verdi.

Hiç şüphesiz ki, bu karar, muhasara altındaki bir kentte elde edemiyeceği hareket özgürlüğünü hükümete sağlamak bakımından, gerekli idi.

6-7 Kasım gecesi Madrid'de bir Savunma Cuntası kuruldu. Halk Cephesi delegelerinden meydana gelen bu Cunta'ya General Miaja başkanlık ediyordu. Cunta'nın sekiz konseyinden o koşullar altında en önemli sayılacak ikisini Komünist Parti ile Birleşik Sosyalist Gençlik almıştı. Komünist Par-

ti'nin siyasal büro üyesi Antonijo Mije savaş konseyine, Birleşik Sosyalist Gençlik genel sekreteri Santiago Carillo da, kamu düzeni konseyine başkan olmuşlardı.

Faşistler ve bozguncular, hükümetin gitmesi ve Madrid kapılarında Yabancı Lejyon ve Arap birliklerinin görünmesi ile Cumhuriyetçi direnişin çökeceğini sanıyorlardı. Fakat bunun tam aksi olunca şaşkına döndüler.

Omuz omuza veren Madrid halkı tek bir duvar olup kentlerinden çıkmışlar ve siperlere yerleşmişlerdi.

«Madrid, İspanya'nın Verdun'ü olacaktır!» ve «Geçemeyecekler!» sloganları bir anda benimsendi kentlerini kurtarmak için hayatlarını veren kadınlı erkekli Madrid halkı tarafından.

Ve faşistler geçmedi.

Madrid'e girmeyi başarmadılar.

7 Kasım günü öğleden sonra bir hava akını sırasında 1917 Ekim Sosyalist İhtilâlinin 19cu yıldönümü kutlamak üzere Monumental Sinemasında yapılan bir toplantıya Savunma Cuntası ile birlikte bütün anti-faşist kuruluşların delegeleri de katıldılar.

Daha birkaç hafta önce Madrid hâlâ savaşın ciddiliğinden habersiz bir kent görünüşünü koruyordu. Sanki hayat hiç değişmemiş gibi kahveler, tiyatrolar, sinemalar tıklım tıklım doluyordu. Şimdi ise kent bütün savaşçı gücünü ve bütün kaynaklarını çağırmıştı.

Sokaklar işçilerle dolup taşıyordu. İşçiler meydanlara, kışlalara, sinemalara, tren istasyonlarına, hava alanlarına, eğlence yerlerine ve mahalle aralarına giriyorlar, herkesi ayağa kaldırıyorlardı. Bir

iki saat içinde kentin her yanında çeşitli büyüklüklerde yüzlerce toplantı yapılmıştı.

Siyasi partilerin ve anti-faşist kuruluşların mahalle merkezleri eline bir tüfek ya da bir kürek geçirmiş ve milis birliklerinde veya tahkimat bölüklerinde bir yer kapmak için koşan genç, ihtiyar, kadın ve erkeklerle kaynıyordu. Madrid halkı, kentlerinin savunmasının kendilerine düştüğünü anlamış ve bu büyük sorumluluğu gururla kabul etmişti.

Cepheye gitmeden önce birkaç tabur asker bir sinemaya gitmişlerdi. Seyrettikleri film «Kronstadt'lılar» dı. Madrid savunucuları bu filmi seyrederken Petrogard işçilerinin şevk ve heyecanlarını duydular ve insanın bir dava için savaştığı takdirde bu şevkin her türlü silâh eksikliğine galebe çalacağını gördüler. Film, Kronstadt'lı denizcilerin tankların paletlerine el bombaları atarak onları durdurmaya çalıştıklarını gösteriyordu.

Bu dersin meyvesi çabuk görüldü.

Az bir süre sonra, Usera yakınlarındaki cephede, Antonio Coll adlı bir İspanyol denizcisi üzerlerine doğru gelen tanklara karşı çıktı ve el bombası ile ilk iki tankı saf dışı ederek diğerlerini geri kaçmaya zorladı.

Moncloa'da Elenterio Cornejo adında genç bir köylü saklandığı siperden dışarı atlayarak üstüne gelen tankı el bombaları ile tahrip ederek düşman saldırısını önledi. Carrasco, Gran ve bunlar gibi yüzlerce kahraman savaşçı bunlara benzer davranışlarla üstünlük sağladılar.

Madrid halkı bu kahramanlara «tank avcıları» adını vermişti. Beşinci Alay, adını Antonio Coll'dan alan tanksavar bölükleri kurdu. Bu bölükler Alman

ve İtalyan tanklarını el bombaları, dinamit çubukları ve benzin şişeleri ile tahrip ediyorlar, tanksavar topların yokluğunu belli etmiyorlardı.

«Kahraman Dulu olmak, Korkak Karısı olmaktan yeğdir.»

Madrid savunması, üniversitede yıllarca okumaya bedel, yoğun ve semereli bir eğitim dönemi idi. İnsanlar günler, hatta saatlar içinde büyüyor, gelişiyordu. Taşçılar, duvarcılar bir gece içinde askeri kumandanlara, teknik işçiler bakanlara dönüşüyordu. Hayatlarında topluluk önünde söz söylememiş gençler ve kadınlar ateşli konuşmacılar olmuşlardı. Maharetsiz işçiler ve ev kadınları üstün örgütsel yetenek gösteriyorlardı. Herkes vatanseverce ve hiç de bencil olmayan bir ateşle çalışıyordu.

Madrid halkı tehdit altındaki şehirlerini, her vatandaşın bir savaş görevi olduğu ve bunu mutlaka yerine getirdiği bir düzen ve disiplin örneği yaparak, üstün yaratıcı yeteneklerini ortaya koymuştu.

Fabrika, atelye ve büro işçileri iş saatlarından sonra askerî eğitim yapıyorlardı. Apartmanlarda oturanlar mahallelerarası komiteler kurmuşlar, halka silâh kullanmasını öğretiyorlardı.

Kasım ayındaki muazzam mitinglerden birinde kadınlara hitap eden Dolores İbarruri şöyle seslenmişti:

«Her fedakârlığı yapabileceğinizi gösterdiniz. Şimdi son bir çaba daha gerek. Gerekirse Sov-

yet kadınlarının örneğini izleyin ve silâhı kaptığınız gibi erkeğinizin yanına koşun. Bu silâhla, yalnız Cumhuriyet ve özgürlük için değil fakat çocuklarınızdan size daha yakın olan, daha candan savunacağınız bir şey, insanların çalışıp ekmek yiyebilecekleri mutlu ve müreffeh bir İspanya için savaşacaksınız. Ruhlarınızın derinliğinde yatan faşizmi ezmek gereğini ben de sizin gibi duyduğum için, sizlerin korkakların karıları yerine kahramanların dulları olabilmek için elinizden geleni yapacağınızdan eminim.»

Pasionara'nın çağırısı üzerine binlerce kadın günlerce sokaklarda gösteri yürüyüşleri yaptılar; bunlar erkekleri savaşmaya çağırıyorlar, onların işlerini seve seve yapacaklarını söylüyorlardı. «Kahraman dulu olmak, korkak karısı olmaktan yeğdir!» Bu kahramanca söz sokaktan sokağa, alandan alana yayılıyor, kentin temellerini sarsıyordu.

Reaksiyoner dünya basınında Madrid'in durumu konusunda yayınlanan yalanlardan bezmiş olan ileri gelen yabancı gazeteciler, Paris'te **L'Oeuvre** tarafından yayınlanan bir telgraf gönderdiler: «Milis kuvvetlerinin disiplini ve sivil halkın morali kesinlikle sarsılmış değildir. Kadın, erkek bütün Madrid halkı, gerek cephede gerek geride kentlerini savunmaya hazırdırlar. Kadınların gösteri yürüyüşleri yaptıkları gerçektir. Fakat onların çağrısı «Teslim» değil, aksine «Herkes cepheye» olmuştur.»

Paris Komünü'nün kahraman kadınlarına benzeyen bu kararlı, sıradan kadınlar tahkimat yapıyorlar, fabrikalarda erkeklerin işlerini devralıyorlar, hastane ve sahra mutfaklarında çalışıyorlar, çocuk-

ların kentten boşaltılmasına yardım ediyorlar, cepheye ve tahkimat birliklerine kahve ve yiyecek taşıyorlardı. Tanzim komitelerinde ve bütün toplumsal ve yönetici işlerde görev almışlardı.

İşgâl ettikleri köy ve kasabalarda faşistlerin işledikleri korkunç cinayetler, eğer faşizmin geçmesine izin verirlerse başlarına neler geleceğini kadınlara çok iyi göstermişti.

Birinci Napolyon'un siyasetten konuşan kadınlardan nefret ettiğini söylemesi üzerine Madame de Stael'in şu cevabı verdiği söylenir: «Kadınların başlarının kesildiği bir ülkede, onların bunun nedenini araştırmaları gayet olagandır.»

8/ Kasımda faşist orduları University City ve Casa da Campo tarafından saldırdılar. Fakat karşılarına kentlerini savunan onbinlerce Madrid'li işçi, milis ve askerden meydana gelmiş bir duvar çıktı. Faşist saldırısı bozguna uğramıştı.

Madrid halkı tramvay, otomobil, kamyon, metro veya hiçbirini bulamazsa yürüyerek şehir dışına savaşmaya ya da siper kazmaya gidiyordu. Pek çok araç şöförü son durağa varınca direksiyonu bir kadına teslim ediyor ve savaşmaya katılıyordu - işte böylece savaşacak yeni bir milis doğmuş oluyordu.

Katalonya halkı Madrid'e bir kardeş birlik yolladı. Birleşik Sosyalist Parti ve Barselona Anarşistleri tarafından örgütlenmiş olan bu birliğin başında CNT lideri Buenaventura Durruti vardı. Durruti Madrid'e vardıktan bir kaç gün sonra savaş alanında öldü.

Madrid, Kasım savaşını kazanmıştı. Ağır kayıplar veren faşist birlikleri kente girememişlerdi.

Hitler ve Mussolini, başkentsiz bir hükümet ol-

masına rağmen, Franko hükümetini tanımaya karar verdiler.

Guadalajara

Milli devrimci savaşın otuziki aylık süresinde halkın en büyük başarılarından biri Halk Ordusu'nun yaratılması idi. Hiçten başlayıp, örgütleme ve yaratıcılık yeteneklerini göstererek, önce silâhlı birlikler, milis ve bir kaç ay sonra da gerçek bir ordu kurdular. Bu ordu yalnızca faşist saldırısına karşı koymakla kalmayıp kendisi saldırıya da geçebiliyordu. Yaptıkları yanlışlıklardan ders alan ve çok ağır denemeler geçiren halk sonunda güçlü bir savunma silâhı bulmuştu. Önce Majadahonda ve sonra da Jarama'da yaptıkları mücadeleler boşa çıkan isyancılar bu yeni Cumhuriyet Ordusu'ndan ağızlarının payını almışlardı.

Yenilgilerine kızdıkları İspanyol hemcinslerine duydukları nefreti saklamaya lüzum görmeyen İtalyan faşistleri, kendi güç ve stratejik zekalarını bütün dünyaya göstermek istediler. 1937 Martında, en çağdaş silahlarla donanmış ve İtalyan generallerinin kumandası altındaki 50 bin kişilik İtalyan Ordusu Guadalajara'dan dördüncü defa Madrid'e hücuma geçti. Geniş insan ve silâh kaynaklarına güvenen İtalyan faşistleri bir iki gün içinde Madrid'i ele geçirip Cumhuriyeti dize getireceklerini ilân etmişlerdi.

Pola kruvazörü ile Libya'ya doğru yol almakta olan Mussolini İtalyan birliklerine şu mesajı göndermişti: «Lejyonerlerimizin düşmanının direnişini çökerteceğine mutlak güvenim var. Lejyonerler, ken-

dilerinin zaferle sonuçlanacak hareketlerini saatı saatına izlediğimi bilsinler.»

Duçe'nin övünmeleri askeri birliklerinin yenilgisi ile sonuçlandı. Halk Ordusu faşist saldırısını durdurduktan sonra kendisi taarruza geçti ve generalleri Bergonozoli, Roatta, Nuvolini ve Coppi kumandasındaki «Littorio», «Kara Alev», «Kara Tüy» ve «Tanrı İradesi» adlı dört İtalyan tümenini tam bir bozguna uğrattı.

Halkın **La Gloriosa** adını verdiği Enrique Lister kumandasındaki Cumhuriyet Hava Kuvvetleri, o gün Guadalajara'da faşizme, aradan geçen yılların unutturamıyacağını bir darbe indirmişti.

Sovyet Dayanışması

Madrid en tehlikeli anlarını yaşarken değer biçilmeyen bir yardım göründü ufukta: Madrid kadın ve çocuklarına ölüm yağdırmayan uçaklar uçuyordu göklerde ilk defa olarak. Bunlar Sovyet Chato ve Mosca uçakları idi. (İspanyolca chato «küt burunlu» ve mosca «sinek» anlamına gelir.) Damlara fırlayan, balkonları, pencereleri dolduran Madridliler «Bu sefer bizimkiler» diye bağırıyorlar, pilotlara el sallıyorlardı.

İspanya davası dünyanın hiçbir yerinde, Sovyetler Birliğindeki kadar içtenlik ve tutkuyla karşılanmamıştı.

Müdahale Etmeme komitesinde İspanyol halkına yardım hakkını saklı tuttuğunu belirten Sovyetler Birliği, Halk Ordusu'nun şiddetle ihtiyacı olan ve sözde demokrat ülkelerin yasakladığı askeri yardımı süratle göndermeye başladı.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi adına Stalin, Jose Diaz'a şu telgrafı göndermişti:

«Sovyetler Birliği işçileri, İspanya'nın devrimci kütlelerine ellerinden gelen yardımı yapmakla, yalnızca görevlerini yapmış olmaktadırlar. Bunlar, İspanya'nın faşist reaksiyonerlerinin baskısından kurtarılmasının İspanyol halkının özel bir davası olmayıp, bütün ilerici insanlığın ortak davası olduğunu iyi bilmektedirler.»

1936 Kasımında Madrid göklerinde beliren yirmibeş 1-15 uçağı İspanyol pilotlarının İtalyan ve Alman katillerine cevap vermelerine imkân verdi.

Ayni ay ilk elli tank da gelmişti. Cumhuriyetçi askerler artık arkalarından rahatça ilerleyecekleri ve saldıracakları bir kalkan bulmuşlardı.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi 18. Kongresine verdiği bir raporda, Maraşal Rodion Malinovsky, Sovyet gönüllülerinin İspanyol halkına yaptıkları yardımı belirtmiş, bunların gerek savaşarak, gerekse danışman olarak İspanyol halkı arasında hakedilmiş bir ün kazandıklarını anlatmıştır.

Uluslararası Birlikler

8 Kasım sabahı bir grup insan Madrid sokaklarında cepheye doğru yürüyordu. Bunlar, İspanyol halkına yardımlarını ve hayatlarını adamak için birçok ülkelerden gelmiş bulunan anti-faşistler, Uluslararası Tugay'ın ilk üyeleri idi.

Paris Komünü adını alan Fransız ve Belçikalılardan meydana gelen ve Fransız ordusundan Dumont'un kumandasındaki tabur; eski bir Prusya

Krallık ordusu subayı Hans Kohle'nin kumandasındaki Alman «Edgar Andre» Taburu gibi Birinci Dünya Savaşında karşılıklı siperlerde çarpışmış birlikler şimdi Madrid'de faşizme karşı kurulan barikatlarda omuz omuza dövüşeceklerdi.

Madrid halkı Uluslararası gönüllüleri anlatılmaz bir heyecanla karşıladılar.

Madrid yalnız değildi artık!

Kimlerdi bu gönüllüler?

Birçok reaksiyoner politikacı ve tarihçiler Franko safındaki yabancı askerlerle, Halk Ordusundaki Uluslararası Tugaylar arasında bir benzerlik bulunduğunu belirtmişlerdir.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi Franko safında 300 bin yabancı asker ve subay bulunuyordu; oysa Cumhuriyetçiler safında dövüşen gönüllülerin sayısı 35 binden fazla değildi.

Franko safında İtalyan ve Alman ordularının tam teçhizatlı birlikleri vardı.

Uluslararası gönüllüler ise İspanya'ya ancak birçok güçlüklerle çarpıştıktan, hem kendi ülkelerinde hem sınırlarda polislerden kaçtıktan sonra girebiliyorlardı. Bunların büyük bir çoğunluğu İspanya yolculuk masraflarını karşılamak için devrimci ve sendikalist kuruluşların yardımına muhtaç olmuşlardı.

Bu gönüllüler - işçiler, köylüler, memurlar, öğrenciler, aydınlar - İspanya sınırına geldikleri zaman ellerinde, adalet ve özgürlük için yüreklerinde yanan tutku ve isteklerinden başka hiçbirşeyleri yoktu.

Bunlar uluslararası dayanışmanın en gerçek temsilcileri, halkların faşizme karşı koyma iradesinin en güzel örnekleri idiler.

Uluslararası Tugay'ların çekirdeğini komünistlerin teşkil etmesine rağmen bunların yanında sosyalistler, demokratlar, Katolikler, liberaller, çeşitli siyasal görüşlü veya dinsel ve felsefi inançlı insanlar da yeralmış, savaşa katılmaya gelmişlerdi.

İspanya sınırlarına tam elli dört ülkeden gönüllü gelip dayanmıştı.

22 Ekimde Cumhuriyet Hükümeti Uluslararası Tugay'ların kurulmasına yetki verdi.

Bu tugaylara alınan gönüllüler şu sözlerle son bulan bir deklârasyon imzalıyorlardı: «Buraya gönüllü olarak geldim ve gerekirse İspanya'nın ve bütün dünyanın özgürlüğünü sağlamak için kanımı son damlasına kadar akıtacağım.»

Sonradan Nazi istilacılarına karşı Fransız Direnme Hareketinin bükülmez belkemiğini meydana getiren çelik, İspanya'nın acı savaşında, tavlanmıştı. 14. Uluslararası Tugay'ın kumandanı Albay Dumont, İşgal altındaki Fransada FTP'nin (**Francs - Tireurs et Partisans**) ilk kurucularındandı. Ünlü Direnme Hareketi kahramanı Fabien, 14. Tugay'da teğmendi. Paris kurtarıcısı Albay Rol - Tanguy, Tugay komiserlerindendi. Fransız Komünist Merkez Komitesi üyesi, Burgundy'de FTP lideri olan ve Almanların 1942'de kurşuna dizdikleri Pierre Rebiere de Tugay komiseri idi.

1938 Ekiminde Cumhuriyet Hükümeti Uluslararası Tugay gönüllülerinin İspanya'dan çıkartılmasına karar verdi. Bu karar, her iki tarafta da «yabancılar»ın varlığından sözeden «müdahale etmeme» ikiyüzlülerine siyasal bir darbe indirmek için alınmıştı.

Uluslararası Tugay'lar son tören geçitlerini 28 Ekim 1938'de yaptılar. Gönüllüler Barselona sokak-

larından geçerken ağlayan halk polis kordonlarını yararak onları kucakladı, kendilerini hiç unutamıyacaklarını, onlara olan kan ve sevgi borçlarını sonsuzadek hatırlayacaklarını söylediler.

Doleres İbarruri bu Tugay savaşcılarını şöyle uğurluyordu: «Siz bütün uluslardan, bütün ırklardan kopup geldiniz bize. Kardeşlerimiz gibi, ölmez İspanya'nın oğulları gibi geldiniz. Savaşın en zor günlerinde, Cumhuriyetin başkenti ağır tehdit altında iken... kaharman ve fedakâr ruhlarınızla... Kenti kurtarmaya koşan sizlerdiniz... Uluslararası Tugay'ın Kahraman askeri... Siz tarihsiniz... Siz destansınız...»

Dayanışma Kampanyaları

Dünya halklarının İspanya Cumhuriyeti davası ile dayanışması çeşitli biçimlere büründü: «müdahele etmeme»ye karşı siyasi kampanyalar parlâmento eylemleri, toplantılar, gösteriler, grevler, para ve sıhhî malzeme yardımları, İspanyaya yiyecek ve giyecek dolu kamyonlar taşıyan gemiler gönderilmesi, dayanışma belirtisi olarak ünlü demokratik kişilerin Cumhuriyetçi bölgeleri ziyaretleri. Hemen hemen dünyanın her ülkesinde İspanya'ya yardım komiteleri kuruldu; bunlar gayet geniş karakterli olup, işçi sınıfını, anti faşist kuruluşları, işçi sendikalarını, dünyanın bilim ve sanatta sivrilmiş kişilerini kapsıyordu.

İspanya'ya yardım, uluslararası işçi sınıfı ve demokratik hareket arasındaki birliğin doğmasında bir bayrak olmuştu. İspanyol savaşçılarının ortaya koydukları birlik örneği, diğer ülkelerdeki komünistle-

ri, sosyalistleri ve demokratları da bir birlik altında toplanmaya esinledi.

Ve birçok Avrupa ülkesinde İspanya'ya yardım hareketi sırasında başlayan ve gelişen birlik, daha sonraları Nazi hakimiyetine karşı direnme hareketleri içindeki millî birliğin gelişmesine çok yardımcı olmuştur.

İspanyol reaksiyonuna ve Alman ve İtalyan silâhlı müdahalesine karşı savaşın ortasında, işçi sınıfı önderliğindeki halk kütlesi yavaş yavaş ülkenin çehresini değiştirmekteydi. Halk, feodal zincirin son kalıntılarını da parçalıyor, çalışan halkın refahına, kültürüne, ilerlemeye, demokrasiye kapıları ardına kadar açıyordu. Cumhuriyetçi bölgenin siyasi, iktisadi ve toplumsal hayatında derin demokratik değişiklikler yeralıyordu.

1931'de doğan İkinci İspanya Cumhuriyeti'nin niteliği, yeni örnek bir demokratik ve parlâmenter cumhuriyet olacak kadar değişmişti. İkinci Dünya Savaşında faşizm yenilgisi üzerine Avrupada kurulan halk demokrasilerinin ilk aşaması idi bu.

Cumhuriyetçi bölgedeki İspanyol halkı, tarihlerinde ilk defa olarak, yeni bir demokratik düzen yaratmışlar, eski sınıf ayrıcalıklarını atmışlardı. Para ve toprak sahibi oligarşinin, Kilise'nin ve Ordu'nun ülkenin siyasal ve iktisadi hayatı üzerindeki hakimiyeti ortadan kalkmıştı. Toprak, temel sanayinin bir bölümü, ulaşım ve bankalar demokratik Dev-

letin eline geçti. Katalonya ve Basque Ülkesi'nin milliyetçi istekleri yerine getirildi. Bu demokratik düzen, halkın ülkenin siyasal, iktisadi ve kültürel hayatına katılmasına ve Halk Ordusu'na dayanıyordu.

Halkın Kudreti

Savaş sırasında İspanyada ortaya çıkan demoktik cumhuriyetin, kendisini sıradan burjuva cumhuriyetlerden değişik yapan derin bir toplumsal özü vardı. Kapitalist üretim ilişkileri devam etmekte olduğu için bu, sosyalist bir cumhuriyet değildi. Bazı bakımlardan yeni ve orijinal tarihsel bir deneme idi bu.

Bu cumhuriyet işçilerin, köylülerin, şehirli küçük burjuvazinin ve orta sınıf burjuvazisinin bazı kesimlerinin hakimiyetini temsil ediyordu.

Esas ve kesin kuvvet işçi sınıfında idi. Fakat içinde, üstesinden gelinmeyen ve savaş boyunca zararlı bir etki yapan ideolojik ve örgütsel bölünmeler olduğu için işçi sınıfı tam ve ısrarlı bir önderlik yapamıyordu.

Cumhuriyetçi bölgede yaratılan demokratik nitelikli devrimci değişiklikler, işçi sınıfının ve halkın İspanya reaksiyonerlerine ve Alman ve İtalyan faşizmine karşı yaptıkları mücadeleye ayrılmaz bir bağla bağlıdır.

Savaş ve devrim ayni paranın iki yüzü gibidir. Savaşın kazanılması İspanya demokratik devrimi için kesin bir zafer olacaktı.

Şu halde savaşın kazanılmasından daha devrimci bir görev olamazdı. Demokratik devrimci değişiklikler ayni zamanda büyük bir itki oluyor, millete

savaşmayı esinliyor, onlara fedakârlıklara katlanma kuvveti veriyordu.

1936 Eylülünde Largo Caballero hükümetinin kurulması Cumhuriyetin siyasal hayatında yeni bir safha açmıştı. Kendinden önceki hükümetlerin küçük burjuvazi niteliklerine karşılık bu, işçi sınıfının önemli rol oynadığı gerçek bir Halk Cephesi hükümeti idi.

Hükümette işçi sınıfını yalnızca burjuvazi politikası uygulamakta olan Sosyalistler veya Anarşistler temsil etmeyip bu kez Komünist Parti de bunlara katılmıştı.

İspanya Komünist Partisinin Cumhuriyetçi küçük burjuvazi, orta burjuvazi ve Basque Milliyetçi Partisi gibi kuvvetli bir Katolik grubu temsilcileri ile bir koalisyona gitmesi komünist partiler tarihinde yepyeni bir oluşumdu. İspanya Komünist Partisi, belirli durumlarda hükümette böyle bir eşitliğin çalışan insanlar davasına hizmette yeni fırsatlar yaratacağını uygulamada göstermiş oluyordu. İspanya'nın bu denemesi Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri için, özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında çok değerli olmuştur.

Bu hükümet kademesindeki işbirliği yüz yıldan fazladır İspanyada sözü edilen demokratik değişmelerin yapılmasını mümkün kılmıştır.

Tarım Reformu

Savaşın ilk günlerinde bir kısım komünist liderler, Madrid kışlalarından birine giderek, subayları kaçmış olan askerlerden faşizme karşı savaşa katılmalarını istemişlerdi. Askerlerden büyük bir

kısmı şüpheci idi. En sonunda birisi kalkıp, «Peki, toprak ne olacak?» diye sormuştu.

Kendilerine Cumhuriyet'in toprağı köylüye vereceği, fakat verilecek toprağı savunmak için önce faşistlerin yenilmeleri gerektiği söylenince askerler tek vücut halinde cepheye koşmuşlardı.

Şu veya bu biçimde bütün İspanyada tekrarlanan bu olay, demokratik devrimin temel taleplerinden biri olması dışında bile, tarımda reformun, savaşın başarılı gelişmesi bakımından doğrudan doğruya ve acele olarak ele alınması gereken bir gerçek olduğunu ortaya koyuyordu.

7 Kasım 1936'da Tarım Bakanı Vicente Uribe, İspanya tarihinde ilk defa olarak, toprak sorununu, toprağın üstünde çalışanların yararına çözen tarihi bir kararı imzaladı.

Bu karaname, devletin hiçbir tazminat ödemeden, isyanda doğrudan doğruya veya dolaylı olarak rol alan kimselere (ya da bunların ailelerine) ait olan bütün topraklara, bunların boyuna ve işletilme durumlarına bakılmadan, el konulmasını öngörüyordu.

Bu yolla 5 milyon hektar toprağa elkonulmuş ve bu toprak 350 bin tarım işçi ve ailesine dağıtılmıştı.

Tarım reformundan faydalananların üçte birinin zaten toprağı vardı; bunlara topraklarını 15 hektara çıkaracak bir miktar verilmiş ve topraksız köylülere de 15'er hektar toprak dağıtılmıştı.

Bu 7 Kasım kararnamesi çok önemli idi. Gerçekte, Cumhuriyetçi bölgedeki büyük toprak sahiplerinin topraklarına elkonulmuş ve ülkedeki ilişkilerin niteliği temelden değiştirilmiş oluyordu. Toprak, onu ekip biçene verilmiş, kuvvetli ve sıhhatli

tarımsal ekonomik temeli atılmış ve İspanyanın gelecekteki sanayileşmesi için olumlu bir durum yaratılmıştı.

Bunun tarihsel önemi olan bir sonucu olacağına şüphe yoktu. İspanyol tarım işçileri ve köylüleri toprağı, burjuvazinin elinden değil, işçi sınıfı elinden almışlardı. Tarım reformu işçilerle köylülerin bağlantısını sağlamlaştırdı.

Köylüler ellerindeki silâhlarla hem faşizme karşı savaşıyorlar hem de hükümetin kendilerine verdiği toprağı savunuyorlardı.

Faşist işgali altındaki bölgede ise durum bambaşka idi. Cumhuriyetçi kararnamenin yayınlanmasından birkaç gün önce 25 Eylül 1936'da faşistlerin aldığı bir karar, savaştan önce Cumhuriyetin yapabildiği pek az bir reformu bile ortadan silecek nitelikte idi. Bu karara göre köylü ailelerinin yerleştirildiği bütün topraklar ilk sahiplerine iade edilecek ve buralarda yerleşmiş olan köylüler yerlerinden çıkartılacaktı. Kiracılar ve ortakçılar geçmiş borçlarını ödeyeceklerdi.

Bu, bütün faşist işgali altındaki bölgede uygulanan vahşi bir karşı-reform hareketinin başlangıcı idi. Franko askerlerinin girdikleri her yerde aristokratlar feodal topraklarını geri alıyorlar, köylüler yerlerinden atılıyor, hapise tıkılıyor, bazan da kurşuna diziliyorlardı.

Cumhuriyetçi bölgede ise köylülere yalnız toprak dağıtılmakla kalınmayıp, Tarım Bakanlığı aracılığı ile, yük hayvanları, tarım araçları, makineler, gübre, teknik yardım, tohumluk ve kredi, yani aldıkları toprağı en üstün biçimde işlemek için gerekli her şey veriliyordu. Ülkenin kaynakları öncelikle askerî harcamalara ayrılmakla birlikte, Tarım Ba-

kanlığı köylülere 200 milyon pezeta para yardımında da bulunmuştu.

Köylülerin tatmin olduğu yalnız cephedeki çarpışmalarından değil, tarımsal üretimi artırmak gayretlerinden de belli oluyordu. Savaşa rağmen, Cumhuriyetçi bölgenin tarım alanlarında ekilen toprağın oranı ve alınan ürün miktarı 1937 yılında bir yıl öncekinden yüksek olmuştu.

Gerçek Demokrasi

İspanyadaki demokratik devrimin başlıca sorunlarından biri milliyetçilik sorunu idi. Katalonya sorunu, 1932'de bölgeye Otonom Statüsü verilerek çözümlenmişti. Fakat milliyetçilik hareketinin başında Cumhuriyetçi Anayasanın lâiklik maddelerine şiddetle muhalefet eden bir katolik partinin bulunduğu Basque ülkesinde durum ciddi idi.

İşte bu yüzden her ikisi de milliyetçi sorunu kavrayamamış olan Cumhuriyetçi ve Sosyalistler, Basque halkının otonomi taleplerini dikkate almamışlar, onları reaksiyoner olarak görmüşlerdi. 1933 yılında parlâmentoya getirilen Basque Statüsü tartışılmamıştı bile.

Faşist isyanı başgösterince, faşistlerin Katalan ve Basque halklarının her türlü milliyetçilik haklarını ortadan kaldıracaklarını bildirmeleri üzerine (ki, sonradan bunu yapmışlardır) Basque Milliyetçi Partisi tereddütlerini bırakmış ve Cumhuriyetçiler safına geçmişti.

1 Kasım 1936'da Cumhuriyetçi Parlâmento, Basque Statüsü'nü onayladı ve 7 Kasımda ilk Basque Ülkesi Otonom Hükümeti kuruldu. Başında

Basque Milliyetçi Partisi lideri Jose Antonio de Aquirre olan hükümet Cumhuriyetçi, Sosyalist ve Komünist partilerden meydana gelmişti.

Savaş denemesi, Katalonya, Basque Ülkesi ve Galiçya'ya (ki, bu sonuncusu o sıralarda faşistlerin elinde ve çok zalim bir baskı altında idi) milliyetçi emellerinin ancak İspanya'nın demokratik gelişmesi yolunda ve işçi sınıfının ülkenin hükümetinde oynadığı etki ile oranlı olarak tatmin edileceğini göstermişti.

1931 Anayasası kadın ve erkekler arasında hak eşitliğini de getirmişti. Fakat ancak savaş sırasındadır ki, İspanya tarihinde ilk defa olarak, kadınlar kendilerini iktisadî, siyasî ve kültürel hayatta erkeklerle gerçekten eşit olarak gördüler. Kadınlar, bütün savaş boyunca, erkeklerin cepheye gitmeleri ile boşalan yerlerini doldurarak çok önemli roller oynadılar.

Örneğin Katalonya'da cephane ve patlayıcı maddeler üretiminde çalışan on işçiden dokuzu kadındı.

Din sorununa gelince, Kilise'nin İspanyol reaksiyonunun en zalim ve en baskıcı grupları ile geleneksel bağlantısı, isyan hazırlıkçıları ile doğrudan doğruya işbirliği, kiliselerin ve manastırların gizli cephane depoları ve keskin nişancı yatakları olarak kullanılmaları, 19'cu yüzyıldanberi İspanyol liberalizm hareketinde kökleşmiş olan ve Anarşistler ile Sosyalist Partinin bir kesimi tarafından teşvik edilen anti - klerikalizm hareketini şiddetlendirmişti.

Ne olursa olsun, tarafsız gözlemcilerin tanıklık ettikleri gibi, faşistlerin İspanyol halkına karşı giriştikleri caniyane savaşı «dini savunmak» gerek-

çesi ile yaptıkları hikâyelerinde gerçek payı olmadığı bellidir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Basque Ülkesinde faşistler, başında bir katoliğin bulunduğu hükümete ve askerlerinin çoğu katolik olan bir orduya karşı savaşıyorlardı.

Cumhuriyetçi bölgenin geri kalan kısmında ise Halk Cephesi hükümeti herkesin inanç özgürlüğünü sağlamak ve dinsel inanca saygı göstermek için gerekli tedbirleri almıştı.

Örneğin, Halk Ordusu Merkez Karargâhı Kurmay Başkanı General Roji'nun koyu bir katolik olduğu herkes tarafından bilinmekte idi. Katolik Adalet Bakanı Manuel İrujo'nun 7 Ağustos 1937 de Valencia'da basına verdiği bir demeçte, Cumhuriyetçi bölgede serbest yaşayan 11 bin kadar papaz bulunduğu bildirilmişti. Savaş süresince yalnız Madrid'de 2500 ve Barselona'da da bir o kadar papaz bulunuyordu.

Devlet Müdahalesi

Ülkenin sosyal ve iktisadi yapısından ve savaşın yarattığı koşullar yüzünden, savaş sırasında yeralan demokratik devrim yalnızca toprak mülkiyetindeki feodalizm kalıntılarını ortadan kaldırmakla yetinemezdi, tekel kapitalizmine de el atmak zorunluluğunda idi.

Cumhuriyete karşı silaha sarılan generallerin hizmet ettikleri toplumsal kuvvet hiç şüphe yok ki, toprak sahibi aristokrasi idi. Fakat bunların arasında tekelci sermaye büyükleri de vardı çünkü her iki grup para ve toprak sahibi oligarşide kay-

naşmışlardı. Faşist saldırısına karşı kendilerini koruyan İspanyol halkı, ayni zamanda İspanya üzerinde mutlak bir hakimiyet kurmak isteyen bu oligarşiye karşı da silâhlı bir mücadeleye girmiş oluyorlardı.

Kendilerini ahlâken ve bedenen faşist saflarında gören büyük sanayi ve banka sahipleri işlerini terketmişlerdi. Savaş ihtiyaçlarını karşılamak ve iktisadî hayatın durmasını önlemek için bu kuruluşları işletmek gerekti.

Birçok yerlerde işçiler, sendikalar aracılığı ile, bu kuruluşların işlemesini sağlıyorlardı. Fakat denemeler bu yöntemin iyi sonuçlar doğurmadığını gösterdi. Bu yolla çalıştırılan teşebbüsler sadece dar bir çerçeve içinde kalıyorlar, koordinasyon olmuyor, randıman düşüyordu.

Ayrıca, bir savaş sanayiinin kurulması gerekli idi ve bu ancak hükümet eli ile yapılabilirdi.

Bu denemeyi gözönüne alan Komünist Partisi 18 Aralık 1936 da **Zafer için Sekiz Şart** adı ile anılan bir program hazırladı. Bu programa göre temel sanayiler millileştirilecek, Sanayi ve Ekonomi Koordinasyon Komitesi kurulacaktı.

Hükümetin sanayi ve ulaşımın kilit noktalarını örgütlemesi ve merkezileştirmesi ve Ordu'nun çok acele ihtiyacı olan silâh ve malzemeyi sağlayabilmesi için bu çeşit tedbirler gerekli idi.

Komünist Partisinin ileri sürdüğü politika çoğunlukla Cumhuriyetçi hükümetin çeşitli sınıfların birleşmesinden meydana gelmiş olmasından dolayı, şiddetli bir muhalefetle karşılaştı.

İspanya'nın iki büyük sanayi bölgesi olan Basque Ülkesi ve Katalonya Cumhuriyetçilerin elinde idi. Süratle gelişen etkili bir savaş sanayii için en

uygun maddi koşullar burada bulunuyordu. Bu sanayiin kurulması ancak Basque Ülkesi ve Katalonya Hükümetleri ile merkezî hükümet arasında yapılacak anlaşmalarla mümkün olabilirdi.

Ne yazık ki, durum bütünü ile başka bir yönde gelişti. Basque Ülkesinde, Basque'ın büyük burjuvazisinin çıkarlarına hizmet etmek isteyen Milliyetçi Parti liderliği bütün Cumhuriyetçi bölgenin iktisadının millileştirilmesi ve koordinasyonunu çok soğuk karşıladı. Basque ülkesinin kuvvetli sanayi deposunun, Sestao ve Baracaldo'nun maden ocaklarının, Santa Aqueda, Basarri, Floriette, Zorazzza'nın teknik işletmelerinin, şartsız olarak savaş emrine verilmesini reddettiler.

Katalonya'da Anarşist'ler kuruluşları «kollektivize» gibi çılgın bir politika uygulamakta idiler. Bu da, işçilere tek bir faydası dokunmadan iktisadi hayatın çözülmesine yol açmıştı. Anarşistler, Katalonya milliyetçi partilerinin desteği ile iktisadın millileştirilmesine ve merkezileştirilmesine karşı çıktılar ve gerçek bir savaş sanayiinin kurulmasını baltaladılar.

Bütün bunlara rağmen İspanya Komünist Partisi ile diğer Halk Cephesi kuvvetlerinin çabaları sayesinde bu güçlüklerin üstesinden gelindi ve Hükümet önemli tedbirler alabildi.

İşçi sendikaları, siyasal partiler ve Devlet'in temsil edildiği yeni yönetimin İspanya Bankası üzerindeki denetim hakkı bu bankanın millileştirilmesi anlamına geliyordu.

Tekelci sermayenin büyüklerinin hisse senetlerinin büyük bir kısmına Devlet el koymuştu. Demiryolları ve diğer ulaşım araçları askerî ihtiyaçlar olarak millileştirilmişti. Aradaki geçikmeye rağ-

men, 1938 Ağustosuna kadar, bütün savaş sanayii en sonunda devlet denetimi altına alınabilmişti.

Cumhuriyetçi hükümet sanayi, tarım ve ticaret alanlarındaki işçilerin yararlanabilecekleri toplumsal tedbirler almakta da gecikmedi. Savaş ihtiyaçları, işçilerin kırk saatlık hafta ve ücretli tatil gibi kazançlarından bazılarını ellerinden almışsa da, işçi sınıfı hiçbir zaman kendisini, o mücadele ve yokluk günlerinde olduğu kadar, güvenlikli, hissetmemişti, kendi kaderine böylesine hakim olamamıştı.

Kültür Devrimi

Cumhuriyetçi İspanyada kültür yalnızca zenginlerin tekelinde kalan bir şey olmaktan çıkmıştı. Lise ve üniversitelerin kapısı halka açılmıştı.

Eğitim alanında 10 bine yakın yeni okul açılmıştı. İspanyol toplumunda geleneksel bir leke olacak kadar düşük olan öğretmen aylıkları yükseltilmişti.

İşçi sınıfı ve köylü ailelerin gençlerinin parasız lise eğitimi gördükleri altı işçi koleji açıldı. Burada okuyan öğrencilerin kitap masrafları olmadığı gibi ailelerinin sıkıntı çekmemesi için, sanayide çalışırken aldıkları ücret de kendilerine veriliyordu. Bu kolejler çalışan insanların çocuklarını üniversitelere veya diğer yüksek okullara hazırlıyorlardı. Buralarda öğrencilerin büyük bir çoğunluğunu işçi sınıfının genç kadınları ile mâlûl askerler meydana getirmekteydi.

Komünistler, Eğitim Bakanlığı yolu ile hem cephede hem geride cahilliğe karşı savaş açmışlar-

dı. Kışlaları ve siperleri muazzam bir okul haline getiren ve 75 bin askere okuma yazma öğreten bir «Kültür Milisi» kurulması için büyük çabaları olmuştu.

Silâhla birlikte kalem ve kitap da Cumhuriyetçi askerin yanından ayırmadığı dostları idi.

Ünlü İngiliz biyologu Profesör J.B.S. Haldane şöyle demektedir: «İspanyol halkı yalnızca siyasi ve iktisadi değil, kültürel zincirlerini de kopartmaktadır. Öğrenmek için alev aley yanan bir tutkuları var. Açık seçik düşünmeyi öğreniyorlar. Amerikayı keşfeden insanların neslinden gelenlerin yakın gelecekte aydın dünyada yeni alanlar fethedeceklerine inanıyorum.»

Cultura Popular, Film Popular, Barraca seyyar tiyatrosu, **Altavoz del Frente** radyosu, Alerta gençlik hareketi ve diğer örgütler savaşta eylem göstermişler, İspanyol kültürünün çeşitli yönlerini orduya, halka ve gençliğe tanıtmışlardı.

İspanya'nın genç kuşağının önde gelen üçyüz yazar ve sanatçısının çok etkili kültürel çalışmalar yaptıkları Kültür Savunması için Aydınlar Birliği ve Kültür İşçileri Federasyonu tarafından da bu konuda büyük çabalar harcanmıştır.

Bir kaç istisna dışında, dünya kültürünün ileri gelen kişileri kendi prestij ve yetkilerini Cumhuriyetçi dâva yararına kullanmışlardır.

28 Kasım 1936'da Romain Rolland, Fransız ve dünya kamuoyuna İspanyol halkını desteklemek üzere harekete geçmeleri için çağrıda bulunuyordu. «Gidin ve İspanya'ya yardım edin,» diye yazıyordu. «Bize yardıma koşun! Kendinize yardıma koşun! Bugün ses çıkarmazsanız, yarın ölecek olan bizim oğullarımızdır!»

1937 yılında Albert Einstein'ın soylu sesi şöyle seslenıyordu, «Devrimizde, içimizde daha iyi zamanlar umudunu yaşatacak tek şey, İspanyol halkının özgürlük ve insanlık haysiyeti için kahramanca mücadelesidir.»

Aralarında H.G. Welles, Sir Norman Angell, David Low, Gilbert Murray, Elie Faure, Jean Cassou, Andre Gide, Andre Malraux, Jules Romain ve Lucien Vogel'in bulunduğu bir grup İngiliz ve Fransız aydını İspanya Cumhuriyetçilerinin, «yeryüzünün bütün baskı altındaki halklarının siyasi ve iktisadi özgürlükleri için savaştığını» söylüyorlardı.

Amerikan Yazarlar Derneği'nin yayınladığı ankete cevap veren 418 yazardan 410'u Cumhuriyete sempatilerini belirtiyor, yedisi tarafsızlığı bildiriyor, yalnız biri faşistlerden yana olduğunu söylüyordu.

Hollywood'dan Dolores İbarruri'ye şu mektup gelmişti: İşçilerin demokrasi ve özgürlük mücadelesinin yaşayan sembolü olmuş bir insandan gelen özel bir mektup biz sinema artistlerince anlayışla karşılanmıştır. İspanyol halkının mücadelesinin, İspanya demokrasinin bütün dostlarının yardımı ile çabuk bir zafere ulaşacağını umud ederiz.» Mektubun altındaki imzalar Franchot Tone, Robert Montgomery, Sylvia Sydney, James Cagney, Frederic March, Joan Crawford, Bette Davis, Miriam Hopkins, Nancy Carroll, ve Gale Sondergaard'a aitti.

Vatikan'ın resmî tutumuna rağmen Francois Mauriac, Jacques Maritain ve Georges Bernanos gibi ünlü katolik yazarlar Franko'yu cinayetle itham ediyorlardı.

Valencia'da 1937 Temmuzunda yer alan Uluslararası Yazarlar Kongresi'ne yirmi sekiz ülkeden

temsilci katılmıştı. Bunlar arasında Gustav Regler, Thodor Balk, Ludwig Renn ve Anna Seghers (Almanya); Maria Grenmechliva, Kristo Beleyev ve Ludmila Lvanov (Bulgaristan); Jose Mancisidor ve Octavio Paz (Meksika); Julian Benda, Andre Malraux ve Andre Chamson (Fransa); Alexei Tolstoy, Ilya Ehrenburg, Vsevolod Vishnevsky ve Mihail Koltsov (Sovyetler Birliği); Egon Kisch (Çekoslovakya); Jose Bergamin ve Rafael Alberti (İspanya); John Dos Passos ve Ernest Hemingway (Amerika Birleşik Devletleri); Martin Andersen Nexo (Danimarka); Valentine Ackland, Edgell Rickword, Stephen Spender ve Sylvia Townsend Warner (İngiltere) vardı.

Sahte İhtilâller

Demokratik devrim başarısı yalnızca halk kütlesinin millî hayattaki yeni rolünü kabule yanaşmayan burjuva politikacıların direnmesi ile değil, fakat Anarşistlerin sorumsuz karşı - devrim faaliyetleri ile karşılaşmıştı. Anarşistler kuvvetli oldukları yerlerde, özellikle Aragon'da, «liberteryen komünizm» adı altında kendi başlarına bir diktatörlük kurmuşlardı.

Tarım reformunu köylülerin yararına uygulayacakları yerde Anarşistler «kolektivizasyon»u zorunlu kıldılar. Bu, köylü mallarının yağmalanmasına, köylülerin ekinlerine el koymaya, sorumsuz ve sonsuz yetkili «komiteler»in emri altında çalıştırılmalarına, FAİ (İberyon Anarşist Federasyonu)nun diktasına baş eğmeyen bütün demokratik ve işçi örgütlerinin yasaklanmasına ve hatta bazı yerlerde köylülere zalim baskıcı tedbirlerin alınmasına kadar gitti.

Katalonya'da Anarşistler, otonom hükümetin zayıflığından ve pasifliğinden faydalanıp, küçük dükkân sahipleri ve zanaatkârların mallarına el koyarak «zorunlu kollektivizasyon» yöntemlerini uyguladılar. Ayni zamanda, emperyalist kuvvetlerin elçilikleri ile anlaşarak, yabancı sermayeye ait olan başlıca işletmeleri korumak için muhafızlar diktiler. (1)

Anarşistlerin devraldıkları işletmelerde üretim ne savaş ne de genel tüketim ihtiyaçlarını karşılıyordu. Teknisyenler, usta işçiler ve acemi işçilerin hepsi için «eşit ücret» gibi demagojik tedbirler alınmıştı. Bütün primler de kaldırılmış olduğu için işçiler arasında hayâl kırıklığı başgöstermişti.

Cephede, ya da daha kesin olmak gerekirse Aragon'da, «Anarşist devrim», Halk Ordusu örgütlemeyi reddetmek ve eldeki silâhların büyük bir kısmını geride, Halk Cephesi Cumhuriyetine karşı hazırlanan iç isyanda kullanılmak üzere saklamaktan ibaret kalıyordu.

Cumhuriyet için ciddi bir tehlike demek olan bu durumun devamını ancak Largo Caballero'nun yanlış politikası doğurmakta idi.

Başbakan, Madrid'de kurulmuş olan Halk Ordusunun Cumhuriyetçi bölgenin diğer taraflarında da kurulmasını sağlamak için hiç de enerjik davranmıyordu. Savaşı bütün cephelerde birden yürütecek birleşik bir kumandanlık kurmayı da başaramamıştı. Ne geride «denetilmeyen unsurlar»ın taşkınlıklarını önleyebiliyor, ne de devlet mekanizmasını casuslardan ve düşmanlardan temizleyebiliyor-

(1) **La CNT en la revolucion Espagnol** (İspanya Devriminde CNT) J. Peiro.

du. Largo Caballero, çeşitli kantonlara bölünen ve «Aragon Konseyi» Anarşist diktatörlüğünün kendi başına kanun olduğu Cumhuriyetçi toprakların tümü üzerinde yetkili bir hakimiyet kuramamıştı.

Malaga'nın 8 Şubat 1937'de düşmesi halkı uyardı ve onlara Largo Caballero'nun izlediği yolun yenilgiye gittiğini gösterdi.

14 Şubattan Valencia'daki gösteriye katılan ikiyüz elli bin kişi, hükümetin Komünist partinin teklif etmiş olduğu cephede ve geride esaslı değişiklikler doğuracak hareket plânını kabul etmesini istiyordu.

Fakat halkın istediği ve durumun gerektirdiği politika değişikliklerini yapacak yerde Largo Caballero, danışmanları tarafından işçi sınıfı ve demokratik kuvvetlerin açık bir çatlamasına doğru götürülmekte idi.

Bakanlığında kapalı ve halktan uzak kalan Caballero, işçiler arasındaki prestijinin azaldığının ve kendi partisi içinde açığa çıktığının farkında değildi.

Caballero, İspanyol siyaset hayatında Komünist Partisinin önemi olduğuna inanırdı. Oysa, Partinin etki alanının her gün biraz daha genişlediği açıkça ortaya çıkınca, gene de kendisine siyasetini değiştirmesi konusunda yardıma çalışan Partinin uyarmalarına kulak asmadı. Anti-komünizm yamacından daha da aşağılara kayarak gitgide Anarşist liderlerin etkisi altına girdi.

Anarşistlerin, Caballero yönetimindeki UGT ile kendi yönetimlerindeki CNT tarafından kurulacak «sendika hükümeti» hayalleri Caballero'nun gözlerini kamaştırdı. Bu yol ile Halk Cephesi hükümeti yıkılabilecek ve komünistler iktidardan atılacaklardı.

İşçi sendikalarına «siyasal partileri yutma görevini» verecek olan bu «sendika hükümeti» teklifi yalnızca Halk Cephesinin yıkımı değil, fakat işçi sınıfının hareket birliğinin de sonu olacak, savaş ve devrime öldürücü bir darbe indirilecekti.

Largo Caballero'nun Anarşist aşırılıklara karşı **laisse-faire** tutumunun anti-faşist davaya olan acı etkisi 3 Mayıs 1937'de Barselona'da yeralan karşı-devrimci bir darbe ile ortaya çıktı. Bu darbenin **liderleri** POUM (**Partido Obrero de Unificacion Marxista**) Troçki'ci unsurları ile FAİ'nin «özel grupları» idi. Fakat bunların arkasında Katalonya'da Troçkici-Anarşist örgütlerde önemli mevkileri olan faşist ajanlar vardı. Hitler'in Salamanca'daki elçisi von Faupel'in gönderdiği şifreli bir telgrafa göre ajanlarına silâhlı bir isyan için talimat veren Franko'nun ta kendisiydi.

Darbe'ciler ve Franko ajanları CNT'nin işçi sınıfı üyelerini peşlerine takmayı başaramadılar. Birkaç günlük bir çarpışmadan sonra karşı-devrimci saldırı 8 Mayısta bastırıldı. Ve Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi, Katalan UGT ve Barselona Birleşik Sosyalist Gençlik Partilerinin kararlı mücadelesi sonunda Cumhuriyetçi kanun ve düzen korunmuş oldu.

Darbe'nin başarısızlığı Anarşist etkisinin zayıfladığını ve Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi'nin kuvvetlendiğini gözler önüne sermişti. Bu da, Katalonya'da demokratik birlik ve işçi sınıfı için daha iyi koşullar yaratmıştır. Darbe'nin bastırılması Katalonya'daki siyasi havanın düzelmesine ve Katalonya'nın faşizme karşı mücadeleye olan katkısında büyük bir artışa yol açtı.

Fakat bu darbe aynı zamanda, Largo Caballe-

ro'nun Başbakan ve Savaş Bakanı olarak uyguladığı tehlikeli politikaya hemen bir son verilmesi gerekliliğini ortaya koymuş bulunuyordu.

Bu yolda devam yenilginin kucağına atılmak demek olacaktı.

Komünist Partisi politikada bu değişiklik gerekliliğini açıkça halkın önüne sermeye kararlı idi. Komünist Bakanlar gerçek bir savaş politikası uygulamayan bir hükümette görev alamayacaklarını bildirince, Sosyalist Parti, Komünist işbirliği olmadan hükümet kuramıyacağını belirtti ve hükümet tüm olarak istifa zorunda kaldı.

Savaşın anahtarı birlik'ti. Madrid'i savunma yeteneği, bir ordu yaratılması, İtalyanları Guadalajarra'da yenmek ve demokratik devrimi gerçekleştirmek herşeyden önce çeşitli anti-faşist partilere ve kuruluşlara üye olan binlerce ve binlerce kadın ve erkeğin savaşçı birlikleri sonunda olmuştu. Bu birliği korumak, genişletmek ve güçlendirmek, savaşın başarı ile yürütülmesi için, en önde gelen siyasal görevdi; fakat çok karmaşık ve güç bir görevdi bu.

Çelişkiler

Bu birlik, İspanyol toplumunun çeşitli sınıf ve tabakalarını (işçiler, köylüler, aydınlar, küçük burjuvazi, orta burjuvazi, memurlar) ve Katalonya ile Basque ülkesi milliyetçiliklerini kapsıyordu. Bunların hepsi faşizme karşı ortak mücadelede birleşmiş oldukları halde, aynı zamanda aralarında yokedilemeyen ve belirli anlarda yüzeye çıkarak Cumhuri-

yetin savunulmasına engeller koyan ayrılıklar ve çelişiklikler vardı.

Şu halde birlik birden doğan bir oluşum değildi. Bu ancak, hem hükümet içinde ve hem de halk arasında kesin ve kıvrak olarak uygulanan sürekli bir siyasal mücadelenin sonucu olabilirdi.

Halk Cephesinde birleşen çeşitli sektörlerin oynadığı roller eş olamazdı. Madrid'e bakmak, savaşta sivrilmiş liderlerle konuşmak, savaşlarda kilit noktalarını kimlerin tuttuğunu araştırmak, işçi sınıfının, (kimsenin kaprisinden değil fakat olayların mantık dizisinden) demokratik koalisyonun diğer unsurlarının çevresinde gruplaştığı demir çekirdek olduğunu görmek için yeterli idi. İşçi sınıfı halk direnişini dimdik tutan belkemiği idi.

Fakat ne yazık ki, işçi sınıfı bölünmüştü.

Bu bölünmenin bir sonucu olarak da küçük burjuva ve burjuva kesimleri hükümetin siyaseti üzerinde etkili oluyorlardı. Bu durum, bunların hükümetteki temsilcileri için de böyle idi.

Halkın yararına ve anti-faşist savaşın ihtiyaçlarına uygun bir politikayı izlemek ve yaşamak için gerekli tedbirlerin kabulünü sağlamak Komünist Partisinin yalnız başına yapacağı bir iş değildi. Bu politikanın ve bu tedbirlerin gerekli olduğuna diğer Halk Cephesi partilerini de inandırması gerekiyordu. Azınlıkta olduğu bir koalisyon hükümetinde bu partilerin desteğine muhtaçtı. Öteki sektörlerin sürekli olarak karşısına çıkardığı engelleri ve direnişi yıkması gerekiyordu. Ve bütün bunların Halk Cephesi birliğinin bozulmadan yapılması gerekiyordu. Bundan başka, bunlar o birliğin mümkün olduğu kadar güçlenmesine çalışılırken yapılacak, cephede ve gerideki geniş halk kütlelerinin destek ve hareketliliğine dayanılacaktı.

Bu, kaçınılmaz derecede karmaşık, güç ve çoğunlukla ağır yürüyen bir oluşumdur.

Bunun tipik bir örneği Caballero hükümetinde görülebilir. Bu hükümetin yanlış savaş politikası halkın faşizme karşı mücadeledeki potansiyal kuvvetini azaltmıştı Bu politikayı acele olarak değiştirmek gerekiyordu.

Fakat bu, ancak Halk Cephesini meydana getiren parti ve kuvvetlerin büyük çoğunluğunu böyle bir değişikliğin gerekliliğine inandırmakla başarılabilirdi. Ancak bu yapıldıktan sonradır ki, Halk Cephesi birliğine, komünist ve sosyalistlerin arasındaki birliğe ve işçi sınıfı birliğine onarılmaz bir zarar vermeden Largo Caballero'nun savaş politikasında uygulanabilir bir değişiklik sorunu ortaya atılabilirdi. Fakat o zamana kadar da, Largo Caballero'nun savaş politikasının gereksiz uzatılması, savaşın devamına onarılmaz bir zarar vermez miydi? Bu politikanın altı ay önce değiştirilebilmiş olması halinde, sonraları Cumhuriyetin karşılaştığı korkunç aksiliklerin bir kısmından dahi kaçınılabileceğinden şüphe var mıdır?

1936'dan 1939'a kadar olan devrede İspanya'nın içinde bulunduğu ulusal ve uluslararası durum şu çelişkiyi doğurmuştur: bir yandan savaş ihtiyaçları orduyu kuvvetlendirmek, hainleri sindirmek, cephe gerisini savaş düzenine sokmak için köklü, süratli ve şiddetli hareket talep ediyor; diğer yandan Halk Cephesi Birliğini korumak için Komünistlerin diğer kuvvetleri inandırmak ve onlarla bir anlaşmaya varmak için sabırla hareket etmeleri gerekiyordu. Bu da, çoğunlukla, gecikmelere ve aksaklıklara sebep oluyordu.

Fakat başka bir yol yoktu. Komünist Parti, ko-

münistlerin önderliğinde silâhlı kuvvetleri kullanarak iktidarı ele alıp, diktatörlük kurma yolunu seçse idi -ki bunu yapabilecek kudreti ve askerî kaynakları vardı- bu, Halk Cephesini yıkacak, faşist saldırısına dayanan orduyu bölecek ve Cumhuriyetin düşüşünü hızlandıracaktı. İşçi sınıfının ve İspanyol demokrasisinin öncüsü olarak sorumluluğunun bilincinde olan Parti, bir intihar demek, olan bu tehlikeli yola atılmayı düşünmüyordu bile.

1937 Mayısında Largo Caballero hükümetinin istifası üzerine çıkan bunalım yeni bir Halk Cephesi hükümetinin kurulması ile çözümlenmişti. Dr. Juan Negrin adındaki diğer bir sosyalistin kurduğu hükümet, kendinden öncekinin aynı bileşiminde idi; yalnız CNT katılmayı reddetmişti bu koalisyona.

Negrin hükümeti, Caballero'dan çok ciddi bir durum devralmıştı, bunun etkisi savaşın sonuna kadar süregelmiştir.

Buna rağmen Negrin hükümeti, savaş ve devrimin temel sorunlarını çözümlemeye yarayan önemli adımlar attı. Hükümet, Cumhuriyetçi bölgenin bütününde bir Halk Ordusu kurulmasını hızlandırarak, birleşik bir kumandanlık kurdu. İktisadi alanda ise, dış ticareti devlet tekeli altına soktu, dövizleri denetimine aldı. Sanayinin karmaşık durumunu düzenledi ve bir savaş sanayii kurdu. Fakat bu konuda çekimser davranarak temel sanayileri millileştirmeyip yalnız devlet müdahalesini koydu.

Hükümet, Anarşistlerin tarım bölgelerinde yaptıkları pek çok yanlışlıkları da düzenledi, taşkınlıklara son verdi. Aragon Konseyi'ni ortadan kaldırdı, POUM'u kapattı, liderlerini yargıladı. «Denetilemeyen unsurlar»ın faaliyetlerine son vererek bu bölgelerde Cumhuriyetçi kanun ve düzenin hakimi-

yetini sağladı. Dr. Negrin, savaş ihtiyaçlarının acele olarak gerektirdiği bazı tedbirleri uygulamakta kararsızlık ve sebatsızlık göstermesine rağmen, başında bulunduğu hükümet Cumhuriyetçi bölgede siyasî durumu düzeltmiş ve demokratik devrimi ayakta tutabilmiştir. Yeni bir demokrat cumhuriyet örneğini sağlamlaştıracak önemli ilerlemeler kaydedilmiştir bu dönemde.

Kuzey'in Kaybedilmesi

Negrin hükümetinin kurulduğu 17 Mayıs 1937 tarihinde faşist birliklerinin Bilbao'ya ilerlemekte olduğu kuzey kesiminde askeri durum gittikçe kötüleşiyordu.

Tarihte ilk defa olarak, Basque ülkesinde faşizme karşı girişilen silâhlı çatışmada Komünistlerle Katolikler birleşik bir hareket örneği veriyorlardı. Basque komünistlerinin önderliğindeki birliklerle Milliyetçi Partinin Katolik birlikleri (ki bunların içinde rahiplik görevi yapan papazlar da vardı) omuz omuza çarpışıyorlar, Cumhuriyeti, Basque Ülkesini, kanlarını döke döke savunuyorlardı.

Ne yazık ki, savaşçıların bu mücadele, fedakârlık ve kahramanlıkları Milliyetçi Parti liderlerinin izledikleri politikaya değmemişti. Basque hükümeti üstünde tam bir denetime sahip olan Milliyetçi Parti'nin en büyük isteği, Cumhuriyetçi bölgenin diğer kesimlerinde yeralmış olan demokratik değişikliklerin Basque Ülkesi'ne girmesini engellemekti. Halk Cephesi Ordusu kurulmasını kabul etmiyorlardı. İşçiler ne sosyal ne de siyasal haklar elde ediyorlardı. Basque hükümeti, Basque özgürlüğünün

devamının teklikede olmasına rağmen, savaş ihtiyaçlarının karşılanması için ülkenin sanayi potansiyelini hızlandıracak hiçbir şey yapmıyorlardı. Ve esef edilecek birşeydi ki, bölgeci ve bölücü eğilimler belirmeye başlamıştı.

Bu topraklar çok küçük ve Cumhuriyetçi bölgenin bütününden ayrılmış olmasına rağmen, iki tane «hükümran» konsey - biri Santander, diğeri Asturias'ta olmak üzere Basque hükümetinden ayrı olarak görev görüyordu. Üstelik aralarındaki koordinasyon da yetersizdi.

Largo Caballero'nun merkezî hükümeti, bu durumu düzeltecek hiçbir şey, hatta bütün kuzey için birleşik bir askeri kumandanlık ve tek bir ordu kurulmasına ilişkin hiçbir şey yapmamıştı. Faşist saldırısına karşı etkili bir Cumhuriyetçi direnmenin örgütlenmesini geciktirdiği için askerî alanda çok ciddi sonuçlar yaratıyordu bu tutum. Bu arada ise, Durango, Guernica ve diğer şehirleri yerle bir eden Nazi uçaklarının bombardıman desteği altında İtalyan tümenleri ilerlemekte idi.

Negrin hükümetinin bu durumu düzeltebilmesi için artık çok geç kalınmıştı. Kuruluşundan pek az sonra Halk Ordusu kuzeye yardım için saldırıya geçmiş, 1937 Temmuzunda, Madrid yakınlarında Brunete'de, altı hafta sonra da Aragon cephesinde çarpışmıştı. Her iki cephede de Halk kuvvetleri düşman hatlarını yarmayı başarabilmişlerdi. Fakat bu ilk başarıları, diğerleri izleyememişti.

Lister, Modesto ve diğerlerinin kumanda ettikleri birlikler ile Uluslararası Tugay birlikleri cephelerde önemli zaferler kazandıkça, Cumhuriyetçi kumanda heyetinin yüksek kademelerinde yetersizlikler beliriyordu.

Savaş sırasında yüksek kumanda, İspanya'da meydana gelen demokratik değişiklikleri anlamayan sosyalist politikacılar ve meslekten askerlerin elinde idi. Bunlar işçi sınıfının ve köylünün yüreklerinin derinliklerinden doğmuş olan yeni ordunun devrimci ve halkçı niteliğini anlıyamazlardı.

1937 Eylülünün sonlarına doğru düşman eline düşmüş olan Kuzey bölgesinin bütününü kurtarmak olanağı kalmamıştı.

Sosyalist - Komünist Birlik

Cumhuriyetin ağır kayıpları, 1937 yılında hem siyasal hem askerî alanda önemli kazançlar elde edilmesini önleyememişti. Bu kazançların temeli işçi sınıfı ile halk arasındaki birliğin daha da sağlamlaştırılması idi.

Savaş ,insanlar ve partiler için eşdeğerde çetin bir sınavdı. Komünist Partisinin politikası Madrid ve Guadalajara'daki destanımsı hareketlerde belirlenmişti. Sosyalist Parti'nin, CNT'nin ve diğer demokratik kuruluşların siyasal bilinçli ve devrimci üyeleri, özellikle cephede, Komünist Partisi saflarına katılıyorlardı. İspanya'nın Cumhuriyetçiler elinde kalan bölgesinde Komünist Partisinin 300 bin üyesi vardı. Birleşik Sosyalist Gençlik de yarım milyon üyeye sahipti.

Komünistlerin birlik çabaları için hareket noktaları Sosyalist Parti ile olan ilişkileri idi. Largo Caballero'nun sahneden çekilmesi ile Sosyalist-Komünist hareket birliğinde önemli ilerlemeler yeralmıştı.

27Ağustos 1937'de İspanya Sosyalist Partisi ile

İspanya Komünist Partisi arasında ortak bir hareket programı imzalandı. Bunun başlıca noktaları şunlardı:

Ordunun savaşçı birliğinin kuvvetlendirilmesi;

Savaş sanayiinin geliştirilmesi;

Bu savaş saanyiini koordine edecek bir Millî İktisat Konseyi'nin kurulması;

Katalonya, Basque Ülkesi ve Galiçya'nın bağımsız varlıklarının tanınması;

Halk Cephesinin ve işçilerle köylülerin arasındaki bağlantının kuvvetlendirilmesi;

Sanayi ve ticaret alanlarındaki küçük burjuvazi ile iyi ilişkiler politikası;

İşçi sendikaları birliği ve gençlik hareketlerinin birleştirilmesi.

Bu program iki partinin yalnız millî düzeyde değil, fakat eyaletlerarası ve bölgesel düzeyde de ortak hareketin gelişmesine katkıda bulunmuştu. Ülke baştanbaşa koordinasyon komiteleri ile kaplanmıştı.

Komünistlerle Sosyalistlerin birleşik hareketi, cephede, geride ve hükümette de olumlu sonuçlar doğurmuştu. Halkın birleşmesine en büyük bir katkı olmuştu bu.

İki parti arasındaki ilişkilerin düzelmesinin önemli uluslararası yankıları da olmuştu.

Komünist Enternasyonalin, İspanya halkı için ve Cumhuriyete konan ablukaya karşı o ana kadar sürdüğü ortak hareket talepleri, Sosyalist Enternasyonal tarafından hep olumsuz karşılanmıştı.

Negrin hükümetinin kurulması ve kütle baskısının artması nedeni ile bu tutumda ısrar güçleşti.

1937 Haziranında Sosyalist Enternasyonalin Başkanı Louis de Brouckère ve Genel Sekreteri

Friedrich Adler, Komünist Enternasyonali temsilcileri ile bir toplantıyı kabul ettiler. Toplantı Fransa'nın Annemmasse kasabasında yapıldı. Komünist delegeleri Maurice Thorez, Marcel Cachin, Pedro Cheace, Luigi Longo ve Franz Dahlem'di.

Bu toplantıda şu kararlar alınmıştır:

1. Her iki Enternasyonal'in de İspanya konusunda pek çok bakımdan birbirine benzer tekliflerde bulundukları tesbit edilmiştir.
2. Olanaklar nisbetince İspanyol halkı yararına ortak hareket için çaba sarfedileceği belirtilmiştir.
3. Alınan karar daha fazla bir danışmayı öngörmekte idi: «Delegeler, İspanya'ya moral ve maddi yardım sağlanmasına ilişkin olarak belirli yolların daha ayrıntılı olarak incelenmesi için yakın bir gelecekte yeni toplantılar yapılmasında anlaşmışlardır.»

Bu noktalar geniş çaplı bir hareketin temeli olabilirdi. Fakat Sosyalist liderler bunları uygulama alanına geçmediler. Emperyalizm politikasını tehlikeye atacak herhangi bir şeyi yapmak istemiyorlardı. İspanya halkı için ciddi yardım olanaklarını baltaladılar ve Komünistlerle hareket birliğini reddettiler.

Kalkınma ve Güçlükler

İspanya içinde birlik davası ilerliyordu. 4 Eylül 1937'de Cumhuriyetçi bölgedeki bütün gençlik kuruluşlarını kapsayan Millî Gençlik İttifakı kuruldu. Bu ittifak, gençliğin rolünü, savaşa katkılarını

arttırdı ve Halk Cephesinin savaşçı ruhunu kamçıladı.

1 Ekim 1937'de UGT'nin millî komite toplantısında, birlik aleyhtarı bir yol izleyen Caballero grubundan, o zamana kadar ellerinde tuttukları liderlik alındı. Yerlerine Sosyalist Gonzales Pena başkanlığında ve Sosyalist birlik destekçileri ile Komünistlerden meydana gelen bir Yönetici Komisyon seçildi.

Bu arada CNT'nin seçmen kütlesinde büyük değişimler oluyordu. 1937 Mayısında Barselona'daki darbenin bastırılması ve özellikle Aragon'da Anarşist diktatörlüğünün çözülmesi FAİ'nin hakimiyet ve etkisini azaltmıştı. FAİ'nin CNT'ye ilişkin geleneksel koruyucu ve yol gösterici rolü hemen hemen ortadan kalkmıştı.

Emperyalist casusluk hizmetleri ile ilişkili şüpheli kişilerin elinde olan FAI, Halk Cephesi ve Cumhuriyete karşı gizli komplolar kurmaya devam ederken, Mariano R. Vasquez gibilerinin önderliğinde, CNT çoğunluğu bu yolu izlemekten kaçınıyorlardı.

Negrin hükümeti kurulduğu zaamn, CNT ile UGT'deki Caballero taraftarları, bu hükümeti desteklememekle düşüşünü hızlandıracaklarını sanmışlardı. Fakat bir kaç ay içinde durum değişti. UGT'nin yeni ve halkçı ruhlu liderliği Halk Cephesi hükümetine tam desteğini belirtti. CNT'nin içinde de, hükümet ve Halk Çephesi ile işbirliği isteyenlerin etkilerinde bir artma oldu.

1937 yılındaki birliğe doğru bu ilerleyiş çok önemli idi. Fakat bu ilerleme, İspanyol işçilerinin faşizme karşı yaptıkları ölüm kalım mücadelesinde ihtiyaçları olan birlik derecesine kadar gidemedi. Komünist Partisi, Cumhuriyetin siyasi duru-

munda anti-faşist dava için çok önemli değişiklikler getirecek iki amaca varmak için elinden geleni yaptı. Bu iki amaç şunlardı:

1. Sosyalist ve Komünist Partilerin birleşmesi ile bir birleşik işçi partisi kurulması.
2. Bir «halka danışma» örgütü. Bu, anti-faşist savaşın meydana koyduğu siyasal gerçeklere uyumlu olarak Cumhuriyetin kanunî yapısının yenilenmesini mümkün kılacaktı.

Bu amaçlardan birincisine ilişkin olarak, pek çok Sosyalist işçi ve askerden gelen kuvvetli baskıya rağmen, Komünistlerle hareket birliği taraftarı olan Sosyalist liderlerin bile, bir birleşik işçi partisi kurmaya yanaşmadıkları söylenebilir. Buna karşılık olarak da, aynı Sosyalist liderlerin Besteiro, Araquistain, Baraibar gibi kendi parti liderliğine, sosyalist Negrin hükümetine, Cumhuriyetçi direnmeye ve Halk Ordusuna karşı çıkan kimselerle aynı partiden olmaktan bir rahatsızlık duymadıkları da söylenebilir.

Bu da, hükümette, Halk Cephesinde ve Sosyalist-Komünist Partilerin Birleşik Koordinasyon Komitesinde komünistlerle işbirliği yapan İspanya Sosyalist Partisi liderlerinin dahi birlik lehine ısrarlı bir tutum takınmadıklarını belirtmektedir. Bunlar kendilerini işçilerin ve halkın hizmetine sunmaya hazır değildiler; zamanı gelince işçi saflarını bölmek politikasına, burjuvazi ile suç ortaklığı politikasına dönebilmek için kapıyı aralık bırakmak istiyorlardı.

Komünist Partisinin halka demokratik bir danışma teklifine gelince, bu, diğer Halk Cephesi kuruluşlarınca reddedilmişti. Bu red, küçük ve orta

burjuvazinin ve hattâ reformcu liderlerin, halka danışmanın, İspanyol halkının savaş süresince kazandıkları büyük devrimci kazançları sağlamlaştıracaklarından korktuklarını göstermektedir. Teklif edilen danışma, bütün dünyaya halkın Cumhuriyetçi davayı desteklediğini gösterecek; ülkenin hayatında ve liderliğinde halkın daha geniş ve yoğun bir katılmasını doğuracaktı. İspanya demokrasisinin yepyeni bir hale gelmesi olacaktı bu.

Danışma, Cumhuriyetçi devlete ve bununla birlikte askerî kumanda heyetine faşizme karşı savaşın niteliğinin aradığı halkçı devrimci itkiyi verecekti.

Teruel Zaferi ve Levante Yenilgisi

Yukarıda belirtilen zayıflıklarına rağmen Halk Ordusu 1937 yılı boyunca hem siyasal hem de askerî bakımdan kuvvetlenmişti. O yılın Aralık ayında Franko Madrid'e yeniden saldırmaya hazırlanıyordu. Cumhuriyet için çok ciddi bir tehlike arzeden bu harekâtı karşılamak için Halk Ordusu 15 Aralıkta Teruel'i ele geçirmek için hücuma geçti.

Karlar altındaki ülkede, sıfır dereceye yaklaşan bir havada, çoğunluğunun ayağında altı hasırdan kunduralar olan Cumhuriyetçi birlikler hayran olunacak bir cesaretle ilerliyorlardı.

Düşman Orta Kesime ayırdığı kuvvetleri dağıtmaya ve bunları Halk Ordusu tarafından sarılan Teruel'i kurtarmaya göndermek zorunda kalmıştı.

Buna rağmen Teruel'de sarılan faşist kuvvetler şiddetli bir savaştan sonra teslim oldular ve şehir 1938'in ilk günlerinde düştü.

Bu sıralarda Salamanca'daki Alman elçisi von Stohrer, Hitler'e bir telgraf göndererek yapılan yabancı yardımda çok acele bir artış olmadığı takdirde Franko'nun savaşa devam edemiyeceğini bildirdi. Ve böylece bir yandan batılı kuvvetler İspanyol halkını boğan «müdahele etmeme» ilmeğini sıkarlarken, Almanya ve İtalya da savaş malzemesi ve asker sevkiyatını hızlandırdılar. Franko bu yardımı alınca Levante'ye (Akdeniz kıyıları) büyük bir saldırı hazırladı. 22 Şubatta Teruel'i ele geçirdi. 9 Martta da uçak, top ve diğer silâhlardaki üstünlüğüne dayanarak Doğu cephesini yardı ve Akdenize doğru ilerlemeye başladı.

Teruel Savaşı, Cumhuriyetçi askerlerin cesaret ve inatçılığını ve özellikle de Beşinci Alay birliklerinin yüksek savaşçı niteliğini ortaya koymuştu. Fakat Halk Ordusunun diğer birliklerinde ve özellikle yüksek kademelerde, Sosyalist Savunma Bakanı İndalecio Prieto'nun politikasının kötü etkileri ortaya çıkmaya başlamıştı.

Prieto, Cumhuriyetçi orduyu, kan verici yenileşmesinden ayırmak, onun devrimci halk ordusu niteliğini zedelemek istiyordu. Halk saflarından yükselmiş kumandanları küçük mevkilere atamak, siyasal komiserler kuruluşunu kaldırmak, komünistleri kumanda mevkilerinden alıp yerlerine halkın duyguları ile pek az ilişkileri olan ve anti-faşist inançlarından değil de, coğrafî nedenlerle Cumhuriyetçiler safında bulunan meslekten askerlere öncelik tanımak istiyordu. Prieto, bu örnek adamlarla «eski biçim», «politikadan uzak» bir ordu kurmayı ümid ediyordu.

Halka ve Halk Ordusuna güvensizliğinden dolayı Teruel'in ele geçirildiği zaman bunun düşmana

savaşın kaderini değiştirecek bir darbe vurulmasında kullanılmamasının suçunu taşımaktadır. Prieto,

En Tehlikeli An

Faşistlerin Doğuda genel saldırıya başlamaları üzerine Prieto'nun da bozguncu eğilimleri su yüzüne çıktı. Sosyalist lider savaşın kaybedildiğini, yenilginin birkaç günlük bir iş olduğunu bildirdi. Ne yazık ki bu yalnız onun görüşü değildi.

Askerî durumun düzelmeye yüztuttuğu zamanlarda nasıl Halk Cephesi birliği kuvvetlenip, bozguncu eğilimler dikkatle saklanmışsa, durum güçleşince bunun tam tersi olmuştu. Cumhuriyetçi kamptaki bozguncu ve demoralize olmuş unsurlar iş başına geçerek, «çözüm» yolları yerleştirmeye çalıştılar. Bu çözümlerin gerçek amacı direnmeyi desteksiz bırakmak, Halk Cephesini yıkmak, hükümeti zayıflatıp yenilgi yolunu hazırlamaktı.

1938 baharında İspanya Cumhuriyetinin durumu gerçekten çok ciddi idi. Franko birlikleri Akdenize doğru sarkıp Cumhuriyetçi bölgeyi ikiye bölmeyi tehdit ettikçe, uluslararası sahnedeki kuvvetlerin ilişkileri de faşizme elverişli bir yönde gelişiyordu.

13 Martta Hitler Viyana'ya girdi. Fransa ile İngiltere buna ses çıkarmadılar. Ayrıca Hitler, İtalya ile 16 Nisan'da imzaladığı bir anlaşma arifesinde idi bu sıralarda. Bu anlaşma ile Cumhuriyet yenilmiş olarak kabul edilip, İtalyan kuvvetlerinin Franko safındaki müdahalesi «meşru» laştırılmış ve bu kuvvetlerin İspanya'yı boşaltmasının ancak Franko'nun zaferinden sonra olacağı kabul edilmişti.

Fransa'da Komünist Partisinin, komünistlerin de katıldığı gerçek bir Halk Cephesi kurulması teklifleri, Sosyalistlerin tereddütleri yüzünden uygulamaya geçilemiyordu. Blum, komünistlerin katılmadığı bir hükümet kurdu. Çok zayıf olan bu hükümet ancak bir ay dayanıp yerini İngiliz Dışişleri Bakanlığının emirlerine boyun eğen ve faşist saldırganlara daha fazla taviz veren Daladier-Bonnet takımına bıraktı.

İşte bu uluslararası sahne önünde İspanya'nın bozguncu unsurları Cumhuriyeti dizüstü çökertmek için çalışmalarına başladılar.

15 Marttaki hükümet toplantısında Savunma Bakanı Prieto, Cumhuriyetin onbeş gün içinde işinin tamam olduğunu bildirdi. Barselona'daki Fransız Elçisi Cumhuriyetçi yöneticilere bir Fransız savaş gemisi ile kaçmalarını teklif etti.

Halkın Cevabı

Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi ve Birleşik Sosyalist Gençlik ile anlaşan İspanya Komünist Partisi Siyasi Büro'su halka ve silâhlı kuvvetlere çağrıda bulunarak Cumhuriyeti kurtarmak istedi. Komünistler Sosyalist Partiyi, UGT'yi ve CNT'yi de ikna ederek büyük bir gösteri yürüyüşü düzenlediler. 16 Martta Barselona sokaklarında hükümet konağına kadar yapılan yürüyüşte direnmenin devam etmesi ve mücadele ümidini yitirmiş olan Bakanların değiştirilmesi istendi.

Gösteri henüz devam ederken düşman Katalan başkentine hava bombardımanlarına başladı.

Fakat faşizmle savaşmak konusundaki sarsıl-

maz kararlarının bir kere daha belirtmiş olan halkın moralini hiçbir şey bozamazdı.

Bütün cephelerdeki askerî birliklerden hükümete mektuplar, telgraflar yağıyor, mücadelenin devam etmesi isteniyor, yeni kahramanlıklar yaratılacağı, fedakârlıklarda bulunulacağı belirtiliyordu.

Birleşik Sosyalist Gençlik, on gün içinde iki genç gönüllü tümeninin silâh altına alınması için çağrıda bulundu.

Bütün Cumhuriyetçi bölgeyi kaplayan bir vatanseverlik dalgası o âna kadar mümkün olamamış bir birliğin kurulmasını sağlamıştı.

13 Martta CNT ile UGT arasında bir birleşik hareket anlaşması imzalandı. Bunun başlıca amaçları orduyu kuvvetlendirmek, savaş sanayiini örgütlemek, ve her alanda işçi sendikalarının anti-faşist mücadeleye daha büyük katkıda bulunmasını sağlamaktı.

2 Nisanda UGT ile CNT de resmen Halk Cephesine katıldılar. Komünist Partisinin savaşın başından beri ileri sürdüğü fakat CNT'nin o âna kadar inatla reddettiği bir adımdı bu. 6 Nisanda Negrin hükümeti yeniden düzenledi. Prieto'dan boşalan Savunma Bakanlığını da Negrin üzerine aldı.

UGT'nin genel sekreteri Gonzales Pena ile CNT den Segunda Blanco'nun katılması ile, hükümet genişlemişti. Hükümette bulunan diğer partiler - Cumhuriyetçi Sol, Cumhuriyetçi Birlik, Katalon Sol, Basque Milliyetçi, Komünist ve Sosyalist Partiler - temsil olunmaya devam ediyorlardı.

Komünist Parti, hükümetin genişlemesini kolaylaştırmak amacı ile iki Bakanlığının bire indirilmesine razı oldu. Parti, Prieto'yu Savunma Bakan-

lığı dışında bir hükümet görevinde tutabilmek için elinden geleni yaptı.

Fakat bütün bu çabalar faydasızdı. Prieto, teklif edilen her şeyi reddederek Cumhuriyetçi kamptaki bozguncular arasına katıldı.

Böylece çelişik bir durum çıktı ortaya. Sosyalist parti resmen, bir sosyalistin, Dr. Negrin'in başkanlığındaki hükümetin direnme politikasını ve birliği savunuyordu. Fakat aynı zamanda önceleri partilerinin üç karşıt unsurunun ve şimdi de İspanya Sosyalizminin başlıca liderleri olan Besteiro, Caballero ve Prieto Cumhuriyetçi direnmeyi baltalamak ve Negrin hükümetini devirmek için çalışıyorlardı. Bunun, Sosyalist Partinin genel tutumu üzerindeki etkisi büyüktü. Bu, Partinin mücadeledeki katkısını azaltıyor ve 1937'deki birlik yolundan gittikçe uzaklaştırıyordu.

Hükümetteki değişiklikler İspanya'nın doğusundaki tehlikeli durumu karşılayacak tedbirler alınmasını sağladı. Düşmanın 15 Nisanda Akdeniz kıyısında Vinaroz'u ele geçirerek Cumhuriyetçi bölgeyi ikiye ayırmasına engel olmak imkânsızdı. Fakat faşistlerin Valencia saldırısı ve kuzeye doğru ilerlemeleri durdurulmuş, cephe, Segre ve Ebro nehirlerinin birleştiği çizgide sabit tutulmuştu.

Millî Birlik

Halk ve ordunun siyasal mobilizasyonu istenilen yenilgiyi başarısızlığa uğrattığı halde, Cumhuriyetin durumunun hem askerî hem de uluslararası alanda açıkça kötüye gittiğini inkâra imkân yoktu.

Böyle bir durumda gereken şey Cumhuriyete

geniş bir siyasal temel vermek, onun yalnız Cumhuriyetçi bölgedeki enerji ve kaynaklarının tam bir mobilizasyonunu sağlaması değil, fakat aynı zamanda İspanya'nın ve halkının temel menfaatlerini koruyacak bir barış düşüncesi ile, Franko bölgesindeki vatansever kuvvetlerle bir anlaşmaya varıp, düşman cephesini bölmekti.

Jose Diaz, 30 Mart 1938'de Mundo Obrero'ya yazdığı bir mektupta, «Eğer Parti taktiğinde bir değişiklik düşünülüyorsa, bu, halk birliği temelini daraltmak değil, aksine onu genişletmek olmalıdır,» diyordu.

Hükümet, 20 Nisan 1938'de, prografmını açıkladı. Bu programda halk mücadelesinin başlıca hedeflerini belirten «Onüç Nokta» şunlardı:

1. İspanya'nın tam bağımsızlığı ve bütünlüğü.
2. İspanya topraklarının yabancı işgâlinden ve etkisinden arıtılması.
3. Bir halk cumhuriyeti.
4. Savaş sona erdiği zaman kurulacak hükümet için plebisit yapılması.
5. İspanya birliği içinde, İspanyol halklarının millî özgürlüklerine saygı.
6. Her İspanyola tam sosyal ve medenî hak; din ve vicdan özgürlüğü.
7. Özel mülkiyetin ve üretim araçlarının korunması, fakat vatandaşın sömürülmesi sonucunu doğuracak servet birikiminin yasaklanması.
8. Tam bir tarım reformu.
9. İşçi haklarını garantileyen sosyal kanunlar.

10. Milletin kültür, ahlâk ve bedeni geliştirilmesi.
11. Halk savunması aracı olarak siyasal olmayan bir Ordu.
12. Millî bir politika olarak savaşın reddi ve Milletler Cemiyetine bağlılık.
13. Yeniden kurulma çalışmalarında işbirliği yapmak isteyen bütün İspanyollara af (isyan ordularının askerlerini de kapsayan bir af).

On üç nokta, gerçekte bir barış teklifi idi; misillemeye başvurmadan savaşı sona erdirme yolunu çiziyordu. Bu, hiçbir zaman bir teslim teklifi değil, bunun tam aksi idi.

Komünist Partisi, Onüç Nokta programını bütünü ile destekliyordu. 1938 Mayısında Madrid'de Merkez Komitesinin bir toplantısında Dolores İbarruri, İspanyolların millî birlik çabalarının geleceğini şu sözlerle çizmişti:

«İspanya'nın anlaşmazlıklarını çözümleyecek olanlar ancak İspanyollardır ve yalnızca onların bunu yapmaya hakları vardır. Bugün bizim, şimdiye kadar olandan daha geniş, daha sağlam ve daha etkili bir birliğe ihtiyacımız vardır. Bu, millî bir birlik olmalıdır. Bütün halkımızı, hem kendi bölgemizde yaşayan partisiz vatandaşlarımızı hem de işgâl bölgelerinde ya zorla ya da kandırılarak faşist kuruluşların etkisine girmiş olan vatandaşlarımızı harekete geçirecek, örgütleyecek ve işgâlcilere karşı savaşa hazırlıyacak bir birlik olmalıdır».

1938 Mayısında Merkez Komitesinin bir toplantısında, İspanya'da varolan belirli koşullara ilişkin olarak demokratik devrimin iktisadi sorunları-

nı çözümlemek üzere önemli adımlar atıldı. Faşizmin maddî köklerini kurutmak için tarım reformuna ek olarak bankaların, ulaşımın ve büyük sanayi kuruluşlarının millileştirilmesi öngörülüyordu. Komünistler aynı zamanda, Anarşistlerin konunsuz olarak elkoydukları ve ve kollektifleştirdikleri birçok küçük ve orta boy sınaî ve ticarî işletmenin sahiplerine geri verilmesini istiyorlardı. Komünist Partisi, küçük burjuvazinin işçi sınıfının müttefiki olmasında ısrar ediyor ve millileştirilmiş büyük sanayi yanında küçük ve orta çaplı işadamlarının elindeki sanayi sektörünün de gerekli olduğunu savunuyordu.

Savaş bıkkınlığının arttığı ve siyasal çelişkilerin açık ya da kapalı belirmeye başladığı Franko bölgesindeki durum karşısında bu millî birlik politikası çok yerinde bir hareketti.

Franko, isyanını destekleyen reaksiyoner bloku Falanj ve Gelenekçi'lerin kaynaşmasından gelen bir «birleşik» partide toplamıştı.

Bu tek bir «birleşik» partiyi kurmak için Franko, birtakım eski Falanjist liderleri ortadan kaldırmış, parti başkanlığını kendisi alarak, örgütleme işini kayınbiraderi Serrano Suner'e vermişti.

İki grup halinde toplanmış olan ve her biri kendi adamının tahta geçirilmesini bekleyen Kralcı'lar Franko'nun atlatmaları karşısında kıpırdanmaya başlamışlardı.

Bunlara ek olarak, Alman ve İtalyanların varlığı hem ordu içinde hem de halk arasında memnuniyetsizliklere sebep oluyordu.

1938 Nisan ayı sonlarına doğru Franko, «kızıl» askerlerin meziyetlerini bir konuşmasında övdü diye, bir generalini azletmek gereğini duymuştu.

Aynı yılın Haziran ve Temmuz aylarında Franka yanındaki Alman Elçisi hükümetine şöyle bir mesaj göndermişti: «Savaşın sona erdirilmesi için sesler yükselmeye başladı... Ordunun yüksek kademelerinde bile savaşın devamı konusunda kuvvetli tepkiler uyandı. İspanyol can ve mal kaybına sebep olan bu savaşın sona erdirilmesi için formüller aranıyor...»

Ebro Destanı

Onüç Nokta temeli üzerinde savaşa bir çözüm olacak kesin faktör ancak Cumhuriyetin askerî durumunu düzenlemesi, savaşma yeteneğini göstermesi ile mümkündü.

Fakat bu iş de gittikçe güçleşmekteydi; anlaşmaların ve koordinasyon komitelerinin varlığına rağmen, iş eyleme gelince, çoğu insan bu anlaşmaları unutuyordu.

Demoralizasyon, bozgunculuk ve komünist aleyhtarı eğilimler Cumhuriyetin en üst noktasından teşvik görerek gelişmeye devam ediyordu. Bu teşvik, devlet ve ordu kademelerinden yayılıyor, Londra, Paris ve Washington hükümetlerinin tutumları ile besleniyordu. Bu hükümetler Hitler'in Avusturya'yı işgalinden sonra yenilgiyi kabul ettirme politikalarını şiddetlendirmişlerdi.

İşte bu atmosfer içinde iken, 25 Temmuz 1938 sabahı bazı ajansların, Cumhuriyetçi ordunun saldırıya geçerek Ebro nehrini aştığını ve düşman hatların yardığını bildirmeleri dünyayı bir gök gürlemesi gibi uyandırdı.

Kapitalist ülkelerde - Komünist Partisinin bü-

tün inatçı çabalarına rağmen - faşizme teslim olma ruhu yaygınlaşıyordu. İşte o zaman İspanyol halkı, Ebro saldırısı ile, nefret ettiği düşmanına karşı savaşın mümkün ve gerekli olduğunu bir kere daha ispat etti.

Komünist Enternasyonalin önderi Georgi Dimitrof şunları yazdığı zaman çok haklı idi:

«Bu iki yıl içinde İspanyol halkı, dünya barış ve kalkınması davasını savunma yolunda, kapitalist ülkelerdeki işçilerin İspanyol halkını desteklemek için yaptıklarından daha çoy şey yapmıştır.»

Bundan önceki savaşlarda - Guadalajara'da, Belchite ve Teruel'de - önemli roller oynamış olan Halk Ordusunun aynı birlikleri bu savaşta da kendilerini göstermişlerdi. Ebro Ordusunun Başkumandanı Juan Modesta, Beşinci Alay kumandanı da Enrique Lister'di.

Askerler soylu bir fedakârlık ruhu ile düşman siperleriyle çevrili nehri geçmişler, bombardıman altındaki bölgede yılmadan ilerlemişlerdi.

Askerlerin kahramanlığı, çoğunluğu halk adamı olan kumandanlarının bu gayet karmaşık askeri harekâtı yönetmelerindeki ustalıkla eş değerde idi. Savaşan Cumhuriyetçi kuvvetin onda birini ancak bulan Ebro Ordusu'na karşı Franko en iyi birliklerini, topçusunun büyük bir bölümünü, bütün tank ve uçaklarını sürmüştü. Savaşa binüçyüz Alman ve İtalyan uçağı katılmıştı. Silâhlarda düşman üstünlüğü, ağır toplarda 12'ye 1; bombardıman uçaklarında 15'e 1, savaş uçaklarında 10'a 1'di.

Ebro saldırısının mümkün olması yalnızca askeri bilimin öğrenilmiş olmasında değil, fakat Ebro Ordusu subay ve komiserlerinin çeşitli partilere ve kuruluşlara üye olan savaşçıların içine sarsılmaz bir

birlik ruhu yerleştirebilmeleri ile olabilmiştir.

Ebro saldırısı düşman hatlarında moral çöküntüye ve bazı yerlerde de paniğe sebep oldu. Faşist Başkumandanlığında Franko ile bazı generalleri arasında şiddetli sahneler geçti. Generallerden çoğunun moralleri bozulmuştu. Savaş bıkkınlığı hem cephede hem de sivil halk arasında çok artmıştı.

Tekrar aynı sorun ile karşı karşıya kalınmıştı: İspanyol çerçevesi içinde Franko kazanamazdı. Yeniden büyük bir yabancı müdahale dozuna ihtiyacı vardı.

Münih Fesadı

29 Eylül 1938'de Fransız ve İngiliz hükümetleri utanç verici bir biçimde Münih'te, Hitler ve Mussolini'ye boyun eğdiler.

Çekoslovakya feda edilerek, faşist Alman diktatörüne teslim edildi.

Münih'teki teslim anti-faşist direnmeye, savaşan İspanya dâvasına, dünya barışı dâvasına ağır bir darbe idi.

Faşist saldırganlarına bu alçakça boyuneğmeyi haklı göstermek çabası içinde olan Fransız ve İngiliz Başbakanları böyle hareket etmekle bir dünya çatışması tehlikesini ortadan kaldırdıklarını söylüyorlardı. Gerçekte ise bunu çok yaklaştırmışlar ve kaçınılmaz bir duruma getirmişlerdi.

Fransız ve İngiliz hükümetleri Hitler'in genişleme gayeleri karşısında sağlam bir tutum almış olsalardı, daha sonraki olayların gelişmesi de daha başka olurdu. Yolunu engellemek isteyen devletlerin meydana getireceği sağlam cephe karşısında

Hitler'in geri çekilme ihtimali çok fazla idi.

Kollektif güvenlik ve direnme politikası çerçevesi içinde İspanyol halkının faşizme karşı mücadelesi, ortak barış davasına en değerli katkıda bulunacaktı. Başarılı Ebro saldırısı ile açılan yol bunu garantilemişti.

Franko'nun zaferine güvenerek İberya yarımadasındaki durumlarını koruyacaklarına inanan Fransız ve İngiliz Dışişleri, Cumhuriyetçi direnişin sona erdirilmesi için sabırsızlanıyorlardı.

Demokratik hükümetlerin tavizci ruhlarından teşvik gören faşist kuvvetler Cumhuriyetçi İspanya'nın yenilgisini hızlandırmaya karar verdiler.

Son Savaş

Bu yenilgiyi yaratmak için askeri müdahalenin iki katına çıkartılması gerekiyordu.

Hitler ve Mussolini bunu çok iyi biliyorlardı. Münih tesliminden iki gün sonra Alman Elçisi hükümetine gönderdiği bir mesajda şöyle diyordu:

«Alman ve İtalyan çevrelerine göre... Almanya ve İtalya, hem insan hem de savaş malzemesi olarak, çok yakın bir gelecekte, İspanya'da yeniden büyük fedakârlıklar yüklenmezlerse, Franko'nun silâh kuvveti ile savaşı kazanması beklenemez.»

Bu tahmini onaylamak istermiş gibi, üç hafta sonra Franko, Alman ve İtalyan diktatörlerine yeni askeri yardım için başvuruyordu.

Hitler ve Mussolini, bunu, yeni taleplerde bulunmak için bir neden sayarak yardım etmeye karar verdiler. Ekim ayında Nazi hükümeti Franko'ya istediği malzemenin ancak Montana Plânı'nda

yeralan maden tavizleri konusundaki tereddütlerini bırakması koşuluna bağlı olarak verilebileceğini îma etti (**Alman Dış Politika Belgeleri**, seri D. Cilt VIII, 469 - 472).

Sekiz gün sonra Franko'nun bakanı Jordana, Alman Elçisine, Franko'nun bütün şartları kabul ettiğini, yalnız karşılığında Führer hükümetinin bu şartları gizli tutmasını istediğini bildirdi.

Cumhuriyet'e karşı plânlanan genel saldırının hareket alanı olarak Katalonya seçilmişti. Faşist kuvvetlerinin ezici üstünlüğünü gösterme olanağı ancak bu bölgede idi.

15 Ekim 1938'de, tam dört ay süren aralıksız savaştan sonra ve Güney bölgesindeki askeri karargâhlardan en ufak bir yardım bile alamadan, Ebro Ordusu, saldırıya başladığı noktaya çekilmek zorunda kaldı. Faşist saldırısını ilk karşılayacak Katalonya ordu grupları sürekli çarpışma yüzünden kuvvetten düşmüşlerdi. Faşist saldırısı bu birlikleri hiç dinlenmeden, hiçbir yardım ümidi olmadan, saflarındaki korkunç boşlukların doldurulma ihtimali olmadan, bir ölüm kalım mücadelesine zorlayacaktı.

Ekim ve Kasım ayları boyunca Alman ve İtalyan gemi konvoyları Franko bölgesindeki limanlara yanaştılar ve binlerce asker ve teknisyenle yüzbinlerce ton savaş malzemesi boşalttılar.

23 Aralıkta faşistler, ellerindeki bütün güçle saldırıya geçtiler.

Güyâ Milliyetçi adını alan bu birliklerin ilki General Gambara'nın kumandasındaki bir İtalyan ordusu idi. Bu ordu, Littorio, 23 Mart, Kara Ok, Yeşil Ok, Mavi Ok motorize tümenleri ile, 9 Mayıs adı verilen yeni bir İtalyan birliğinden meydana gel-

mişti. Franko'nun Navarre birliklerinden meydana gelen en iyi tümeni de iki İtalyan tugayı ile desteklenmekte idi. İtalyan Albayı Olmi'nin kumandasındaki diğer bir zırhlı birlik ile bunlara benzer diğer «millî» birlikler de vardı aralarında. Faşist general Ambrosio Bariatti saldırı başladıktan birkaç gün sonra **İl Meditterrane**'ya şunları yazdığı zaman çok da haksız değildi: «İspanya'daki savaşın, Habeşistan'dakinin devamı olduğunu görmek zamanı gelmiştir.»

Saldırgan kuvvetlerin sayıca üstünlükleri korkunçtu. Tarihçi Ramos Oliviera'nın verdiği rakamlara göre faşistler Katalan cephesine 340.000 kişi toplamışlardı. Katalonya'yı savunan iki Cumhuriyetçi ordunun yekûnü ise 120.000 kişi idi ve bunların ancak 37.000'inin silâhı vardı.

Eski Cumhuriyetçi bakanlardan Alvarez del Vayo, **Özgürlük Savaşı** adlı eserinde şöyle der: «Hükümete sadık kuvvetler ile isyancı kuvvetlerin saldırının çeşitli anlarındaki silâh durumları şöyle idi: Uçak, 1'e 10 ile 1'e 20 arasında; ağır topçu, isyancılar tarafında çok fazla, hükümet tarafında ise hiç; orta ve hafif topçu, 1'e 20 ile 1'e 30 arasında; tank ve hafif tank, 1'e 30; hafif piyade silâhları 1'e 10.»

Katalonya'da korkunç ve eşit olmayan bir savaş başlamıştı. Cumhuriyetçi askerler müthiş bir uçak, topçu ve tank ateşi altında kırılıyorlardı. Tırnakları ve dişleri ile vatan topraklarına sarılan halk askerleri, geriledikleri her karış toprak için düşmana ağır kayıplar verdiriyorlardı. Her geri çekilme bir karşı saldırı ile sonuçlanıyordu. İki hafta aralıksız süren savaş sonunda hükümet kuvvetleri epey bir toprak kaybetmişlerdi fakat gene de umutsuz bir cesaretle dövüşmeye devam ediyorlardı.

Ne yazık ki Cumhuriyetçi direnişin karşısına faşist tank ve uçakları dikilmişti. Savaşın üçüncü haftasında Cumhuriyetçi birliklerin kaybı çok ağırdı. Tümenler, tugaylar, taburlar şimdi artık bir avuç yorgun ve manen bitkin insandan meydana gelen sembolik kavramlardı.

İlk direnme hattı parçalanmış, cephe yarılmıştı. Cumhuriyetçi ordu geniş bir geri çekilme harekâtına başladı.

Kapalı Sınır

İspanya'nın içinde ve dışında Cumhuriyetçi direnişi kırmak isteyenler, Katalonya'ya gelmek ihtimali olan bütün yardımları keserek, faşist saldırısı ile işbirliği yapmış oldular.

Bunlar ilk olarak Sovyet hükümetinin 1938 ilkbaharında İspanya hükümetine sattığı silâhları, Katalonya'da çarpışanların elde etmelerine engel oldular. Alvarez del Vayo, **Özgürlük Savaşı** adındaki kitabında bu yardımın hükümet kuvvetlerine iki düzüne torpidobot kazandıracağını açıklamıştır. Ayrıca, «Hepsi de İspanyollar tarafından yönetilecek olan uçakların savaşı da 500 veya 600'e ulaşacaktı ki, bu savaş sırasında hayâl bile edilemiyen bir rakamdı,» diye sözüne devam etmektedir.

Bundan başka, Negrin'in kendisi de, savaş sonunda, Fransa'da kalan uçaklardan başka 500 parça top ile 10.000 adet makineli tüfeğin de alınamadığını bildirmiştir.

Hükümetin Sovyetler Birliği'nden satın aldığı bu malzemenin bir kısmı ile bile Halk Ordusunu, savaşın başından beri olmadığı biçimde donatmak

ve Katalonya savaşının, hatta tüm olarak savaşın gidişatını değiştirmek olanağı vardı. Fakat İspanyol halkı ile Cumhuriyet hükümetinin yaptığı hesapsız fedakârlıklar hep boşuna idi. 12 Haziran 1938'de Fransa hükümeti İspanya sınırını kapatmaya karar vererek, silâhların İspanya'ya girmesini engelledi.

Sınır kapatılmamış olsaydı Katalonya'daki Cumhuriyetçi Kuvvetlerin elinde her türlü tehlikeyi karşılayacak askeri malzeme olacaktı. Fransız hükümetinin bu tek taraflı hareketi İspanyol halkının mücadelesine bir ölüm darbesi indirmiştir. Bu, «müdahale etmeme» politikasının en büyük ve acı alayı olmuştur.

Bu taraf tutucu davranışına karşı Fransız Komünist Partisi sesini yükseltmişti. Temsilciler Meclisinde bir grup Komünist parlâmento üyesi İspanya sınırının açılması için kanun teklifi vermişlerdi. Fakat, Sosyalistler de dahil olmak üzere, çoğunluk bunun aleyhinde oy kullanmıştı.

En sonunda, belki de yaptığı feci yanlışlığın farkına vararak, Fransız hükümeti bu silâhların az bir kısmının sınırdan geçmesine izin verdiği zaman artık çok geç kalınmıştı. İspanya'ya giren bu silâhların önemli bir kısmı daha sandıklarından çıkmadan faşistlerin eline geçmişti.

Orta-Güney Bölgede Hareketsizlik

Bu silâh durumundan daha acı olan bir şey de, orta-güney bölgesi askerî kumandanlığının Katalonya'da çarpışanları desteklememesi idi.

İşitilmemiş bir şeydi bu. Katalonya'daki ordu grupları ve özellikle Ebro Ordusu 1938 Temmuzun-

dan 1939 Şubatına kadar tam altı ay aralıksız savaşma ve karşılarına yığılan bütün faşist savaş makinasının saldırılarına göğüs germek zorunda bırakılmışlardı. Onlar böylesine çarpışırlarken, orta - güney bölgede 700 bin askerli dört ordu hareketsiz bekliyor ve Katalonya'daki silâh arkadaşlarının düşman tarafından parçalanmasını seyrediyorlardı.

25 Temmuz 1938'de şanlı Ebro Ordusu'nun nehri geçmesinden, dört ay sonra yeniden sol kıyıya çekilmesine kadar geçen zamanda orta - güney bölgede tek bir ciddi askeri harekât yapılmamıştı.

Gerçi sonraları Estremadura ve Andalusia'da ve Madrid yakınlarında Brunete'de büyük bir ortak saldırı düzenlenmişti ama, bu iki harekâtın hazırlanması ve uygulanması öylesine kötü olmuştu ki, bunun Katalonya'ya yardımdan çok, Cumhuriyetçi kuvvetleri demoralize etmek için düşünülmüş bir plân olduğu söylenebilir.

Orta bölgedeki bazı askerî karargâhların sabotajları yüzünden, düşmanın Katalonya'ya saldırısını engellemek üzere 18 Aralıkta başlaması gereken bu harekâtın ilki ancak 5 Ocakta başlamış ve ilk başarılı olduğu halde, o günün sonunda durdurulmuştu.

15 Ocakta Brunete kesiminde başlayan harekâtın sonucu ise daha garipti. O soğuk ve yağmurlu günün sabahı saat 8'de Cumhuriyetçi askerler düşman mevzilerine hücuma kalkmışlardı. Öğleden sonra saat 5'te hücumun durdurulması için emir verildiği zaman henüz düşmanın tel savunma hattını bile yaramamış bulunuyorlardı. Cumhuriyetçi plânını en küçük ayrıntısına kadar bilen faşistlerin öldürücü ateşi Cumhuriyetçi safları biçmişti. Dokuz yüz halk askeri bu hainliği canları ile ödemiş oldular.

Cassado, düşman mevzilerini yarmayı değil, Cumhuriyetçi askerlerin kitle halinde öldürülmesini plânlamış görünüyordu.

Bu iki harekâtın feci sonuçları hem Cassado'nun hem de Miaja'nın karargâhlarındaki hıyanetin delili idi. Bu kanlı yenilgilerle her yanda bir çaresizlik ve umutsuzluk havası yaratılmak isteniyordu.

Katalonya'nın Düşmesi

Gerek İspanya içinde ve gerekse dış ülkelerde yeralan bu kaçınma olayları Katalonya'da savaşın ordular için bir ölüm hükmü değerinde idi. Bu bölgenin savunması ancak partiler çoğunluğu liderlerinin ve Katalan kuruluşlarının durumun gerektirdiği direnme gücüne sahip olmaları ile uzatılabilirdi.

Fakat Katalan **Generalitat'**ı, bölgesel yetkililer ve Katalanya Halk Cephesi hareketsiz kalmakta devam ediyorlardı. Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi dışındaki Katalon partilerinin üst kademeleri teslim olmak lehinde tutuma sahip kimseler tarafından ele geçirilmişti. Bunlardan hiçbiri, bir cesaret göstererek, en önde gelen görevlerinin - bütün kaynak ve güclerin harekete geçirilmesinin - karşısına çıkamıyorlardı.

Bozguncuların bu cesaret kırıcı etkileri, savaşın sıkıntılarını çekmiş olan halkın büyük bir kesiminde kendini göstermeye başlamıştı.

Düşman 26 Ocakta Barselona'yı işgâl etti. Ne Savunma Bakanlığı ne de Genel Kurmay kenti savunmak için ciddi bir gayret harcamamışlar, hatta birkaç ilkel tahkimat bile yapmamışlardı.

Bu durum, bir gün sonra Mussolini'nin Roma'da

Piazza di Venezia'da, Barselona'nın ele geçirilmesinin büyük bir İtalyan zaferi olduğunu söylemesine engel olmadı. Ne de onun faşist çetelerinin ayni gün bütün İtalya sokaklarında «Paris'e! Korsika'ya!» diye bağırarak toplantılar düzenlemesini önledi.

Barselona'nın düşmesi bütün Katalonya'nın elden çıkmasının ilk dönemi idi. Cumhuriyetçi ordu, sivil halkın kenti boşaltmasına imkân verebilmek için ağır ağır çekiliyordu. Orada burada bazı direnme merkezleri kuruyor, köprüler atıyor, ya da düşmanın ilerlemesini durdurmak için karşı saldırıya geçiyordu. Fakat düşmanın ateşgücünün üstünlüğü karşısında hep geri, hep geri gidiyordu.

Beklenen silâhlar hâlâ gelmemişti. Yeni askerlerin çoğu cepheye eğitim görmeden ve silâhsız gitmekte idiler. Orta ve güney bölgeler karargâhlarındaki sabotajlar nedeni ile düşman başka hiçbir yere bakmadan bütün dikkatini Katalan cephesine vermişti. Direnme olanağı yoktu.

Cumhuriyetçi Cortez (Parlâmento) 1 Şubatta son defa olarak İspanyol toprağında toplandı. Bu tarihî toplantı Fransız sınırına yakın Figueras şatosunda yapılmıştı. Burada hazırlanan barış teklifi şu üç noktada toplanabilir:

1. Bütün yabancı unsurların İspanya topraklarını boşaltması.
2. İspanyol halkının, herhangi bir dış etki olmadan, kendi siyasal düzenleri konusunda serbestçe karar verebilmeleri.
3. Missileme yapılmayacağı.

İspanya içinde ve dışında, bu halk direnişini doğrudan doğruya faşizme boyun eğme ile sonlandırmaya çalışanlara kesin bir cevaptı bu.

Figueras'ın Üç Nokta'sı, herşeyden önce İspanyollar arasında bir barışma temeli kurmak, İspanyol hayatından bütün dış müdahaleyi kaldırarak iç savaşı sona erdirmek ve misillemeyi önleyerek, ne yenen ne de yenilen diye ortada bir şey bırakmamak amacını güdüyordu.

Buna rağmen, Cumhuriyetçi Cortez'in bu barış ve anlaşma proramını ilân etmesinden sekiz gün sonra Franko, «Siyasal Sorumluluk Kanunu»nu yayınlandı. Bu, diktatörün cezalandırıcı adaleti'nin en geniş ve en korkunç örneklerinden biri idi Bu kanuna göre basit bir ihmal bile suçtu («eylem ya da ihmal» ile faşist zaferini geciktirenleri cezalandırmak amacını güdüyordu). Ayrıca bu kanun **makabline şamil** olarak cezaî sorumluluğu getiriyor ve 1934 yılından sonra demokratik kuruluş ve partilere üye olmayı suç sayıyordu - oysa o zamanlar böyle parti ve kuruluşlar meşru idi.

Bu faşist kanunun ilânı, Cumhuriyetçilerin savaştan sonra barış havası getirmek için bütün çabalamalarına rağmen, Franko'nun başlatmış olduğu kardeş kavgasına şiddet, intikam ve nefretle devam edebilmek için bıçağını bilediğini gösteriyordu.

Bu arada orduların geri çekilmesi devam etmekte idi. Fransız sınırına giden bütün yollar asker, sivil halk, hükümet kamyonları, köylü arabaları, yaralılar, çocuklar ve kadınlarla dolu idi.

Faşizm yönetiminde yaşamaktansa evlerini ocaklarını terketmenin acı kararını almış ikiyüz bin kişi yollara dökülmüştü. Bu, faşizm aleyhinde ve Cumhuriyet lehinde canlı bir plebisitti.

10 Şubatta gözleri yaşlı Cumhuriyetçi birlikler Fransa sınırını geçtiler. Fransa bu acı manzarayı dehşetle seyrediyordu. Pek az kimse o anda, çok kı-

sa bir süre sonra Fransız halkının da ayni denemeden geçeceğini, anavatanlarının faşizm çizmeleri altında ezileceğini aklında geçirebiliyordu.

O anda İspanyol anti faşistlerini bekleyen ancak Saint - Cyprien ve Angeles'in telörgü ile çevrili kampları, açlık, soğuk - ve demokratik dava için böylesine yüksek bir bedel ödedikten sonra - kendisini demokrat olarak tanımlayan bir hükümet tarafında adi suçlular gibi karşılanmaktı. Bunun acısı ancak Fransa, İngiltere ve diğer ülkeler halklarının kendilerine uzanan insanî dayanışma belirtileri ile hafifliyordu.

Yenilgi Taraftarları Görevlerine Devam Ediyorlar

Katalonya'nın düşmesi ile İspanya Cumhuriyeti'nin durumu ve direnmeye devam koşulları kötüye doğru gitmeye başladı.

Bu, yalnızca bir askerî kalenin düşmesi değildi; bu bölge ile birlikte büyük savaş sanayii merkezleri, verimli tarımsal alanlar, işlek sanayi kentleri, Fransa sınırı ve Barselona limanı da elden çıkmıştı.

Ve bunların üstüne de, bütün kumandanları, askerleri ve silâhları ile iki ordu kaybedilmişti. Bunlardan biri şanlı Beşinci Alay'ı, destanlar yaratan 11'inci tümeni ile Halk Ordusu'nun en kahraman ve en tecrübeli birliği olan Ebro Ordusu idi. Bunlar şimdi Fransa'da kamplarda enterne edilmişler, savaş dışı olmuşlardı.

Bu olayların merkez ve güney bölgelerine olan etkileri çok ciddi idi.

Bozguncu eğilimler yoğunlaşmıştı. Bu bozguncu ruhun en ünlü temsilcileri arasında Cumhurbaş-

kanı Menuel Azana da bulunuyordu. Katalonya düşer düşmez bu adam savaşı her ne pahasına olursa olsun sona erdirmek düşüncesi ile Fransa'ya yerleşmişti.

Bu kişiler arasında sivrilen bir diğeri de Julian Besteiro idi. Felsefe profesörü olan Sosyalist lider Besteiro 1933'ten beri reformcu görüşleri yüzünden kendi partisi içinde bile açığa çıkarılmıştı. Besteiro, daha savaşın başında, faşizme karşı koymanın delilik olduğunu söyleyerek teslim olunmasını sâlık vermişti. 15 Kasım 1938'de bu düşüncelerini Sosyalist Parti Yönetim Kuruluna da açıklayan Besteiro'ya göre komünistler katılmadığı takdirde savaş kaybedilecekti, katıldıkları takdirde ise savaş kazanılabilirdi ama bu sefer de komünistler daha büyük bir destek ve prestij kazanacaklardı. İşte bu şık karşısında bu Sosyalist lider teslim olmayı tercih ediyordu. İspanya Sosyalist Partisindeki Besteiroizm'in temelinde yatan düşünce bu idi.

Ordu ve deniz kuvvetleri karargâhlarında da bozguncu eğilimler almış yürümüştü. Direnmenin en inatçı aleyhtarı Merkez Orduları kumandanı olan Albay Segusmundo Casado idi. Bu adamın Anarşist ve Sosyalist saflardaki ileri gelen yenilgi taraftarları ile gizli buluşmaları kadar, Madrid'de İngiliz Konsolosu ve İngiliz ajanları ile yakın ilişkileri de ün salmıştı.

Ve en son olarak, bozgunculuğun bulanık çamurlu suları arasından İspanya'nın bazı Anarşist liderleri de çıkıyordu. FAİ'nin başkanlarından biri olan Abad de Santillan, daha sonraları, 1937'den itibaren bütün direnişin sona erdirilmesinden başka hiçbirşeyin Anarşizme faydalı olamıyacağını inandığını söylemiştir. FAI, Madrid'de Albay Casado'yu

tutuyordu. FAI ile CNT'nin 11 Şubat 1939'daki Koordinasyon Komitesi toplantısında Casado'yu «güvene en lâyık lider» olarak öven bir karar alınmıştı.

Anarşistlerin Şubatın üçüncü haftasının başlarındaki bir toplantısında Bölgesel Savunma Komitesi kurulması kararlaştırıldı. Kuruluşundan dört gün sonra da bu komite, Casado ile anlaşarak, bir hükümet darbesi hazırlamayı üstüne aldı. Halk direnişini sona erdirmek amacını güden bu darbe, başlıca örgütleyeni olan İngiliz emperyalizminin emri altında çoktanberi hazırlanmakta idi.

Yenilgi yolunu seçenlerin, bu yollarında arkadaş olarak İngiliz emperyalizmini yanlarında bulacakları şüphesizdi. İngiliz emperyalizmi hâlâ faşizme teslim olma politikasını savunuyordu. Münih'te Hitler'e boyun eğen Chamberlain, Roma'daki ünlü görüşmesinde Mussolini'ye de boyun eğmişti. Yaşlı İngiliz Başbakanı İtalya'dan İspanya Cumhuriyetinin ölümünü çabuklaştırmak sabit fikri ile dönmüştü. «İspanya'da savaşın devam etmesi tehlikeli bir durum yaratmaktan başka bir şey değildir,» diyordu.

Savaşın son aylarında İngiliz emperyalizmi faaliyetlerini yoğunlaştırmış, diplomasi, entelijans servis ve diğer bütün yollarını kullanmaya başlamıştı.

Bütün bu yolları ile İngiliz emperyalizmi İspanya'ya ajanlarını sokuyor orduda, donanmada, devlet mekanizmasında, siyasi partilerde, işçi sendikalarında bozguncu faaliyetleri düzenliyordu. Azana, Casado, Buiza ve diğerleri bu sefil ve korkakça oyunun, iplerini Neville Chamberlain, Lord Halifax ve arkadaşlarının çektiği kuklaları idiler.

Direnme Olanağı Vardı

Bozguncular yeni baştan faaliyete geçmişlerdi. Savaşın kaybedildiğini, direnme'nin imkânsız olduğunu ve savaşa devamın halkın çektiği acıları uzatmak olacağını söylüyorlardı. İspanya komünist partisi, bu moral bozucu propagandayı karşılamak için çok çaba harcıyor, bozguncuların umutsuz haykırışları karşısında direnmenin yalnızca mümkün olmakla kalmayıp, İspanyollar arasında soylu ve insanî bir barışa varmanın tek yolu olduğunu savunuyordu.

Orta-güney bölgede gerçekten bir direnme olanağı var mıydı?

İspanya Komünist Partisi bunun varolduğunu iddia ediyordu.

Orta-güney bölgede Cumhuriyetçi hükümetin 54.600 mil karelik, on eyaleti kaplayan bir toprağı vardı. Bu topraklarda dokuz milyondan fazla insan yaşıyordu. Ele geçirilemiyen başkent Madrid, Valencia, Alicante, Almeria ve İspanya'nın en önemli deniz üssü olan Cartagena bu bölgede idi.

Askerî alanda ise 700.000 askeri, üç kruvazörü, 13 destroyeri, 7 denizaltısı, 5 torpidobotu ve iki ganbotu vardı.

Bütün bu kuvvetleri ile Cumhuriyet daha uzun bir süre savaşa devam edebilirdi Fakat ortada şöyle bir soru dolaşıyordu: «Direnmek mi? Evet, fakat niçin? Kaçınılmaz yenilgiyi bir süre daha geri atmak için mi?»

Asıl olan yenilgiyi geri atmak değil, İspanyol halkının davası için uygun bir çözüm yolu bulmaktı.

Bu gerçekçi bir görüştü. Bu ciddi sorun karşı-

sında tutumunu açıklayan Komünist Partisi 23 Şubat 1939'da yayınladığı bir Manifesto'da şöyle diyordu:

«Uluslararası durum hiçbir zaman bugünküden daha dengesiz olmamıştır. Direnme yalnız gerekli değil fakat mümkündür de. Pekçok kimsenin herşeyin kaybedildiğini sandıkları başka zamanlarda olduğu gibi (Kasım 1936, Mart ve Nisan 1938) şimdi de direnmemizin durumu değiştireceğini, hem İspanya'da hem de uluslararası alanda lehimize yeni faktörler geliştireceğini ve böylece zafer yolunu açacağına inanıyoruz.»

Partinin öngördüğü unsurlar şunlardı: Münih toplantısından sonra dünya kamuoyu Müdahale - etmeme politikasına karşı sert tepki göstermeye başlamıştı. Alman ve İtalyan faşist diktatörlerinin gittikçe artan küstah tutumları halk kütlelerini dehşete düşürüyordu. İngiltere, Amerika ve Fransa'nın olayların şaşırtıcı mantığı ve halkın baskısı ile karşılaşan bazı etken çevreleri İspanyol sorununa ve Müdahale - etmeme politikasına karşı tutumlarını değiştirmeye başlamışlardı.

Başkan Roosevelt, 6 Ocak 1939'da Birleşik Devletler Kongresine mesajında şöyle diyordu:

«Uygulamakta olduğumuz Tarafsızlık Kanunu'nun saldırgana yardım olduğunu ve saldırı kurbanlarına gereken yardımın erişmesine engel olduğuna inanıyoruz.»

İspanya savaşının son günlerinde İngiltere'de İspanya Cumhuriyetine dostça davranan Parlâmento üyleri arasında Winston Churchill'in de adı geçmeye başlamıştı. Anthony Eden ise bu sıralarda şöyle yazıyordu:

«Franko, bu savaşta örneği olmayan bir askerî güç ve hava üstünlüğüne dayanarak Katalonya'yı zaptetmektedir. Bu askerî güç nereden gelmektedir? Bu silâhları kimin verdiğini ve mevcut anlaşma ve ittifakları açıkça çiğneyerek kimin vermekte devam ettiğini bütün dünya bilmektedir.»

Fransa'da ise, üçüncü bir faşist cephenin (Franko cephesinin) ortaya çıkışı Katalonya savaşı bütün şiddeti ile devam ederken, bir takım siyasî ve askerî kişileri korkuya düşürmüştü. Korkmakta haklı idiler de. İtalya'nın faşist basını, İspanyol demokratlarının sesleri kısılana kadar bağırdıkları şeyleri şimdiden ilân etmeye başlamıştı.

Lavoro Fascista şöyle yazıyordu: «Çok iyi bilindiği gibi «müdahale - etmeme» sadece bir komedi idi... Mussolini ve İtalya zafere koşmaktadırlar. Bu anda Akdenizin durumu eskisinden çok değişiktir. XIV Louis'nin ortadan sildiği Pirene sınırı yeniden kurulmuştur. Fransa'nın bir kere daha üç sınırı olmuştur şimdi.»

Alvarez del Vayo'ya göre, Fransa'da olduğu gibi İngiltere'de de «herkes birdenbire, İtalya ile Almanya'nın İspanya'yı etki alanları arasına sokmalarına göz yumulmasının ortaya çıkardığı müthiş yanlışlığı anlamışlardı. Faşistlerin İspanya zaferinin bütün Avrupa siyaseti ve özellikle Akdeniz üzerindeki tepkilerini görüyorlardı.»

Bunların henüz tektük belirtiler olduğu ve İngiltere, Fransa ve Amerika'nın halen «saldırgana taviz» politikası güttükleri gerçekti. Fakat buna rağmen uluslararası politikada birşeylerin değiştiğini ve bu değişikliğin kaçınılmaz olduğunu ortaya koyuyordu.

Uluslararası durum değişiyorsa, Roma - Berlin

Mihveri ile batılı ülkeler arasındaki çelişkiler daha keskinleşiyorsa ve bu ülkelerde Nazi saldırısına karşı daha sert bir politika destekleyicileri öne çıkıyorsa, o zaman İspanya Cumhuriyeti o âna kadar düşmanlık gördüğü yerlerden destek bulabilirdi.

Yabancı faşist silâhları ile ayakta duran Franko kabadayısı da, «şartsız teslim» ve «kılıç ucunda barış» gibi uzlaşmaz davranışlarını bırakmak zorunda kalırdı; hele kendi gerisinde savaş yorgunluğu ve çözülme belirtileri görünmeye başladığı o sıralarda. Franko, hatlarının gerisinde bir isyan tehlikesini göze almadan savaşı daha fazla uzatamıyacaktı.

Komünistlerin taraftarı bulundukları direnme politikasının dayandığı düşünceler bunlardı. Direnme - yenilgi veya şartsız teslim halinde nasıl olsa ödenecek olan kan borcundan kaçınmak... Direnme - misilleme yapılmadan ya da alçalmadan barış hakkını kazanmak...

Fakat direnmek için hükümetin hem dışarıda hem de İspanya içinde enerjik hareket etmesi gerekli idi. Uluslararası alanda demokratik hükümetlerin izledikleri yenilgi yoluna dur demek, İspanya'da ise bozguncuların yaptıklarını silmek gerekti.

Bu harekete başvurulmadı. Başbakan Dr. Negrin'in en üstün karar ânı olan o zamanda gösterdiği hareketsizlik ve kararsızlık halk davası için çok acı sonuçlu olmuştur.

Başbakan devlet gemisinin akıntıya kapılmasına bile bile izin verdi. Negrin çok derin bir demoralizasyon halini sakladı. Bunu, daha sonraları kendisinin yakın bir iş arkadaşı Sosyalist Julian Zugazagoitia, Katalonya düşmeden önce Negrin'in şöyle düşündüğünü yazmıştır:

«Onun, bizlerden çok kendisine, gayet kederli

bir tavırla, söyle dediğini işittik: «Bundan sonraki dönemi nasıl aşabileceğimize bakalım. İşin o tarafı hepsinden güç olacak!... Hiç şüphe yoktu ki biz bunu toparlamaya çalışıyorduk. Orta - güney bölgede izlediği yolu düşünen Negrin'in de kaybedilmiş bir savaşı, en az zararla nasıl sona erdirmekten başka bir düşüncesi yoktu.»

Bu zihnî durumu çok şeyi açıklamaktadır.

İlk olarak bu, Katalonya'da durum umutsuzken savaş malzemesi ile en iyi savaşçı birliklerin orta-güney bölgeye gönderilmediğini, Cumhuriyetçi donanmanın Cartagena'da boş yatmasının nedenlerini açıklamaktadır.

İkinci olarak da, bazı ordu ve donanma kumandanlarının bozguncu düşüncelerinin herkes tarafından bilinmesine rağmen, özellikle silâhlı kuvvetlerdeki bozgunculuk çürüğünü durdurmak için neden hiçbir şey yapılmadığını da açıklamaktadır.

Ve üçüncü olarak da, Casado, Miaja, Buiza ve diğer bozguncuların yerlerinden alınmadan sıkıyönetimin ilânının nedeni de anlaşılmaktadır. Bu sıkıyönetim sayesinde bu kumandanlar halk direnişini önlemek için ihtiyaçları olan yetkilere kavuşmuş oluyorlardı.

Negrin'in bu zayıflıkları, yenilgi taraftarı kuvvetlerin Katalonya düştükten sonra Cumhuriyetin kendini toparlamasına engel olan ve onu faşizmin ayakları altına atan darbeler indirmesini kolaylaştırmıştı.

Bu darbelerden ilki Cumhuriyetçi birliklerin Katalonya'yı boşalttıkları gün İngiliz emperyalizmi tarafından indirilmişti. Müdahale - etmeme politikasından hiç utanmadan müdahalecilliğe dönen Chamberlain hükümeti Devonshire kruvazörünü

Minorka'ya göndererek bu Cumhuriyetçi adanın Franko'ya teslimini istemişti. İngiltere'nin hâlâ normal ilişkileri olduğu bir hükümete - Cumhuriyetçi hükümete karşı ağza alınmaz bir düşmanlık hareketi idi bu.

Bundan sonraki darbe Fransız ve İngiliz hükümetlerinin Cumhuriyetçi hükümetle diplomatik ilişkilerini kesmeleri ve 27 Şubat 1939'da Franko'nun isyancı hükümetini tanımaları olmuştur.

Ertesi gün Azana, Cumhurbaşkanlığı görevinden istifa ediyordu. Bu iki olay arasındaki bağlantı açık ve seçikti. Negrin hükümetini savaş dışı etmek için yapılan bir hareketin iki safhası idi bu. Kimsenin bu konuda şüphede kalmaması için Chamberlain, Avam Kamarasında, artık Negrin hükümetinin meşruluğunu kaybettiğini bildirmek için acele etmişti.

Bu, yenilgi taraftarlarına, tasarladıkları hükümet darbesi için «haklı» bir mazeret sağlamış oluyordu.

Gerçekte bu, İspanya içindeki yenilgi taraftarlarının direnişe karşı ortak bir harekete girmeleri için verilmiş bir işaretti.

Fransız ve İngiliz hükümetlerinin Franko'yu tanıdıkları gün Albay Casado da komünist **Mundo Obrero** gazetesini kapattı.

Ertesi gün de Madrid'de bir parti bildirisi dağıtan komünistlerin tutuklanmasını emretti. Gittikçe artan bir serbestlikle faaliyet gösteren Beşinci Kol'u frenlemek için hiçbir şey yapmayan Casado, sıkıyönetimin eline verdiği yetkiyi komünistlerin sesini kısmak için kullanıyordu.

Casado ile suçortakları yenilgiye giden en kestirme yolun birliğin bozulması olduğunu biliyorlar-

dı. Bunun için bütün çabalarını Komünist Partisini diğer Halk Cephesi gruplarından ayırmak için harcıyorlar ve işçi sınıfı ile halk arasındaki birliği bozmaya çalışıyorlardı.

Komünist Parti «iktidarı zorla ele geçirmek»le suçlanıyordu.

Bu çok açık bir ithamdı. 1939 Casado komploculari, 1936'da meşru Cumhuriyete karşı ayaklanmalarını haklı göstermek isteyen faşist komplocuların yalan ithamlarını harfi harfine tekrarlıyorlardı.

Yenilgi Taraftarlarının İsyanı

Mart başında olaylar hızla gelişmeye başladı.

4 Martta Cartagena'da bir ayaklanma oldu. Franko'nun bu kentteki gizli destekleyicileri Cumhuriyetçi kamptaki iç çatışmadan faydalanarak açığa çıktılar ve deniz üssünün büyük bir kısmını ele geçirdiler. Los Dolores radyo istasyonunun aracılığı ile Franko'dan acele yardım istediler.

Bir gün sonra Cumhuriyetçi kuvvetler faşistlerin ve yenilgi taraftarlarının ortak saldırısını püskürttüler. Franko'nun gönderdiği Castillo de Olite adlı asker nakliye gemisi 2300 askeri ile batırıldı.

Fakat bu arada tamiri imkânsız bir şey olmuştu. Cumhuriyetçi donanma Kuzey Afrika'ya doğru açılmıştı. Bu hainlik ve korkaklık Cumhuriyetçi hareketine öldürücü darbeyi indirmiştir.

Bununla birleşik olarak Madrid'de de hükümet darbesi yapıldı. 5 Mart 1939 tarihinde geceyarısından sonra radyoda «Millî Savunma Cuntası»nın kurulduğu bildirildi. Bu yenilgi taraftarı Cunta'nın

görünen liderleri Casado, Besteiro ve Anarşist lider Mera iki yüzlü demeçler yayınlıyorlardı. Suçlu düşüncelerini saklamak için, «Ya hepimiz kurtulacağız, ya hep birlikte öleceğiz», ve «şerefli barış» gibi sözler ediliyordu. Casado'nun kendisi bu demecinde, «İspanyol halkı suçlanmayacağı bir barış garantisi olmadan silâhlarını bırakmıyacaktır,» demişti.

Halkı kayıtsız şartsız celleâtlarına teslim etmek üzere olanların kullandıkları parolalar bunlardı - «şerefli bir barış», «suçlanılmayacak bir barış.»

•

Madrid Mücadelesi

Madrid halkı Casado'nun başkaldırışını acı bir sessizlik içinde dinlemişti.

Oysa Franko karargâhında büyük bir sevinçle karşılanmıştı bu. Kahraman ve yenilmez başkent, duvarları önünde bütün faşist orduların bir bir püskürtüldüğü Madrid, tek bir kurşun bile atılmadan düşmana teslim edilecekti.

Franko'nun Paris temsilcisi Quinones de Leon, Birleşik Devletler Elçisi William Bullitt'e, kendi düşüncesine göre Cunta'nın, resmî anlaşmalardan sonra «iktidarı derhal Franko'ya teslim edeceğini» söylemişti.

Giornale d'İtalia daha ayrıntılı olarak ele almıştı bunu:

«Albay Casado'nun teslim şartlarını görüşmek üzere uzun bir süredenberi Franko ile ilişkide bulunduğu anlaşılıyor. Franko, daha ilk baştan itibaren, tam ve kayıtsız bir teslimden başka hiçbir şeyi kabul edemiyeceğini bildirmiştir.»

Teslim Cuntasının kurulması çılgın bir Komünist avının başlangıcını belirliyordu. Casado, Parti bürolarına girilmesini ve her seviyesindeki liderlerin tutuklanmasını emretti. Komünist kumandan ve komiserler bulundukları mevkilerden alındılar. Teslim taraftarlarının kısa ve utanç verici hükümranlığında 12.000 komünist hapse atılmış ve bunların bir çoğu sonraları Franko'ya teslim edilmiştir.

Pek tabiî olarak komünistler de Cunta'ya karşı şiddetli bir tepki göstermişlerdi. Madrid'de, başkente yakın cepheyi tutan askerî birliklerin kumandanlarının da yardımı ile Parti örgütü hainlere karşı tutum almıştı.

6 Martta Cunta başkanları güç bir duruma düştüler. Negrin hükümetine sadık birlikler Plaza de Cibeles'e varmışlardı. Buradan beş dakikalık yolda olan eski Maliye Bakanlığı binasının mahzenlerinde ise Besteiro, Casado ve arkadaşları titreyerek son anlarını yaşadıklarını düşünüyorlardı.

Franko o âna kadar beklemişti. Şimdi de Casado çetesini bulundukları durumdan kurtarmak için Carabanchel cephesine saldırdı. Casado da bundan hemen faydalanarak, faşist saldırısına direnmek üzere komünistlere mütareke teklif etti.

Komünistler bunu derhal kabul ettiler. Zaten bütün uğraşıları direnme hareketinin çökmesine ve teslime engel olmak içindi. Bir komünist Parti heyeti Cunta'ya, eğer Cunta komünist avını durdurduğu ve direnme politikasına döndüğü takdirde, daha fazla kardeş kanı dökülmemesi için ateş kes teklif etti.

Casado ise bu barışı ancak zaman kazanmak için istiyordu.

Komünistlerin önderliğindeki birlikler faşist

saldırısını püskürtürlerken Casado, Anarşist Mera'ya Guadalajara cephesinden 14'üncü Tümeni çekerek Madrid sokaklarında komünistlerle savaşmasını emretti. Cunta, tutuklu komünistleri serbest bırakmak için verdiği sözü de tutmadı. 8 Mart Çarşamba günü başkent sokaklarında yeniden silâhlı çatışma başladı. Fakat Cunta artık durumunu sağlamlaştırmıştı.

9 Mart Perşembe günü Komünist Parti bir kere daha Casado'ya başvurarak savaşı sona erdirmek için anlaşma teklif etti. Cunta cevap vermedi.

11 Mart Cumartesi günü Parti, üçüncü ateş kes teklifini yaptı. Bu defa Cunta bunu kabul etti. Her iki tarafın silâhlarını bırakması, askerî birliklerin yerlerine gönderilmesi, her iki tarafça tutuklanan kimselerin serbest bırakılacağı ve missilleme yapılmıyacağı konularında anlaştılar.

Komünist Parti yeni bir manifesto yayınlayarak durumu halka açıkladı:

> «Biz Komünistler barışı şiddetle arzulamaktayız. Fakat bu, ülkemizin toprak bütünlüğü içinde İspanyol olarak yaşamayı sağlayan bir barış, bağımsızlık savunucularının suçlanmıyacakları ve vahşi hayvanlar gibi yokedilmiyecekleri bir barış olmalıdır.
> «Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, savaştan yorgun fakat yine de onu şerefli bir sona getirecek ruh ve kuvvete sahip olarak çıkan silâh altındaki milyonlarca askerimizi ve halkımızı hiçbir çatışma olmadan ve kayıtsız şartsız düşmana teslim etmeye çalışanların karşısında olacağız.»

Casado ile arkadaşları vedikleri bütün sözlere rağmen komünistleri izlemeye devam ediyorlardı.

İlk başlarda bazı kimselerin serbest bırakılmalarına rağmen, pek çoğu içeride kalmış ve serbest bırakılanların çoğu da sonra tekrar tutuklanmış ve Franko'ya teslim edilmişlerdi.

Birinci Ordu kumandanı Barcelo ile Komiser Conesa, Casado'nun emri ile kurşuna dizilmişler, yüzlerce komünist yargılanmadan öldürülmüşlerdi.

Hainler, Franko ile yabancı emperyalistlere aşırı anti-komünist olduklarını ispatlamak istiyorlardı. Bu sıralarda Franko'nun Paristeki temsilcisi Quinones de Leon, bir diplomata şöyle diyordu: «General Franko, Madrid Cunta'sının komünistlere karşı tutumundan çok memnundur. Bu durum kendisini, Madrid - Valencia bölgesinin işgâlinden daha büyük bir üzüntü kaynağından kurtarmaktadır.»

Fakat komünistlerin izlenmesi, tutuklanması ve öldürülmesinden sonra «şerefli bir barış» sözünü tutmaya sıra gelmişti. İşte o zaman Cunta faaliyetlerinin korkunç sonuçları ortaya çıktı.

Casado darbesine kadar direnme olanakları bütün bütüne kaybolmamıştı. Fakat hükümete karşı ayaklanma, donanmanın kaçması, işçi sınıfı ile Halk Cephesi arasındaki bağın kopması, yenilgi taraftarlarının bozgunculuk ve demoralizasyon ruhunu yaymalarındaki çılgınlık - bunların hepsi halkın direnme hareketinin ta yüreğine bir hançer sokmuş ve hareket ölmüştü.

En sonunda Cumhuriyet savaşı kaybetmişti.

Fakat Cunta'nın komünist aleyhtarlığı faşist cellâtların yüreğini yumuşatamamıştı. Aksine, bu on-

ları İspanyol demokratlarının tümüne karşı kanlı bir terör hakimiyetine başlamaya itelemişti. Komünizm aleyhtarlığı yalnızca faşizm ve emperyalizm çıkarları için işleyen bir silâh olmuştu.

Casado, Besteiro ve Mera halkın o üstün birliğini yalnız Franko ve isyancılar için parçalamışlardı. Üç yıldır kardeşçesine çarpışan ve kendilerini düşünmeden omuz omuza kanlarını akıtan insanların arasına nefret tohumlarını yalnız Franko için yerleştirdiler.

Bu hainler caniyane işlerini bitirdikten sonra Franko kendilerine bir ültimatom yolladı: «Kayıtsız şartsız teslim.»

İşte o zaman «Ya hep birlikte kurtuluruz ya hep birlikte ölürüz» diyenler halkı bırakıp bir İngiliz gemisi ile kaçtılar. Yalnız Besteiro kalmıştı geride, eski reformcu lider hâlâ Franko'nun insancılığına güveniyordu.

İspanya demokrasisinin uluslararası dostlarının dayanışma ve iyilikseverliği yüzünden binlerce faşist aleyhtarı İspanyol deniz yolu ile başka ülkelere kaçabildiler.

28 Mart 1939 Salı günü saat 11'de faşist birlikleri Madrid'e girdiler. Öğleden sonra da Toledo Kapısı'ndan İtalyan birlikleri girdi. Onları ne gümüş borazanlar ne de zafer çelenkleri ile karşılayanlar çıktı önlerine; Madrid âdil bir savata değil, en alçak hile ile yenik düşmüştü.

30 Martta bütün İspanya işgâl edildi.

Savaş bitmişti. Fakat İspanya için darağacı barışı, sabaha karşı kurşuna dizilmeler, engizisyonvarî işkenceler, Komünist, Sosyalist, Anarşist ve Cumhuriyetçilerin merhamet bilmeyen bir yokedilme dönemi başlamıştı.

Akan kan selleri, iki yıl sekiz aydır yanan ve dünyayı aydınlatan ve halklar arasında direnme ruhunu çelikleştiren kahramanlık ışığını söndürmüştü.

Halk Cephesi Cumhuriyeti'nin ölümü ile faşist saldırganlar savaşçı yollarında ilerlemekte serbesttiler artık. 15 Martta, Cumhuriyetin sonunun gelmesi bir gün meselesi iken Hitler, Çekoslavakya'nın tümünü işgâl etmişti. 23 Martta Memel'i işgâl etti. 7 Nisanda Mussolini Arnavutluğa saldırdı. 1 Eylülde ise İkinci Dünya Savaşı başladı.

İspanya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana ancak beş ay geçmişti.

Fransız ve İngiliz halkı, hükümetlerinin İspanya Cumhuriyeti'ne ilişkin anlamsız politikalarının acı harmanını biçtiler.

⊙

Cumhuriyet yenik düştükten sonra İspanya'nın para ve toprak sahibi oligarşisi General Franko başkanlığında kanlı bir faşist diktatörlüğü kurdular. Cumhuriyet savunucularına ve bunların temsil ettikleri siyasal düşüncelere ve sosyal amaçlara karşı korkunç bir propaganda ve şiddet seli başladı.

Fakat tarihi yanlış gösterme çabaları iflâs etmiştir.

İspanya halkının millî devrimci savaşı bütün halkların büyük destanlarından biri olmuştur.

Bu, Hitler ve Mussolini'nin silâhlı müdahalesine ve İspanyol faşizmine karşı, ve kısa bir süre içinde İspanyol halkının yoktan var ettiği büyük ordunun 986 günü idi, bu korkunç bir savaş hercümerci ve yoğun bir ideolojik çatışma ortasında yeni bir

Devlet ve yeni bir hayatın yaratılmasına ayrılan 986 gün idi; bu, işçi sınıfı ile halkın birliği için uğraşılan ve ancak bu birlik bozulunca kırılan bir direnmeyi mümkün kılan birliğin 986 günü idi.

Şereflerini, hayatlarını savunmak ve kendi tarihlerini kendileri çizmek için çok feci kayıplar ve fedakârlıklara katlandıkları bu kahramanlık yılları İspanyol halkının ruhunda derin bir iz bırakmıştır.

Faşist saldırganlar sonraları İkinci Dünya Savaşı'nda diğer halklara daha büyük ölçülerde kullandıkları askeri silâhları İspanya'da denemişlerdi. Demokrasi de, bir faşist saldırısına karşı siyasal silâhlarını denemişti İspanya'da. İspanya anti - faşist birliğinin ve direnmesinin en büyük okulu olmuştur.

Nasıl oldu da, faşizme karşı ilk defa silkinip ayağa kalkan İspanyol halkı hâlâ Franko diktatörlüğünün boyunduruğu altında bulunmaktadır?

Bunun cevabını uluslararası emperyalizmin İspanya faciasında oynadığı rolde aramak gerekir.

1939'da para ve toprak sahibi oligarşi nasıl Alman ve İtalyan emperyalistlerinin silâhlı müdahalesi ile, Fransız ve İngiliz emperyalistlerinin siyasi müdahalesi sayesinde İspanya demokrasisini kana boğmuş ise, bugün gene o oligarşi uluslararası emperyalizmin ve özellikle bütün dünyada reaksiyonerlerinin jandarması olan Amerika Birleşik Devletler emperyalizminin malî, askerî ve diplomatik yardımı ile terörist diktatörlüğünü ayakta tutabilmektedir.

Franko'ya emperyalist yardım politikası 1930'larda Fransız ve İngiliz halkları için nasıl tehlikeli

olmuş ise, bugün 1960'larda yene ayni şekilde tehlikelidir.

O savaşın sonundanberi hapislerde çürüyen siyasî mahkûmların özgürlüğe kavuşturulması için İspanyol halkına yardım etmek; dünya emperyalizminin ayakta tuttuğu Franko diktatörlüğüne karşı İspanyol halkına yardım etmek, Hitler ve Mussolini'nin süngü, tank ve uçakları ile ellerinden koparılan özgürlükleri yeniden kazanmaları için İspanyol halkına yardım etmek dünya demokrasisinin bir şeref borcudur.

Dün olduğu kadar bugün de İspanyol halkının dâvası evrensel bir dâva olmakta devam etmektedir.

S O N

Bundan 33 yıl önce bütün ulusların ve halkların kaderlerini etkileyecek, siyasetlerini darmadağın edecek, vicdanlarına seslenecek, tutkularını ateşleyecek bir kardeş kavgası başladı İspanyada.

Kardeş kardeşi boğazladıkça İspanyanın verimli topraklarının kanlı bir arenaya döndüğü 986 günlük bir cehennemdi bu.

300 bin kişinin savaş alanlarında düştüğü, 200 bin kişinin açlıktan ve hastalıktan öldüğü, 100 bin kişinin kanlı bir yönetimin kurbanı olarak öldürüldüğü 984 gündü bu.

Bütün bir kuşağı alev gibi saran bu çatışmaya zamanın ve geleceğin ünlü kişileri katılmıştı. Clement Attlee cepheyi ziyaret ederek Cumhuriyetçileri tuttuğunu kamu oyu önünde göstermiş, André Malraux Cumhuriyetçiler için bir hava kuvveti toplamış, alman ve rus mareşalleri von Sperrle ile malinovsky ve şimdi Doğu Almanya Cumhurbaşkanı olan Walter Ulbricht karşılıklı cephelerde görev almışlar. Willy Brandt, İlya Ehrenburg, Ernest Hemingway çeşitli gazetelerin muhabirliklerini yapmışlardı. Federico Garcia Lorca, şiddet rejiminin ilk kurbanlarındandı. İnandıkları bir dava uğruna hayatlarını hiçe sayarak ölüme gidenleri Hemingway şöyle uğurlamaktadır :

> "Bu gece İspanyada soğukta uyuyor ölüler. Bizim ölülerimiz şimdi İspanya toprağının bir parçasıdır ve İspanya toprağı ise hiç ölmeyecektir."

KÖPRÜ
YAYINLARI

BOZAK Matbaası — Tel. : 22 57 26

8 Lira